

1. A KERESZTÉNY POLITIKA 1.
KÉZIKÖNYVTÁRA

KERESZTÉNY POLITIKA

ÍRTA:
HALLER ISTVÁN:

BUDAPEST, 1926
APOSTOL-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIADÁSA
VIII. HORÁNSZKY-UTCA 20.

ÚJ ÚTRA...

Minden társadalmi, gazdasági, erkölcsi állapotnak van megfelelő politikai rendszere is, amely belőle és neki megfelelően alakul ki. Ruha, amely rá van szabva. Viseli, amíg ki nem nőtt belőle. Mert a társadalom nem klaszikus szobor, amelynek márványba faragóit időmai változatlanok maradnak, hanem élő test, amely új formákat ölt és koronkint új gondolatokhoz igazodik. A haladás útján elkopnak a régi saruk, lefoszlik a régi köntös. Az uralkodó politikai rendszert is szétfeszítik az új igények s mint üres, levedlett burkot az út szélén hagyják.

Ez azonban nem történhetik meg máról-holnapra. Nem megy forradalmi úton. Egyetlen uralkodó politikai rendszert sem lehet sic volo sic jubeo módra detronizálni és egy vele lényegében, tartalmában, eszközeiben ellentétessel helyettesíteni. A márciusi nap felcsókolja a havat a földről, de a megmelegedett talajból kitörő csirák azokból a magvakból hajtanak ki, amelyek nyirkosán hideg és sötét rejtekükben már őszi óta várják az életrekeltést. A tavasz lázas, türelmetlen, a földfelszínét egészen átváltoztató forradalom, de új magvakat nem teremt, új élet csiráit nem veti el. Csak azt tudja a fejlődés útján elindítani, ami mint szunnyadó energia meghatározott rendeltetéssel, megszabott formakészséggel már készen van a földben. Csak a meglevő anyagokkal dolgozik művészi kézzel s mint a legcsodásabb varázsló új életre kelti, amit a tél eltemetett. De ha

nekem nem az kell ami volt, ha vágyam, szükségletem, ízlésem megváltozott, új mag vetésére, formáló, nevelő, válogató, kitenyésztő munkára kényszerülök, hogy új formát, új tartalmat, más gyümölcsöt, más virágot hozó kertet kapjak. A politikai rendszer is mindig a meglévővel dolgozik. Azzal az emberanyaggal és azért az emberért, aki meghatározott, kialakult, beléje gyökerezett világ szemlélettel van determinálva. Lényegéből kiforgatni semmiféle forradalom nem tudja. Mássá nem teszi sem a szerencse sem a megpróbáltatás, legfeljebb elindítja a folyamatos átalakulás útjára, amely mindig kínos, nehézkes, lassú. Nehéz letörni a régi meggyőződést, a régi szokást, mert nevelés, évtizedes gyakorlás révén beleágyazta magát minden sejtbe, idegszálba, beleágyazódott az összes hajlamokba, az egész karakterbe.

Ezt tudva nem lehet csodálatos előttünk az a megállapítás, hogy az új politikai rendszer a régieből születik. A meglévő viszonyok s az ezzel elégtelen érzés a szülők. Az elsőtől átveszi a meglévő emberanyagot, a gazdasági formákat, a politikai intézményeket, a berendezkedéseket támogató törvényeket, az utóbbtól a javítási, átalakítási, újítási vágyat, a motorikus erőt, amely feszíti a régi burkot és hajtja előre a fejlődés útján. A régi politikai rendszer még él, sőt uralkodik, amikor az örökös már egymás után hódítja a pozíciókat s veri a földbe a saját uralmának pilléreit. Éppen ezért nem lehet a régi halálának, az új születésének a napját fix dátummal feljegyezni a particédulán vagy az anyakönyvi kivonaton. Ezt a folyamatot csak az egymásba átmenő évszakok, a folyton felújuló őserdők, a réteknek a régi gyökerekből történő új ki- virágzása, az évgyűrűk, a földkérgék egymásra rakódása példázhatják a valósághoz híven.

Az új élet, az új rendszer születése és hatalomra jutása nem történhetik fájdalom és ellentállás nélkül. A kihalt fát még soká egyenesen tartják a gyökerei. Sőt a ráfonódott élősdiek még a virulencia látszatával is felruházzák. Nincs másképpen a halódó politikai rendszereknél sem. Korhadtságából meg sokan élnek. Érdekhálózatuk százszínű szövédékekével eltakarják élettelen csupaszságát, velőtlen ürességét és minden erejükkel belekapaszkodva tartják, nélkülözhetetlenek, elevennek mondják. Nem a rendszert, – magukat féltik. Az előnyös pozíciókat, amelyeket a kiélt rendszer korhadó törzse bukásában maga alá temethetne. Szívós harcot vívnak érte, még pedig pozíció harcot. Gazdasági páncéltor nyakban, munícióval bőven ellátott várakban, nagyszerű fegyverekkel és kitűnő utánpótlással iparkodnak meggátolni azoknak az eszméknek térfoglalását, amelyek az uralkodó politikai rendszer mostoháinak, kitagadottjainak akarnak igazságot szolgáltatni és kenyeret juttatni. Bizony megtörténik, hogy az új irányzat motorikus erői nem bizonyulnak elég hatalmasoknak arra, hogy a régi rendszer haszonélvezőit az új utakra magukkal ragadják. Azért ezeket a motorikus erőket kell felfokozni. A politika anyagát, az embert kell átformálni. Újra kell faragni a köveket egy új stílusú épülethez. Mert a nemzet nem egyforma szemekből összefűjt homokbucka, nem egyenlő természetű egyedek birkanyája, hanem szabad akarattal bíró, más-más felfogású, erkölcsű, műveltségű, vagyoni egyéneknek érdekcsoportokká, osztályokká szervezett tömege, amelyet tarlósán nem lehet igényeinek meg nem felelő rendszerrel boldogítani, akarata ellenére kormányozni. El kell tehát fogadtatni az új politikai rendszer alapelveit, vezető eszméit, irányelveit. Meg-

győződésé kell érlelni, hogy az eddigi út már nem járható, hogy a ruha szűk lett és alkalmatlan, hogy a haladás által teremteti problémák zárját a régi kulcs meg nem nyitja, hogy olyan hüiből akar inni, amely már régen eliszaposodott. Ezt az életmunkát el kell végezni. E nélkül a talajművelés, magvetés nélkül az új rendszert uralomra juttató energiák el nem sokasodhatnak, fel nem fokozódhatnak. A mulasztás kérlelhetetlenül megboszulja magát, mert a látszat alatt meghúzódó régi mentalitás a régi síneken, a régi módon, a régi irányba viszi az új politikai elgondolás mozdonyvezetőjét, még akkor is, ha szíve másfelé húzza, ha életöszöne lelkében egészen más politikai ideált alakított is ki, amelyet minden vágyával iparkodik megközelíteni. Erre jön azután a kiábrándulás. A csalódás keserősége és energiát lohasztó lehangoltsága. Pedig nem a tennivaló felismerésében, nem az új útrátérésben volt a hiba, hanem az előkészület hiányában, a kevés erőben, a kevesek részvételében. A hadsereg egészében hiányzott még a cél világos látása, az eszközök ismerete, a tökéletes elszántság, amely a hangya kitartását s a hős bátorságát állítja a haza szolgálatába – a diadal kivívására.

A magyar múlt legnagyobb reálpolitikusa, aki emellett vagy éppen ezért, teljesen keresztény politikus volt, Széchenyi István megborzadt a veszélytől, amelyet a maga korának politikai rendszere nemzetének életére jelentett. Imminensen végzetesnek tartotta a kórt, halálosnak a betegséget, amely fenyegette. Sürgősnek vélte a politikai rendszerváltozást, de legtürelmetlenebb óráiban sem gondolt erőszakolt, rátukmált reformokra, hirtelen változásokra. Elő szervezetnek, eleven lénynek tudta a nemzettestet, amelyet a biológia törvényeinek

figyelembevételével szabad csak alakítani. A nagy magyarparlagba akasztotta tehát ekéjét. Ősmagyar erővel húzta a barázdákat és szántotta, porhanyította a nemzettalajt, a lelkek földjét. Azután szórta belé az ihletett géniusz gondolatait, lankadatlanul fanatikus hittel bízva azok csirázóképességében, az eljövendő aratásban, mikor azzá lesz az ország, aminek ő akarja látni: „oly erkölcsi test, mely az emberiségnek alkotó része és azon lépcsőknek egyike, melyeken az emberi nem mind magasabbra emelkedhetik. (Hunnia). Reformmunkáját a magyarság lelki diszpozíciójának megjavításával, erkölcsi felemelésével kezdte.

Egy századon keresztül a liberális politikai rendszer volt uralmon hazánkban. Meggyőződésünk, hogy feladatát elvégezte. Jói-e, rosszul-e, arról később lesz szó. Tény, hogy a ma és holnap problémáit nem tudja megoldani. Felidézte, felhízlalta őket és tehetetlenül áll velük szemben. A pauperizmussal, az igazságtalan jövedelem-eloszlással, a szabadság elfajulásaival, a tőke kizsákmányolásával, az osztálygyűlölettel, a felforgató, forradalmi erőkkal szemben. A széttépett nemzettest, az ellenséges táborokra tagolt társadalom meggyógyítására hiába hívjuk azt a rendszert, amely a démonok láncait el tudta oldani, de az elemek harcát az eldurvulástól a szabadságot a zsarnokoskodástól megóvni nem volt képes.

Új politikai rendszerre van szükség, amely más alapelvekből indul ki és más célt tűz maga elé. Az évezredek társadalomformáló tényezőhöz, a kereszténységhez kell visszatérni, ahhoz a forráshoz, amelyet kétezer év alatt a népek százai, az emberek százmilliói nem tudtak kimeríteni. A kereszténység már nem egyszer teremtett romokon új életet s érez magában ma is annyi erőt,

hogy a legösszekuszáltabb problémákhoz is hozzányúljon és pedig azzal a csalahatatlan biztonsággal, amelyre isteni eredete és kétezere éves tapasztalata képesíti. Él is már mint keresztény politikai koncepció s az uralkodó rendszert lényegesen befolyásolja. Nem uralkodik azonban. Még nehéz harca, hosszú küzdelme lesz a kedvezettek tömegével a régi világban élők seregével, a hályogos szemmel járókkal, a megszokások rabjaival, a korhadás haszonélvezőivel, a zsoldos katonasággal és a fanatikus dón Quihote-okkal. Uralomra csak úgy juthat, ha a lelkek meggyőződésévé lesz, hogy csak vele és általa lehet a nemzeti erő teljes kifejlődéséhez, a nemzettest egészségéhez és harmonikus életéhez eljutni.

Ennek a meggyőződésnek a kiérlelődéséhez kívánunk hozzájárulni fejtegetéseinkkel, amelyek, ha nem is hosszú, de mindenesetre küzdelmes, tehát sok tanulságra és tapasztalatra alkalmat nyújtó politikai élet során kristályosodtak ki lelkünkben. A keresztény politikai felfogásnak ahhoz, hogy érvényesüljön, arra van szüksége, hogy a magyarság többségében éljen a keresztény igazság legyőzhetetlen erejének tudata. Egyébre nincs is szüksége. Ennek a tudatnak felébresztése legyen e munka hivatása és – érdeme, ha Isten segít benne.

Budapest, 1925 december hó.

HALLER ISTVÁN.

Száz év politikai szelleme.

A XIX. század politikájának szelleme *Nyugat-és Közép-Európában* a liberalizmus volt. Korlátlan hatalommal uralkodott országok, pártok, emberek fölött. Világnézetté fejlődött, majd sérthetetlen dogmává merevedett. Hinni kellett egyedül üdvözítő erejében s a blaszfémiával határos vakmerőség volt kétségbe vonni, hogy öfökre forrása lett a kormányzati rendszereknek.¹

Eszmei tartalma – mint politikai rendszernek, mert csak ebben a vonatkozásban foglalkozunk vele – röviden ez: *a szabadság a legszükségesebb* s tulajdonképpen az egyetlen szükséges *emberi és állampolgári jog*. A szabadság a gazdasági és kulturális haladás alapja és egyben motorikus ereje, az egyéni boldogulás létfeltétele és az állami nagyság záloga. A szabadság legyen tehát *korlátlan*, hogy hivatását egészen betölthesse és kicsiholhassa mindenkiből az összes képességeket. Útját simára kell egyengetni és akadálytalanná tenni. Alkotmány, hagyomány, nemesség, céh, egyház, vallás, királyság, kormányzati rendszer sürgősen alakuljon át a szabadság Jegyében, amelynek az *egyenlőség demokráciájában* kell kulminálnia. Egyenlőség a teherviselésben, a törvényhozásban, a bíróság előtt, önkormányzat a közigazgatásban. A szabaddá tett ember szabadon kereskedik, ipart üz, vesz és elad, földet és munkaerőt. Árú minden, alku tárgya minden I Dolgozhat és dol-

¹ Lásd Concha: Báró Eötvös József levelezése Montalamberttel 197. l.

gozthatat. Piaci a viheti szellemi és testi erejét. Odaadhatja ingyen vagy egy darab kenyérért, vagy magasra tarthatja az árát. Sokra és kevésre becsülheti önmagát. A „*ki add többet érte*”, a „*ki bírja jobban*” forgatagában versenyre kelhet a gyengébb az erősebbel, a becsületes a gazemberrel, a tudatlan a raffinálttal. A rohamban, amely a vagyonért, több aranyért folyik, eltaposhatja az útbakerülőket. Nemcsak egyet, ezret, százezret is, ha tud. De őt is eltaposhatják. Védelem nincs, mert szabad a verseny. A gyengébb védelme sérti az erősebb szabadságát és zsákmányjogát.

Az eszmei liberalizmus.

A teljesen felszabadított ember meg fogja a maga számára teremteni a legjobb gazdasági, szociális és állami berendezkedést. Miért ne tenné? Szabadságában, módjában áll. önmagát fogja kormányozni a nép, tehát bizonyára a maga, vagyis mindenki érdekében a legbölcsebben, a legigazságosabban fogja elosztani a jogokat és kötelességeket, a munkát és a jutalmat, a verejtéket és az élvezetet. Nem lesz here, akit mások munkája fog kitartani. Nem lesz gazdasági rabló és útonálló, aki ellopja a dolgozó kenyerének felét. Demokratizálni fogja a törvényhozást. Parlamenti ellenőrzés alá helyezi a kormányzatot. A szabadsággal karöltve fog járni a jog és az igazság, az emberszeretet és testvériség. A fejlődés gyors lesz és lendületes, de országútjának szélén nem fognak éhenhaltak, jogtalanok, haláragázoltak, lemaradottak csontvázai fehérteni, mint a régi kultúrák, a régi politikai rendszerek fejlődési vonalán. Világ szabadság, népek testvérisége, világbéke, ezek a csillagok vezetik a hívőket, a megszabadítottakat az új Kánaánba . . .

Így ragyogott az ígéret napja, amikor a XIX. század elején feltűnt a látóhatáron és megfűrdött

forradalmak és háborúk vértengerében. Hogyne fordultak volna feléje a rendiség béklyóiból alig vagy még fel sem szabadult milliók? Hogyne lettek volna lelkes apostolai a liberalizmusnak a legjobbak, a legideálisabb gondolkozású, az emberiség boldogulásáért leglángolóbban égő írók és politikusok. Csekély kivétellel úgy, mint *Eötvös¹ a kereszténység nagy társadalmi alapeszméit: a szabadságot, a testvériséget, az egyenlőségei a mindenkire kiterjedő felebaráti szeretetet, az emberi méltóság megbecsülését, az igazságosságot látták a rendszerben megjelenni* és társadalmat, államot, az egész világot megjavító, átalakító, boldogító munkába indulni. *Széchenyi, Wesselényi, Kossuth, Eötvös, Kölcsey, Deák,* valamennyien csontig-velőig fajtát szerető, a nemzeti haladáson dolgozó magyarok, észben és szívben keresztény politikusok, apostoli hittel azért szegődtek a liberalizmus magvetői közé, hogy új gazdasági életet teremtsenek a magyar parlagon, új szellemet vigyenek bele *Werbőczy* tripartitumába, és nemzeti önkormányzattal cseréljék fel a császári abszolutizmust. A meglevő megkötöttség, korlátozottság, szolgaság, elnyomottság tagadása volt a *liberalizmus*. Evangélium és vallás, amely politikai és gazdasági üdvözüléssel kecsegtetett. Hogyne szegődtek volna hozzá legjobbjaink?

Kétségtelenül nagy volt a lökő ereje. Új perspektívákat nyitott meg. Hatalmasan megduzzasztotta a politikai és gazdasági élet erőit és versenyre küldte őket. Az új vér erősebb szív működést, gyorsabb tempójú életlűktetést hozott. Tavaszi forrongás, láz, merész előretörés, gyors változások, gátak, akadályok eltűnése, előjogok, monopóliumok eltörlése a rohamos haladás illúzióját keltették mindenütt és rózsaszínre festették a jövőt. Nem a kiváltságosakét –

¹ Lásd Báró Eötvös József: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra.

hanem a nép jövőjét. *A szabaddá tett nép – így szólt a prófécia – műveltté és boldoggá is lesz.* Mert a politikai jogok teljessége, az önrendelkezés szabadsága a summája mindannak, ami egy állampolgárt jólétre segíthet és megelégedetté tehet.

Nem vonunk le semmit a liberális politikai doktrína érdeméből. *Előbbre vitte a fejlődést. Haladás volt a gondolkozásban.* Béklyókat tört, új szellemi és anyagi erőknél nyitott utat. Igaza van *Szekfünek*,¹ hogy tisztes hely illeti meg az emberi fejlődés történetében. Hasznos és szükséges volt. Lánccszem, amely nem hiányozhatott. Fejlődési fokozat, amelyen át kellett menni, lépcső, amelyen magasabbra lehetett jutni. Akik elfogadták, akik szolgálták, akik lelkesedtek érte, érdemes, kívánatos, szükséges munkát végeztek. A maguk korának uralkodó szelleme volt, hivatva arra, hogy történelmi feladatot végezzen el, ha haladni akartak, nem vonhatták ki magukat befolyása alól.

A valódi liberalizmus.

„*A népek életére ható eszméknél – azonban írja Eötvös József² – nem tudományos értelmezésük a fődolog, hanem az az értelmezés, amelyben közönségesen vétetnek*”. Még precízebben: bizonyos eszmék elbírálásánál nem elég elméleti tartalmukat tekinteni, hanem a hatást, amelyet gyakoroltak, az eredményt, amely alkalmazásuk folytán előállott, kell szemügyre venni. Mert az eszmék is fejlődnek, alakulnak. Tartalmuk bővül, esetleg kicserélődik. Vagy ha mindez nem történik is meg, betöltik hivatásukat. Megérnek és lehullanak a fáról, hogy elvegyülve a kor talajában, egy újnak szolgáljanak táplálékul. Eljön az idő, mikor a rendszer kiélte magát. Be-

¹ Lásd: Szekfü Gyula: Három Nemzedék.

² Eötvös: A XIX. század u. esz. I. 36 I.

teljesedett. Temetni kell, mert ha nem fordítjuk rá a kripta ajtaját, hullamérget terjeszt.

Rendesen úgy van, hogy sokan nem hiszik el, hogy a ló már kiszaladt a lovas alól. A társadalmi fejlődés nem áll meg egy pillanatig sem. A liberalizmus magvetői a magvetés pillanatában ki is bocsátották az eszmét hatalmukból. Azontúl már nem úgy fejlődött, ahogy ők akarták volna, hanem a benne rejlő erők természete szerint. Átalakította a társadalmat. Elindította a versenyfutást, a harcot „az etető vályú” körül, felnevelte a feudalizmus helyett a *kapitalizmust*, az arisztokrácia helyett, *búr-2soáziát*, a *jobbágy* helyett a *gyári rabszolgát*, a *pór* helyett a *proletárt* s megteremtette a *falusi viskó* mellett a *városi nyomortanyát*, mert a liberalizmus nemcsak a tehetségnek és vállalkozási kedvnek nyitott szabad utat, hanem mindazoknak az önző és bűnös szenvedélyeknek is, amelyek az emberi természetben benne vannak.

A telhetetlen mammonizmus, a féktelen hírvágy dik-tálta csakhamar az iramot és nyomta rá az egész gazdasági életre a Káin-bélyeget. Gyilkos konkurrenczia, kíméletlen és durva eszközök, kőszívű kalnrárszellem, lelkiismeretlen eljárások, uzsora, bérelvonás, túlóráztatás, gyermek- és női munka lett a feszítő erő, amely a kapitalizmus gépezetét hajtotta. Nagy technikai győzelmeket aratott és megsokszorozta a termelést. *De a javak elosztásában rosszabb volt az előbbi gazdasági rendnél.* Nem a tömegeknek, csak ezreknek hozott mérhetetlen vagyont. *Kisiparos pusztult, munkás süllyedt rabszolgasorba és szabadságát veszfekte az is, aki a liberalizmust éppen mint szabaddítót üdvözölte.* Modern *krözusok* és lumpen-proletariátus: ezek az akotásai a modern kapitalizmusnak, a liberalizmus neveltjének.

Nagyon jellemző és igaz bírálatát adja a valódi liberalizmusnak *Anglia* volt munkáspárti miniszter-

elnöke. „Jellemző volt a liberális korszakra, hogy az egyént mindig külön, független, teremtő lénynek tekintette, akit királyi bíbor illet meg; minden jog és minden tulajdon. Ennek az individualizmusnak – önös-ségnek – járt ki minden tisztelet, attól a századtól, amelyet minden érdeklődése, célja, problémája vakká tett az emberi tulajdonságok teljesebb koncepciója iránt. Nem volt kor, amely kevésbé értékelte volna valaha a közösség életét, mint a XIX. század, amely kevesebb kielégülést talált volna a köz javára való szerves munkában, az egészséges szervezet teremtette békében. Azért kezdik már látni végre, hogy *ennek az individualizmusnak minden jelszava hazug*. Erkölcsi tekintetben nem szerez békét. Az igazság országhatárát nem bővíti ki. *Politikaiban, pedig itt aratta legnagyobb sikereit, most megcsalódva áll az államhatalom problémáival szemben.*”¹

Nagyjaink, akikre a liberalizmus védelmére ma szokás hivatkozni, nem voltak próféták. Nem tudhatták, hogy történelmi feladatán túl mit fog még elvégezni vagy előidézni. Nem sejtették, hogy az idealizmust, amellyel indult, hogy fogja felváltani az emberi tekintetet, a nemzeti érdeket nem ismerő anyagelvűség, a legdurvább önzés, s legvadabb gazdasági imperializmus, hogy fogja a fajszeretetet, a nemzeti gondolatot megalázni az arany és vörös internacionálé. *Hiszen ők nemzeti felemelkedést (Széchenyi), keresztény polgáriasodást (Eötvös), magyar öncélúságot (Kossuth), alkotmányos jogfejlődést (Deák) akartak. Nemzeti, magyar, keresztény jövődőt prófétaáltak, csak ilyet kívántak*. Emlékük megbecsztelenítésére vállalkoznak azok, akik nevükkel akarják takarni az *elnemzetietlenedés, a magyar faj gazdasági és kulturális leszorítódásának azt a korszakát*, amit az Európában 100 éve uralkodó liberális politikai rendszer az utolsó ötven évben *jelentett nekünk*.

¹ James Ramsay MacDonald: Szocializmus és Társadalom 39 1.

Károsultak és nyertesek.

A kapitalizmus.

A narkotikumnak, a hódító szernek az a tulajdonsága, hogy egészséget pusztító hatását éppen az áldozat veszi észre a legkevesébbé és hiszi el a legnehezebben. A gazdasági liberalizmus által kikezdett egyént és államot, fajt és társadalmat az elvi liberalizmus narkotikumában az ópiumszívó álomvilágának csalóka képeivel foglalkoztatták, ugyanakkor, mikor a szabadjára eresztett önzés egy kiéhezett farkas mohóságával esett neki az aranygyűjtésnek, a gyár, a bankalapításnak, a birtokhalmozásnak. Az emberben lakó bestia – az önzés, a bírvágy, a hatalomszomj – mert ez is van az emberben, nem csupa jóság, mint a liberalizmus naiv filozófusai hirdették – nem ismert kíméletet, emberi méltóságot, testvériséget, közösséget, társadalmat, nemzetet, csak hasznot, kamatot, nyereséget, pénzt, tőkét. Ezért *hajlandó volt állandóan könyökével súrolni a fegyházat, vérbeborítani a világot, tönkretenni osztályokat, rnunkásvelővel zsírozni a kerékagyakat.* S ezt az ideális liberalizmusra esküvő nem látta.

A XVIII-ik század végén, a XIX-ik század elején érkezett el az emberiség ahhoz az időponthoz, hogy a leudalis gazdálkodást egy másnak kellett felváltani, mint ahogy ez felváltotta a római rabszolga gazdálkodást. Az emberi munkaerő helyhezköttisége, rendi, céhi korlátozottsága, terhelve ezernyi vámmal, szolgálommal, városnak, földesúrnak, királynak jogával, nem

tudta már előteremteni az elszaporodott, igényesebbé lett emberiség fogyasztási szükségleteit. Még a legközönségesebbet sem, nem a kényelmet, a luxust szolgált, hanem a megélhetést sem. *Csődöt mondott a kötöttség s a szükség hatása alatt az élet maga áttörte a korlátokat.* Dolgozni kezdett egy olyan gazdaság, amely szabadon nyúlt úgy a termelési eszközökhöz, mint a munkaerőhöz. Ott koncentráta őket, ahol a legnagyobb haszonra volt kilátása és úgy alkalmazta valamennyit, hogy minél kevesebb kockázattal minél nagyobb hasznot érjen el. A haszon, *mint tőke továbbra is munkában maradt.* Tágította a működési kört, új haszonhajtó ágakat, új munkaerőket kapcsolt be az üzembe s megteremtette a *kapitalista* gazdálkodási formát, az újat, amely a feudális gazdálkodási rend vállára lépett. A kapital – a tőke nőtt s a *kapitalizmus hatalmába kerítette a művelt világ gazdálkodási rendszerét.* Mindez rövid idő alatt, gyorsan történt.

A liberalizmus és kapitalizmus mindenütt mint szövetségesek jelentkeznek. Az egyik maga után vont a másikat. Főlöskézes kutatni, hogy a tyúk volt-e hamarabb vagy a tojás, tény, hogy ahol az egyik erőhöz jut, a másik csakhamar mellette lépked. *A cél, amely vezérli őket, nem a minél több, ember boldogulása, hanem az erősebb győzelme.* És ez a hiba. így lesz a tízezrek dőzsölésének kísérő zenéje a milliók pauperizmusának fenyegető zúgása, s a jóllakottságtól csillogó szemekbe így kapcsolódik bele az éhesek sárgászöld tekintete. A kapitalizmus felbecsülhetetlen erkölcsi értéket, egészséget, testi-épséget, életörömet pusztított el, hogy létrehozza azt a civilizációt, amelyet sokkal drágábban fizetnek meg a tömegek, mint a mennyi hasznuk van belőle, igaza van *Henry Georgenak:* „Amíg mindazon vagyonnövekedés, melyet a modern haladás hoz létre, csak nagy vagyonok felhalmozása, a fényűzés növe-

lése és a bőség és ínség közti elleniét kiélezésére szolgál, a haladás nem valóságos és nem lehet állandó sem. Reakciónak kell jönnie. A torony alapjától kezdve ferde és minden új emelet csak sietteti a katasztrófát. *Olyan embereket nevelni, akik szegénységre vannak kárhoztatva, annyi, mint csökkönyössé tenni Őket; a legkiáltóbb társadalmi egyenlőtlenség alapjára politikai intézményeket építeni, amelyek értelmében elméletileg minden ember egyenlő, annyi, mint egy pyramist a csúcsára állítani*¹ Ezt tette a liberalizmus, amikor dédelgette, kiszolgálta a kapitalizmust és az állam kormányzatát úgy irányította, hogy a gazdasági élettel szemben semleges néző maradjon, a versenyt ne korlátozza, a kizsákmányolást a szabadság előjogának tartsa és mindössze rendőrsége legyen azok számára, akik a tőkés gazdálkodás „erkölcsi” rendje ellen vétének. E tekintetben az államférfiakkal sikerült teljes egészében elfogadtatni Schmidt,² Ricardo, Malthus tanítását, hogy a szabadon cselekvő ember mindent a legbölcsebben intéz el és rendez be s azért *nevetséges és káros* a gazdasági életbe minden állami beavatkozás, *mert Isten ^ úgy rendezte be a világot, hogy éppen a természetes erők szabad érvényesítése mellett boldogul legjobban az ember és az emberiség.* Annyi katedréről és annyi újság szerkesztőségéből hirdették ezt a dogmát, hogy a politikusok 90%-a mint magától értetődő igazságot, mint kétszerkettő négyet fogadta el s még a világháborúban is, amikor nem tudtak kitérni az állami beavatkozás szüksége elől, alibit igazoltak ez előtt a fétis előtt, mint pl. Tisza István is, a háborús korlátozások indokolásánál a rnagyar képviselőházban. A kapitalizmus tehát szabadon fejlődhetett és termelhetett jó és rossz gyű, molcseit. A *liberalizmus vigyázott rá, hogy ebben a*

¹ Henry George: Haladás és szegénység. 19. 1.

² Schmidt: Theory of moral sentiment.

szabadságában a munkásság, *az erkölcsi értékek, a középosztály, a földművelés, kisipar javára ne korlátoztassék.*

A liberális politikai rendszer kárvallottjai tehát ezek sorából kerültek ki.

A birtokos középosztály.

Nálunk előbb a liberalizmus jelent meg, azután a kapitalizmus, 67 után tudott az utóbbi csak erőre kapni. 48-ban lehullottak a rendi béklyók, de a biztonság és tartósság érzése csak 67 után inspirálta nagyobb tevékenységre azt a kevés tőkét, amely már itt-ott, főképpen zsidókezekben jelentkezett. Az új területet természetesen csakhamar ellepte az osztrák kapitalizmus, amely nagyobbára már szintén zsidókezekben volt. Az itt talált és Galiciából folyton özönlő segédcapatokkal oly rohamos gyarapodásnak indult, hogy a liberalizmusnak – ma már szintén csak leginkább zsidó – fanatikusai nem győzik az álmélkodást és dicsekvést a fölött a „kulturális” előretörés fölött, amelyben a rendszernek és saját fajuknak történelmi dicsőségét látják. Mi azonban egyebet látunk benne. Azt t. L, hogy az „indusztriálizálódásnak” s a „rohamos fejlődésnek” ebben a magasztalt korszakában egy társadalmi réteg, helyesebben mondva, egy faj oldalán tüneményes gyorsasággal halmozódott a vagyon, vele a befolyás és ami ennek velejárója, nőtt a kultúra. De ugyan ez valahol apadt, valahonnan eltűnt. Ahol valaki nyer – ott valakinek veszíteni is kell. Ez a matematika. *A vesztes, a kárvallott elsősorban a magyar birtokos középosztály volt.*

A nemzet életében a birtokos középosztálynak az adja meg az értékét, hogy rendes körülmények között ő a fajiság, a nemzeti öntudat, a történelmi hivatás hordozója, a nemzeti jog és gazdasági rendszer, de főképen kultúra fejlesztője és irányítója.

Benne élnek és rajta virágzanak ki a legjellegzetesebben mindazok a tulajdonságok és képességek, amelyek az egyik fajtát a másiktól megkülönböztetik. Megvannak ezek a népben is, de inkább szunyádnak az ős talajban s határozott formát alig öltenek egy vagyonilag független, szellemi életre képes, kultúrigényeit nehézség nélkül kielégíteni tudó középosztály nélkül. *Ha tehát egy politikai rendszer alatt ez az osztály tönkre megy, ha egy politikai rendszer egyenesen tönkre teszi, vagy tűri, hogy az anyagi bázist kirángassák alóla, sőt a lelkét is kilopják, akkor ez a rendszer égbekiáltó bűnben részes, amely el lett követve nemcsak ez ellen az osztály ellen, hanem a nemzet ellen.* Ezt a bűnt a liberalizmus aktíve és passzíve is elkövette. A számok nem tűrnek letagadást.

A 48-ban felszabadított jobbágy helyét a birtokosnak fizetett napszámossal, cseléddel kellett volna betöltenie. A saját gazdálkodásba vett birtok instrálásra várt. Erre a magyar középnemes nem volt elkészülve. Tőkéje hiányzott *hozzá*. Ha keresett, vagy nem kapott, vagy olyan hitelt kínáltak neki, amely az agrárüzem természetének meg nem felelt. Adó, kamat gyorsan belerágták magukat gazdálkodásának pilléreibe s ezek egymásután kezdtek düledezni. Egy-két rossz esztendő, ami nálunk minden évtizedre jut, elvégezte a pusztító munkát. Az osztály erősebb része fülig adósságba süllyedve évtizedeken át árendása volt saját birtokának, amelynek jövedelmét elvitte a bank és takarékbank, lefőlözte a börze, a malom, a merkantilizmus, megette az uzsora. A gyengébb rész elmenekült a megye és városházára, a minisztériumba, az adóhivatalba s lett írnok, könyvelő, pénztáros a kapitalizmus műhelyében, lett az a rétege a középosztálynak, ami a víznek a hab; súlytalan, formátlan, a nemzet életében mit sem számító. Volt, aki a bürokrácia létráján feljebb jutott,

de régi osztályát, régi hivatásának betöltésében alig tudta többé segíteni.

Ezt a pusztulást, amely rövid 60 év alatt ment végbe Kovács Alajos¹ statisztikai adatai illusztrálják, amelyek az 1916. évi birtokmegoszlást tárgyalják. A 100 holdon felüli birtokrészekből ebben az évben Ung, Máramaros, Bereg, Ugocsa, Trencsén, Esztergom, Szabolcs megyékben 27-34%, Hevesben, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Csongrád, Nyitra, Borsod, Komárom megyékben 20-24% már nem volt a magyarság kezében. Országos átlagban a 100 holdon felüli birtokok 14.6%-a csúszott ki a régi tulajdonos hatalmából. Ehhez még hozzá kell számítani azt a területet, amely részvénytársaságok, nagyobbára bankok tulajdonába ment át. Ez is kitett 772.000 holdat. Ezeket az Rt.-kat nem a magyar középosztály tagjai „gründoíák”. Ide kell számítani a megkeresztelkedett és megbárosodott *Schossbergerek*, *Hatvaniak*, *Ullmannok*, *Wodianerek* stb. birtokait, úgy hogy nyugodtan 2.5 millió holdra tehetjük azt a területet, amelyet a liberális politika ki engedett rángatni a birtokos és pedig nagyobbára a közép birtokos osztály lábai alól.

Ez a kép még sötétebb lesz, ha az elcsúszott birtokot kategóriákra bontjuk. Az 1000 holdon felüli birtokok 19.9%-a, 200-1000 holdas birtokok 19%-a került el a régi birtokosság kezéről, míg 100–200-as kategóriában a százalék 8-ra csökken. Vagyis *kétségbevonhatatlan tény, hogy éppen a középbirtok cserélt gazdát, éppen az az osztály vérzett el, amely nemzeti szempontból a legfontosabb.*

Vegyük ehhez még hozzá, hogy a megmaradt középbirtok java részéből sem a régi tulajdonos, gazdagodik. Az 1000 holdon felüli bérletek 73.3%-a, a 200-1000 holdig terjedők 62%-a nincs magyar

¹ Lásd: Kovács Alajos min. tan.: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon*, 45-49. 1.

kézen. Összesen 5.5 millió kat. hold földet juttatott a liberális gazdasági és politikai rendszer Magyarországon tulajdon és bérlet alakjában a kapitalizmus által felnevelt új elem kezébe.

Az idézett számok a világháború által okozott változások előtti (1916 április 1.) állapotot tüntetik fel. De 1915/16-ban újabb 22,134, 1916/17-ben 65.310, 1917/18-ban 95.243 hold birtok került nem magyar tulajdonos kezére, leszámítva a szerzett birtokokat a veszteségből, újabb 108.197 „kat. hold tiszta veszteség jelentkezik 1916-tól 18-ig. És azóta? A tendencia bizonyára nem változott, vagy ha igen, az már a földreform útján – egy valóban antiliberális törvény beavatkozása révén történt.

Miért nézte ezt a pusztulást ölbe tett kezekkel a magyar törvényhozás? Liberális volt. Laissez faire . . .! A dogma: úgy van a leghelyesebben, ahogy a szabad versenyben a helyzet kialakul. Nem szabad az erők játékába, a közgazdaság gépezetébe „erőszakos kézzel beavatkozni”. Mindenki ott van a maga helyén, ahová a versenyben került, vagy ahová szorult. Ezek a nagyképű frázisok voltak a „nagy államférfiak” alibi igazolásai s maguknak nyugodt álmodat biztosító ópium-pilulái. Nem is történt egyéb, csak az, hogy a liberalizmus takarója alatt közben vígan folyt a nemzeti értékcsere-lődés és az országot évszázadokon át fenntartó középosztály tönkretétele. Hogy a hitelt hozzá kellene alakítani a mezőgazdálkodás jövedelmi rendszeréhez, hogy a merkantilizmust étvágyában meg kellene fékezni, az értékesítést szervezni, a börtönt szabályozni, a törzsöröklésről, a birtokminimumról gondoskodni, – hogy juthattak volna a liberalizmusnak ilyen sötét reakciós gondolatok az eszébe, mikor ez megakadályozta volna az olyan kapóra jött „földmozgósítást”, kereskedelmi, ipari, banktőke kígyósímasággal és „liberális szabadsággal” csúszott az állami

adóterhek sövényei között, szemben a mindig meg fogható ingatlannal, amely az előbbieket szemében még így sem adózott sohasem eleget.

De hát miért nem telepedt le a birtokáról elmozdított középosztály a rohamosan fejlődő kapitalizmus aranyforrásai mellé? Miért nem lett vállalkozó, nagyiparos, nagykereskedő vagy legalább is vezető ezekben a kapitalista vállalkozásokban? Hiszen így foglalkozást ugyan cserélt volna, de standardot nem. Naiv kérdések. Eltekintve attól, hogy oktalanság kereskedelmi és ipari tudást követelni attól, akinek ilyen sem közép-, sem felsőiskola, sem praxis nem adott, – hogy tanúsíthatott volna az új elhelyezkedésben leleményeséget és ötletességet az olyan ember, akinek századokra visszanyúló tradíciója a katonáskodást, az állami és megyei szolgálatot és a gazdálkodást tartotta csak nekivaló foglalkozásnak? De ha mindez másképpen lett volna, ha a magyar középosztály tagjai kész üzleti zsenik és kapitalista nevelésűek lettek volna, akkor sem lehetett volna más a sorsuk, mint a mi lett. Először, mert önálló vállalkozáshoz tőkéjük nem volt, másodszer – és ez a súlyosabb jelentőségű dolog – minden iparkodásuk mellett sem tudtak volna elhelyezkedni vagy éppen vezetős szerepre szert tenni a kapitalizmus lucratív vállalkozásaiban, mert a magyar kapitalizmus, jobban, mint bárhol másutt a világon, zsidó kezekben volt. Bank, ipar, kereskedelem – jelentéktelen kivételektől eltekintve – az osztrák-zsidó kapitalizmus fiókvállalkozásai, amelyekben egy-egy reprezentáló mágnáson s a robotoló munkáson kívül nem volt kívánatos a magyar elem. Hiszen kéznél volt, vagy áramlott kelet felől a születelt „üzleti talentum”, a galíciai vagy orosz lengyelországi fajtestvér. Ezekből nevelt a kapitalizmus arisztokrokráciát, középosztályt a magyarnak – a magyar helyett. A törzsmagyarra nem volt semmi szükség.

A lateiner középosztály.

Ha vizet forralunk az edényben, abban emelkedő és süllyedő mozgás indul meg. A szántóvető ekevasa a felső réteget le, az alsót felülre forgatja. Talán a liberális korszak is csak ezt csinálta. A mélyből hozott friss réteget. Felszántotta a magyar humuszt s a kiélt felső réteget alátemette, hogy helyette most az alulról felhozott táplálja a magyar kultúrát és töltsse be azt a szerepet, amely eddig a birtokos középosztályé volt. A kárpótlást tehát a lateiner középosztálynál kell keresni a hivatalokban és a szabadpályákon elhelyezkedett ezekben, akik függetlenségben, egyensúlyozott szociális helyzetben élnek. Ezek bizonyára jól jártak s így a nemzeti élet mit sem veszteni. Lássuk!

Előre bocsátjuk, hogy az önálló vállalkozókat nem vesszük tekintetbe, csak a tisztviselőket és a lateiner pályán működőket. Természetes, hogy *egy ország sem tarthat el korlátlan számban sem tisztviselőt, sem orvost, ügyvédet, mérnököt.* A kenyér ki van mérve s ha a gazdasági haladással gyarapodik is, mindig csak meghatározott számú embernek tud tisztességes existenciát nyújtani. Ez olyan szabály, amely alól kivételt az élet senki kedvéért nem csinál. Amely város megbír két orvost, nem bír meg húszat s amelyik üzem két mérnököt foglalkoztat, nem tarthat el tízet.

Csonka Magyarország¹ 21984 ipari tisztviselőnek tud munkahelyet adni, Ebből 10.483, vagyis 47% nem a magyarságnak jut. Foglalkoztat 17.108 kereskedelmi tisztviselőt, amelyekből 11.498– 67V_a^o nem az övé. Hitelügyi tisztviselő van 12.708, ebből 1180-at vagyis 48.6%-ot szintén nem ő tölt be. Megélhetést nyújtott Nagymagyarország 6743 (1910-ben) ügyvédnek, amelyekből 3049-et 45.2%-ot a zsidóság

¹ L. Kovács Alajos I. m. 40-44.

foglalt el. Az orvosi állomások közül 48.9, a mérnökökéből 37.6%-ot tartanak lefoglalva. Az egész vonalon tehát legalább a fele-kenyeret ezeken a pályákon is másnak adja a magyar gazdasági élet. Magának szerezte meg a zsidóság. *A liberalizmus égisze alatt fele kenyerétől fosztotta meg a zsidóság a magyar intelligenciát* És nem szabad elfelejteni, hogy van különbség is hivatali és hivatali állás – ügyvédi és ügyvédi kereset között s ez a különbség sero igen esik a magyar középosztály javára, íme, a lateiner középosztály sem járt jobban, mint a birtokos középosztály. Annak földje, ennek elhelyezkedési lehetősége csökkent. Ez is a kárvallottak között van.

Sehol a világon nem lehet mását találni, hogy egy faj középosztálya ilyen mélyre csúszott volna, ilyen dimenziókban hagyta volna lezorítani magát a megélhetésért való küzdelemben és kormányzata ilyen példátlan közönnyel nézte volna az expropriációját. S lám, még mindig vannak képviselői ennek a fajnak, akik a szabadságnak, egyenlőségnek, testvériségnek, az erők szabad érvényesülésének elvont ideológiáján kérődznek, míg a való életben kíméletlen gazdasági harcban gázolják le fajtestvéreiket a „védencek”, a „testvérek”, az „emancipáltak”.

A magyar liberális pelikán félszázadon át önvérével táplálta – nem a fiait, hanem az azok helyére iparkodókat. Az eredmény? Az elnyomorodott, vagyonából kiforgatott, száraz kenyérre szorított, ezrével az utcán sétáló magyar középosztály, amely összeszorított fogakkal nézi a helycserét és dicséri az „elvi” liberalizmust, amely számára ilyen „gyakorlati” eredményeket hozott.

A munkás-osztály.

Vizsgálódásunkban nem állhatunk meg a középosztálynál, nehogy az elfogultság vádja érjen. Hiszen

itt van a negyedik rend. A liberális politikai rendszer, karöltve a kapitalizmussal, bizonyára ennek hozott megváltást. Bizonyára ezt emelte a kulturális és a szociális jólét elismerést követelő fokára s ezt tette meg a nemzeti élet elsőrangú tényezőjévé, itt nyújtott kárpótlást a nemzettestnek más tagok elnyomorításáért. Ha a rendszernek fizikai megszemélyesítője volna, bizonyára gúnyosan nevetne erre a feltevésre s figyelmeztetne rá, hogy ennek sem adhattott mást, mint „mi lényege”.

A kapitalisztikus liberális rendszer sikereit ugyanannak köszönhette, aminek az egyiptomi fáraók. Gúlákat, pyramisokat építettek, sfinxeket faragtattak, százezrek pusztulása árán. Mit számított a rabszolga a faraónak s mit számít egy munkás a kapitalizmusnak. Vasra nem verhette, de bérláncra fűzte. Pusztába nem vihette, de föld alá leküldte, a Szahara forróságával nem égethette, de foszforos, ólomgőzös levegőben rendre gyilkolhatta, rabszolgahajcsárral nem korbácsoltathatta előre, de hajtotta géppel, éhséggel, a kenyértelenségtől való félelemmel. Mint azok a gúla körül, a sivár pusztaságban, úgy ő a gyár körül összecsdítette a munkásokat virágos mezőről, madárdalozó erdő aljáról, ózondús levegőjű hegyekről a pincelakásba, padlásszobákba, a kocsma pálinka-gőzébe, a gyár vasporos, olajos levegőjébe. Gyermekeket, asszonyt nem kímél. Kell az olcsó munkaerő, az olcsó árú. Szabad a vásár. Fizikai és szellemi erőt vesz a kapitalizmus szabott áron. De ahol megvette az egyiket, fizetetlenül kihasználja a másikat is. Az egész embert fogja igába s a negyedét fizeti. *Hogy ne gazdagodna az ilyen üzleten az egyik s hogy ne pusztulna bele a másik?!*

A magyar kapitalizmus nem volt kíméletesebb, mint a nyugati. Palotáit, gyárait, bankjait itt is milliók verejtékével, csontjaival, izmával építette fel és pénzét elvont munkabér-fillérekből növelte nagy

tőkévé. A liberalizmus pedig itt sem gátolta jobban a kapitalizmust, mint másutt az emberpusztításban, a népegészségrontásban, a tömegek demoralizálásában és kiuzsorázásában. A külszint kendőzte itt-ott. Mikor a nyomor szava a párnázott ajtókon is át-hangzott már, akkor nem sajnált egy olajcseppet a kapitalizmus terhét hordó szekér tengelyére. Komoly rendet, kiadós védelmet hogy adhatott volna, mikor éppen a szabadság elvét kellett fentartania, hogy a „tőke-képződés” akadálytalan legyen, az ipari, a tőzsde-burzsóázia, a dividenda-lovagok „jogos magánérdekei” meg ne sértődjenek. Hogy pár száz-ezernyi munkás életstandardjával, egészségével, testi-lelkiével mi lesz, csak nem okozhatott gondot akkor, mikor „ideális szabadságjogok” fenntartásáról kellett mindenekelőtt gondoskodni, nehogy a „világ” szemében „liberális hírnevünkön csorba essék”. De hogy is követte „a szegénység gazos és kanyargós útját”, hogy megakadt volna a szeme „a kihalt falun, az elhagyott szántón”, hogy észre-vette volna, hogy „apad a férfierő forrása, a faji tartalékerő”, hogy „aggság, kihasználhatatlan évek előbb következnek el, hogy a citromot hamarabb facsarják ki és alaposabban, mint azelőtt, hogy az örökké bizonytalan élet „visszahat a szokásaira, viselkedésére; enged az ivás csábításának, játékban keres szórakozást, elveszti a munkás méltóságát, el a tisztességtelen foglalkozástól való undorát; a sűrűn ismétlődő munkanélküliség lézengővé teszi, végül olyan gép lesz belőle, amely a legnagyobb bérért a legkevesebb munkát teljesíti”.¹

A liberalizmus által adott szabadság nem oda vezetett, hogy a tömegek több anyagi, szellemi és erkölcsi jóhoz jutottak volna. Ellenkezőleg, a legkétségbeesettebb küzdelmet kell folytatniok levegőért és vilá-gosságért. Könnyen számon tartható mammonar-

¹ Mac Donald i. m. 25-26. 1.

cháknak a történelemben példátlan luxust hozott, megszámlálhatatlan embernek pedig gyalázatos rabságot, amely az ókori rabszolgaságnál elviselhetetlenebb. „A most uralkodó pénzrabszolgaság, valamennyi közül a legkellemetlenebb, mert a szabadság hazug látszatával van összekötve. Hogy engem egyszer és mindenkorra leigáznak, vagy nap-nap után addig zárják el előlem a megélhetési forrást, míg önként meghódolok; hogy egyszer s mindenkorra adom el magamat, vagy naponta, egyre megy. Ahelyett, hogy mint régen megvették a testemet s így összes gondjait is, ma csak *a lényegeset, óz erőt veszik meg s a többit, a gyomrot, gúnykacajjal hagyják meg szabad rendelkezésemre*”¹

Bizony ezzel az osztállyal a negyedik renddel szemben állami gondviselés helyett nálunk éppen szószerint érvényesült a *malthusi* tétel, amely a liberális gazdasági rendszer egyik erkölcsi maximája. „Az olyan embernek, aki teljesen okkupált területen születik, ha családja nem tudja eltartani, vagy a társadalom nem tud munkát adni, *a legcsekélyebb joga sincs ahhoz, hogy élelmezést kérjen és valóban fölösleges a földön.* A természet nagy asztalánál nincs számára terítve. Fel is szólítja arra, hogy távozzék s nem vonakodik attól sem, hogy saját parancsát végrehajtsa. *Éhínség, járvány, háború, gyilkosság, gyermekhalandóság, prostitúció, szifilisz az eszközök; kórház, fegyház, kivándorlási hajók az állomásai a természet exekúciójának.*”² Ezek mindegyike pusztította a negyedik rendet. Testileg, lelkileg leromlott és szivárgott állandóan át a határon, át a tengeren, hogy még mohóbb kapitalizmus torzába dugja a fejét.

¹Adam Maller id. Ratzinger: *Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen.*

² Malthus idézve: Ratzinger: *Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen.*

Arról pedig – a kommün megpróbáltatásai után – *nem kell beszélni*, hogy *lelkileg, erkölcsileg, nemzeti érzésében hogyan alakította át a munkásosztályt* Valósággal odadobta prédául egy lelkiismeretlen agitációnak. Olyannak, amelynek vezetői – csodálatos – igen közeli rokonságot tartottak fenn az ostromlóit burzsoázia-val. Mivel a harc ebben a vonatkozásban nem lehetett komoly – véresen komolynak kellett lenni a történelmi, faji, nemzeti ideálok ellen. És ebben is élte ki magát nálunk, a munkásság körében talajt nyert agitáció, amely a szociális szervezés kiépítésének ürügye alatt a nemzet egy tagját fegyverezte és uszította a nemzet ellen. Hogy a szociális reformok terén ilyen kevés történt eddig, annak egyik oka éppen az volt, hogy a liberális kormányzási rendszernek könnyű volt, a munkásság vezetőinek nem kifogástalan nemzeti magatartására rámutatva, passzivitásban maradni s így megkönnyíteni a szociáldemokrata izgatást csakúgy, mint a kapitalista kizsákmányolást. De csak a munkás adta meg az árát. A kárát ő vallotta anyagiakban és erkölcsiekben egyaránt. Hogy proletárrá sülyedt, hogy erkölcsi bázisa meglazult, hogy nemzeti megbízhatósága meg lett támadva, hogy ennek következtében az életveszély pillanatában az állam nem támaszkodhatott egész erejére és kitartására – a liberális politikai rendszer számlájára irandó.

A vallási és erkölcsi eszmék.

„A politikai cselekvések direktívája a közboldogság, a lehető legtöbb polgár számára az emberhez méltó élet biztosítása. Az emberhez méltó élet azonban csak az erkölcsi és kulturális tartalommal megtelt élet.¹ „Az állam célja: minden egyes anyagi és erkölcsi javainak biztosítása.”² Széchenyi, Eötvös

¹ Pauler Ágost : Széchenyi eszmevilága II., 68. 1

² Bárány Eötvös József: A XIX. század stb. III., 210. 1.

egyaránt abban látták az állam felvirágzását és a nemzet haladását legjobban szolgáló politikát, hogy az anyagi érdekek mellett el nem szabad hanyagolni az erkölcsi tulajdonságok nevelését és erősítését. E tekintetben *Eötvös* nem habozik kimondani a tételt: „egy állam sem állhat fönn vallás nélkül. Ok az, mivel fönnállhatása végett minden államnak bizonyos, általában elismert jogfogalmakra van szüksége s jogfogalmaink mindig vallásos eszményen alapulnak. *Következõleg az államra is mindig veszélyes, ami a nép hitfogalmait megingatja s egy államszerkezeti forma sem felelhet meg a szükségnek, ha az állam nélküli azon erkölcsi biztosítékokat, melyeket csupán a vallástól kölcsönözhet...* Ebbõl következik, hogy az állam alkotmányában mindenekfölött tekintettel kell lenni a nép hitfogalmaira s a vallást olyasminek ismernünk el, ami az államhatalomra nézve kiszabja az erkölcsi lehetőség határait.”¹ A liberalizmusra azonban legfanatikusabb rajongója sem foghatja rá, hogy a politika célját és az állam érdekét így fogta volna fel. Az erkölcsi javakkal és azok forrásával, a vallással, ha foglalkozott, csak ellenséges érzülettel tette. Csak az anyagi kultúra bírt elõtte valódi értékkel. A szellemit és erkölcsit igen könnyen intézte el azzal, hogy kinek-kinek leg-sajátosabb magánügye s így a legjobb esetben nem kell törõdni vele. Csakhogy a vallással szemben senki sem lehet közömbös. Aki akar, sem tud. Vagy ellene vagy mellette. A nemtörõdõmséget csak erõlteti, csak fitogtatja a legtöbb ember vagy szellemi irányzat. A liberalizmus is így volt vele. „Józanul átgondolt hivatalos programjában ugyan óvakodott nyíltan állást foglalni és megelégedett a szabad vallás hirdetésével, mégis a *liberális ideológiának nem kevésbé frazeológiának állandó requisituma*

¹ *Eötvös* id. mûve III., 75. 1.

*volt az Egyház ellen izgatás.*¹ Mégis volt a mélyreható ellentét a kereszténység és liberalizmus között. „Egyrészt az emberek eredeti jóságában, természetes értelmében való hit» másrészt az eredendő bűnnek keresztény dogmája; egyrészt a Társadalmi szerződés (Rousseau) egyéni szabadságelmélete, másrészt az add meg a császárnak, ami a császáré, fegyelmező elve; itt szabadság, ott tekintély; itt ész, ott erkölcs; itt jogok könyörtelensége, ott felebaráti szeretet, mélyebbreható különbségeket alig lehet elképzelni... voltaire-i reminiszcenciák adták a tónust s a liberalizmus nem mulasztott el egy alkalmat sem egyházellenes, antikeresztény irányzatának dokumentálására.”¹

Magyarországon különös erővel domborodott ki a liberalizmusnak ez a jellemvonása. Míg alig volt olyan képviselője, aki valamit is tett volna a vallásos érzés ápolására és azoknak az eszméknek a védelmére, amelyekről az állami rend a maga erkölcsi biztosítékait nyeri, annál többen akadtak, akik iparkodtak a tekintélyromboló és lelki egyensúlyt megbontó tanokat a nép legszélesebb rétegeibe is belevinni. Valóságos kéjjel végezték a vallásosság gyökereinek kitépdesését, a hagyományok összezúzását, a régi ideálok oltárának feldöntését. Ezt a herostratesi munkát dicsekedve, a „haladás” nevében, a „felvilágosodás” érdekében végezték. Csillagokat tudtak oltogatni az emberek egén, de helyükbe mécsket sem adtak. Ahhoz értettek, hogy üressé tegyék a szívet, de hogy a kiölt érzéseket, hitet, reményt valamivel pótolják, ahhoz hitben és eszmékben maguk is túlságosan szegények voltak. A liberális politikai rendszer elnézte ezt a káros, embertelen tevékenységet. Mit is tehetett volna ellene? Miből, honnan vette volna a jogcímet a beleavat-

¹ Szekfü Gyula: Három nemzetség, 84. 1.

² Szekfü Gyula: id. m. 84. 1.

kozni? Szabad hinni, vagy nem hinni, szabad egyházhoz tartozni, vagy azt elhagyni, szabad vallási tekintéllyel leszámolni. Csak túlságosan respektálni nem szabad. Például a pápai tekintély tiszteletben tartását már nem sorozta éppen a kívánatos szabadságok közé. Pedig veszedelmes, éppen az állam szempontjából rendkívül veszedelmes egyszerre mindenből kifosztani az embert. Elrabolni tőle az élet örömeit s megfosztani a lelki erősségtől is, kissé túlnagy teherpróba. A nép egy részétől elvenni a napot is, amelyet csak füstfelhőn keresztül láthat, a levegőt, amelyet csak mérges gázokkal telítve szívhat, a családi örömet, amelyet tömeglakásban meg nem ízlelhet s ezenfelül még hitétől is meg-rabolni, annyi, mint felhalmozni a puskaport minden akna számára, amelyet felforgatók ásnak az állam alá. *Következőleg az államra veszélyes munkát végeztek lapok, politikusok, könyvek, amelyek a liberalizmus keresztényellenes szellemében rontották az egyház hitelét, a vallásos érzés bensőségét.* Nem az egyház, nem a felekezetek lettek itt a vesztesek. Az állam. A nemzet. A faj. Olyan gyökereket támadott meg a rendszer, amelyekre szükség volt. Olyan pilléreket lazított meg, amelyeken az állam biztonsága nyugodott. Népek, egyének, országnak egyaránt rossz szolgálatot tett s ezzel is bizonyosságát adta annak, hogy nem érdemelte meg azt a bálványozást, amelyben jóhiszemű, de igazi arcát még nem ismerő idealistáktól részesült. *Az államot itt újra a kárvallothoz kell soroznunk, mert felbecsülhetetlen és nélkülözhetetlen ideális értékektől fosztotta meg.* Aláásta biztonságát. Fogyasztotta polgárságának erkölcsi ellentállóképességét, amit különösen a háború végkifejlésében s az utána következett hónapokban érzett meg súlyosan és gyászosan.

A zsidóság.

Ennyi kárvallott mellett azonban csak kell nyertesnek is lennie? Hiszen a magyar föld megtermett kincsét az elmúlt 60 év alatt is. A munkásverejtek nem hiába hullott a földre, folyt végig a csákány nyelén, vegyült el a gépolajban. A kapitalizmus produkált, a vagyon szaporodott! Hogyne, hogyne! Megváltozott Magyarország arculata is. A parlament helyén és a környékén nem vadásznak már vad-récére. A *Lipótváros* emelkedett ottan. Paloták egymás hegyen-hátán, ízléstelen körengetegek. Várak inkább mint lakások. A plutokrácia telepedett meg bennük. Falusi kúriákból ide vándorolt fel régi bútor, kép, porcellán, ezüst, arany, drágaság. Itt halmozódott össze a fölösleg pénzben, jóban. A magyar középosztály vesztett, a munkás vesztett. Valaki nyert. Az, akinek a liberalizmus a testére volt szabva, akinek éppen csak a korlátlan szabadság kellett, hogy, amit addig nehezen, botorkálva, bujkálva, félve és titokban csinált, azt most felülről védve, szubvenzionálva, meghatványozza a maga hasznára.

Hogy mit nyert az emancipált és recipiált zsidóság *földben*, arról már említést tettünk. Hogy a *hivatalokban* és a *szabad pályán* 5% népességével hogy foglalt le magának 40-62%-nyi helyet, szintén kimutattuk. A nyereségszámlának azonban nem is ezek a legkiadósabb tételei. Vannak ezeknél jelentősebbek, egyfelől diadalmasabbak, másfelől kétségbejítőbbek is.

A gazdasági élet legfontosabb része ma a *hitel szervezet*. Nem mintha ez produkálná a javakat, nem mintha ez teremtene. Hanem mert közreműködése nélkül nem lehet. Nem a kocsis ragadja előre a szekeret, de a gyepelő a kezében van s ha akarja, egy rántására megáll a fogat, jobbra vagy balra térnek el a lovak. A pénz, a *nervus rerum* geren-

darum, az idegzete az üzletnek. Olcsó hitel fellendülést, drága sorvadást, stagnálást jelent, a hitelmegtagadás bukást. Az ipar, mezőgazdaság, kereskedelem gyepelője annak a kezében fut össze, aki a hitelszervezet ura. Ő az, aki nem vet, de arat, nern kapál a mezőn és nem kalapál a gyárban és mégis neki termel gép és rög.

Ki az ura nálunk a hitelszervezetnek? A mágnás? Nem. A középosztály? Nem. A paraszt? Nem. A munkás? Nem. *A hitel körében önállók 88.9%-a zsidó. A magánbankárok, a részvénytársasági pénzügyintézetek vezetői csaknem valamennyien zsidók. S itt nincs különbség főváros és vidék között. Az egész vonalon szigorúan elállják a pénzfolyam két partját és annak mérnek belőle, aki nekik konvenial. Nélkülük, ellenük nincs hitelművelet.* Maga a kormányzat is deferál hatalmuknak és évtizedek óta nem mert semmi jelentékenyebb lépést tenni a pénzügyek terén anélkül, hogy 5-6 legnagyobb bank vezetőjének előzetes „szakvéleményét” meg nem hallgatta, illetőleg – ez a valóság – beleegyezését, hozzájárulását ki nem kérte volna. A hang ugyan Jákob-é volt, de a kéz rendesen Ezsau-é. *Rathenau*, a volt német pénzügyminiszter mondotta, hogy *300-an, akik egymást kölcsönösen ismerik, uralkodnak egész Európa gazdasági élete fölött.* Ugyanilyen joggal mondhatjuk: *8-10 zsidó, akik egymást kölcsönösen igen jól ismerik, uralkodik az egész magyarországi gazdasági élet fölött.*

A hitelszervezet révén játszva kerítette hátainrába a nagyipart. Módjában volt a betevők pénzével vállalatokat, üzemeket létesíteni, így az ipari sründolás java része a bankok számlájára esik. De azok a vállalatok is, amelyeket keresztény tőke és tőképven zsenialitás és szorgalom fejlesztett nagyra, érett gyümölcsként hullottak az ölébe. A módszer igen egyszerű. Előbb elárasztják hitellel, hogy gyors

expanzióra és így állandó nagy forgótőkeszükségletre kényszerítsék. Ha ezt elérték, megvonják a tőkét. Az eredmény, hogy a magán- vagy családi vállalat a hitel kedvéért átalakul részvénytársasággá, melyben már a banké a többség. A bankban a többség a zsidóságé, tehát a pár száz, a pár ezer munkás ott a bányában, a gyufa-, a szesz-, a vasgyárban már a kuponvágót, a dividendalovagot gazdagítja.

Alig szükséges külön rámutatni a *kereskedelemre*. A régi *Magyarországnak* voltak megyéi, ahol a kereskedelem 90%-a zsidó kezekben volt. A mai Magyarországon a kereskedőknek 57.9%-a zsidó. *Budapest* kereskedőinek csak 66.2%-a zsidó. Gondoljunk *Londonra, Parisra, Madridra, Rómára, Berlinre, Genfre, Brüsselse, Hágára*, a nyugati államok akármelyikére, dicsekedhetnek-e a liberalizmus ekkora vívmányával? Nem. Nem is tennék, hanem ehelyett sürgősen revideálnák liberalizmusukat, ha őket is kilökték volna egy más faj kedvéért mindazokból a pozíciókból, amelyek hatalom és vagyon szempontjából a legfontosabbak.

Valamely faj praeponderáló jelentőségét egy bizonyos területen azonban nemcsak gazdasági és kulturális pozíciója adja meg. A vezető elem mögött ott kell lennie a tömegnek is, amely a nyers erőt, a faji tartalékot szolgáltatja. Éneikül hamar megakad hódítása. Amely faj pedig haladásában megáll, az sülyed és pusztul. Ez a veszély a zsidóságot nem fenyegeti. Hála a liberalizmusnak, hódító ereje még nem merült ki, mert a reservoírból még telik utánpótlásra és új állomáshelyek elfoglalására.

A törökhódoltság után alig volt zsidó az országban. Az osztrák tartományokból azonban állandóan tartott a beszivárgás. A határsorompók nyitva voltak. Hiába követelte *Deák Ferenc*,¹ *Kossuth Lajos*, a

¹ Kónyi: Deák Ferenc beszéde 1866 febr. 13.

megyék egymásután, hogy az *emancipációval egyidejűleg a bevándorlás legyen eltiltva és megakadályozva, a* nagylelkű liberalizmus dehogy is nyúlt volna korlátozó, fajtát védő rendszabályhoz. Erre vezethető vissza, hogy az a zsidóság, amely 1720-ban csak 12.000 főt számlált, 1840-re 242.000, 1910-re 909.500-ra szaporodott, holott *bevándorlás nélkül ez idő alatt természetes szaporodása csak a 300.000 főt érte volna el.*¹

1910 óta tovább javult a zsidóság arányszáma az ország lakosságában. Ennek egyik oka, hogy a zsidóság nagyobb fele lakott az el nem szakított területen. A másik ok, hogy azóta is tart és különösen a háború alatt erős volt a bevándorlás. A harmadik ok, hogy a zsidóságnak kisebb volt a háborús vérvesztése, mint az ország többi népességéé. A két előbbi állítás annyira közismert igazság, hogy nem is vonja senki sem kétségbe. A harmadikat könnyű igazolni. A katolikusok vérvesztése halottakban 52.66% volt, holott a 20-50 éves férfilakosságban csak 48.39%-ot képviselnek. A többlet tehát 4-27%. A zsidóság vérvesztése halottakban 2.57%, holott a 20-50 éves férfilakosságban 5.25%-ot érnek el. Nyereségük 2.68%. Végül van egy negyedik, nem kevésbé kiadós ok. A zsidóság hasonlíthatatlanul kedvezőbb gazdasági helyzete, amely a család-alapítást megkönnyíti, a faj szaporodását elősegíti. Mind ez együttvéve, mint masszát is előnyösebb helyzetbe juttatta és propagatív erejét felfokozta az őslakossággal szemben.

Még egy ecsetvonás kell a kép teljességéhez. *A gazdaságilag előnyös helyzet szükség szerűleg maga után vonta a kultúrában való előretörést.* Egy néhány számadattal már föntebb szolgáltunk. Kiegészítésül még csak annyit, hogy az 5%-os zsidóság a fiú-gimnáziumokban 1917-18-ban 20.4%, a leány-

¹ Kovács Alajos i. m. 14. l

gimnáziumokban 37.8%, a reáliskolákban 36.2%-ot foglalt le magának. A budapesti egyetemen ugyanekkor a jogikaron 21.0%-t, az orvosin 51.6%-t, a bölcsészeten 20.5%-t, a gyógyszerészetin 34.0%-t, a műegyetemen 37.1%-ot.

A gazdasági téren való hihetetlen térfoglalásnak, a faji gyarapodásnak már csak logikus következménye, mint a gyors hóolvadásnak a vizek megáradása, hogy tömegükkel elöntötték a szabad pályákat. Monopolizálták a közvéleménygyártást. A kapitalizmus kikiáltójává tették a sajtót. Üzleti vállalkozássá aljasították le azt, ami valamikor nagy tudású és jellemű emberek lelkiismeretébresztő trombitája volt. A zsidó értelmiség kultúráját belopták a jámbor emberek lelkébe, mint a magyar szellem és lélek gyöngytermését. Nyomda, lap, kiadó vállalat, színház zsidó vállalkozót kapott és zsidó retortán keresztül jutott csak magyar fülhöz és szem elé. A magyar közönség akceptálta ezt az irodalmat és művészetet – magyar nemzeti irodalomnak és művészetnek. A rossz magyar nyelven kigömbölyített zsidó pszichét elfogadta a *Kisfaludy*, a *Vörösmartyk*, *Petőfik* folytatásának, az üzleti sajtót vezetőnek politikában és esztétikában. A faji tendenciát még akkor sem igen vette észre a „jóhiszemű liberális” magyar, mikor a zsidó írók színpadra cipelték a magyart mint elhülyült mágnást, részeges gentrit, korrupt szolgabíró, buta parasztot és szembe állították a fölényes képességű, Öntudatos zsidóval. Nem vették észre, hogy az újabb irodalom sémi jelleget öltött s nagyobb részében magyar nyelven írott zsidó szellemi kultúrát nyújt. Hogy ez így van, nem keresztényre, zsidóra hivatkozom. *Beregi Árminra* – a „kivételes és fenomenális tehetségű művészre” – mert mindenki az, aki a fajtához tartozik, – aki XX. század ankétje kapcsán, arra a kérdésre, hogy lehet-e Magyarországon a művészet és irodalom elzsidósodásáról szól,

a következőket mondja: „*Be kell vallanom, hogy igen. A zsidó nép géniusza szerte a világon önálló irodalmat teremtett, önálló zsidó művészetet és így nem szólva az ókori zsidó irodalom és művészet hatalmas visszfényéről, feltétlenül minden népnek, melyen belül a zsidóság is tevékeny, irodalmán, művészetén a zsidó géniusz nyomot hagy.* Amint a magyar faj minden produktumán bármennyire olasz, szláv, germán műveltségen nevelődött is, a magyar faji jelleg kiüt, úgy nem tud elenyészni az őseredet nyoma a zsidó produktumán, bármennyire szaturálódott is például magyar levegővel”.

Nem csak kenyerünket – kultúránkat is lefoglalta a zsidóság s a liberalizmus ez ellen nem tudta, nem akarta a magyarságot megvédeni. Pedig ez a nemzet iránt tartozó kötelessége lett volna, ha magyarnak csinál politikát. Mert halálosan komoly Széchenyi intelme a – Kelet Népében –, hogy *ha választani kell a magyar faji jelleg s a nagyobb műveltség között, az előbbit kell választani.* Azt tartotta, hogy igazi kultúrélet egy nemzetnél csak úgy lehetséges, ha annak individualitása, tehát *sajátos nemzeti jellege érvényre jut s ezen* még a kultúra alapjainak biztosítása szempontjából is *inkább kell óvnunk a nemzeti jelleget,* melyet ha egyszer elvesztettünk, visszaszerezni csaknem lehetetlen, míg a *nagyobb műveltség tán későbbben ugyan de a nemzeti jelleg feláldozása nélkül is megszerezhető.*¹

„*A zsidó faj diadalmas előnyomulását jelzik a felsorakoztatott számoszlopok – írja Kovács Alajos*² *ugyanakkor azonban az országalapító fajmagyarság-π α? szomorú vissza fejlődését minden téren valóhátterbe szorítását.* Könnyű kiszámítani, hogy ha a fejlődés menete megmarad, néhány évtized múlva a faj-

¹ Apathi István Széchenyi eszmevilága: Kultúra és Tudomány II 761.

² Kovács Alajos: i. m. 52 l.

magyarságnak se számbeli, se gazdasági súlya nem lesz a saját hazájában. Igaz, hogy a zsidók számbeli elszaporodásáról most nem lehet oly mértékben szó, mint amilyenek tanúi voltunk, de kiegyenlítik ezt a zsidók azzal, hogy *most már a nemzeti vagyont és a nemzet szellemi vezetését ragadják magukhoz* s míg azelőtt a zsidónak típusa volt a falusi szatócs, korcsmáros és árudás, most már a nagy kereskedelem, a gyáripar és a latifundiumok urai a zsidók s közülük kerül ki a legmagasabb intelligenciának 30%-a”.

Nem politikus, nem újságíró mondja ezt, hanem a számok tudósa. A politikai rendszernek, fejlődésnek és átalakulásának rideg számokban jelentkező, tehát megfogható, kétségbe nem vonható, naiv frázisokkal és ideális hevülettel el nem takarható és nem szépíthető eredménye ez. Gyümölcseiről ismeritek meg őt. Nem a papíron szépen hangzó elméletet, hanem a gyakorlatban kialakult politikai rendszert, amely lelkiismeretlenül áldozatul dobta saját fajtáját, gazdasági forrásait, kultúrlehetőségeit egy bevándoroltnak.

Ki csodálkozhatik a föntiek után azon, hogy a politikai és gazdasági liberalizmus lehangosabb szószólói a zsidók. Zsidó újságok, zsidó politikusok, fináncemberek állnak kivont karddal őrt mellette és jaj annak, aki a szent bálvány megtámadására vállalkozik. Ezemyi nyíl, petárda, mázsás gorombaságok, a kloaka minden rosszillatú szennye zúdul egyszerre reá. Hogyne! A zsidóság csak a liberalizmus által juthatott ilyen privilegizált helyzetbe és csak liberális kormányzati szellem mellett tarthatja fenn hatalmát és befolyását. Hogy ne védené a zsidó újságíró a liberalizmust, amely sajtó monopóliumhoz és a közvélemény fölött zsarnoki uralomhoz juttatta. Hogyne állna ki érte a zsidó bankár és kereskedő, mikor a liberalizmus a modern

kapatalizmusban megszerezte neki a világhatalmat s faját a pénz révén az európai politika döntő tényezőjévé tette? Hogyne lelkesedne érte a tanult zsidó, mikor hozzá juttatta ahhoz, hogy 20-szor 30-szor akkora területet foglalhatott le a diplomás pályákon, mint amennyi számánál fogva megilletné. Az ő létérdekük a tömegnek további félrevezetése, hogy forduljon az ellen, ami megtudná menteni s lelkesedjék azért a gazdasági liberalizmusért, amely béklyókat vert kezére, lábára.

A liberalizmus mint uralkodó politikai rendszer kárvallottja a magyar birtokos középosztály, a laténier középosztály, a parasztság és munkásság, az állam erkölcsi erőforrásai, a nemzeti kultúra, tehát maga a nemzet csaknem minden vonatkozásában. Nyertese a rendszernek a zsidóság, amely a galíciai gheztóból tovább nyomulva, itt tárt kapukat, sőt tárt karokat, korlátlan boldogulási lehetőséget, szabad prédára bocsátott népet, ősi kultúrintézményeket talált, s a fejlődésnek olyan lehetőségeit, mint az *Északamerikai Egyesült Államokat* kivéve, sehol a világon. Csakhogy ott egy 120 milliós népről, 49 államról, Európával felérő területről, – itt 12 milliós magyarról, 19 milliós népről, szűkre szabott térről s éppenséggel nem a „korlátlan lehetőségek” hazájáról volt szó. Itt is mint csaknem minden kérdésben *Széchenyi* látott jól, aki a liberalizmusra vonatkozólag azt mondja egyik főrendházi beszédében, hogy az angolok, franciák lehetnek liberálisok, mert, ha egy palack tintát öntenek az ő nagy tavukba, a tó vize meg nem romlik, de ha a mi leve-sünkbe öntjük a palack tintát, az ugyan élvezhetetlenné válik. Ezért ellenezte az emancipációt, mert nem kapott megnyugtató feleletet arra az aggodalmára, hogy, ha Magyarország emancipálja a zsidókat, kifogja a magyarságot emancipálni a zsidóktól?¹

¹) Zichy Antal; *Széchenyi beszédei* 352 l.

Új orientáció kell.

Vonjuk le a következtetést. A liberális politikai rendszer nálunk is mint mindenütt a világon szükségzerű fejlődési etappja volt az emberiségnek. Hivatását egy néhány évtized alatt betöltötte. A felszabadított erők csakhamar szabályozásra, a megtámadottak védelemre szorultak volna. Ezt a liberalizmus elmulasztotta, először mert elvi alapjánál fogva erre képtelen volt és önmagának kivégzése nélkül ehhez komolyan hozzá sem foghatott volna, másodsor, mert ezt nem engedte meg a kapitalizmus, amelynek gyenge és védtelen kisexistentiákra volt szüksége, hogy nyeresége biztos legyen. Nem engedte a zsidóság, amely hódító hadjáratában éppen a liberalizmus által nyújtott korlátlan szabadságban látta a kulcsot, amely számára a magyar *Kánaán* minden zárját megnyitja. A kapitalizmus és zsidóság volt az a két vagy, – így nálunk helyesebb – volt az a tényező, amely a liberalizmust mint neki szükséges, őt kiszolgáló politikai rendszert akkor is fönntartotta, mikor a nemzet érdeke régen mást parancsolt volna. A liberalizmusért lelkesedő[^] ét évtizedek óta két egymástól élesen megkülönböztethető táborra lehet osztani. Az ideális rajongók, a politikai doktrinerek, a bálványimádók táborára – s egy másikra, amelynek műlelkesezése a legridegebb önzést, a legkíméletlenebb számítást, a faji harcot, az expropriáció mohóságát takarta. Egy olyan táborra, amelyben összeverődnek egymás lerongyoltságát és legázoltságát konstatáló magyar dolgozók – és egy olyanra, amely gyarapodva és szaporodva napi hódításait könyveli el.

A liberális politikai rendszer bűne, hogy a magyar nemzet gazdasági és kulturális erőforrásait kiszolgáltatta a zsidóságnak. Bűne, hogy a közép-

osztályt deposedálta és kenyerét szűkebbre szabta. Bűne a munkásosztály proletarizálása és a nemzetközi szociáldemokrácia karjaiba való taszítása. Bűne a parasztság kiszolgáltatása a bankokrácia és merkantilizmus kényekedvére. Bűne a kisipar életfeltételeinek megnehezítése. Bűne oly problémák – szociális, nemzetiségi – felvetése, amelyeknek megoldására képtelennek bizonyult. Bűne a vallásnak, tekintélynek rombolása. Bűne, hogy a nemzet célját, az összesség érdekét alárendelte a szabadon zsákmányolóknak, a szabadon destruálóknak, a szabadon hódítóknak.

Ki meri *Széchenyit, Eötvöst, Kossuthot, Kölcseyt, Wesselényit, Deákot* azzal káromolni, hogy ilyen jövendőt akartak a magyarnak? A magyarságért, a történelmi magyar nemzet felvirágozásáért, anyagi és erkölcsi gazdagodásáért dolgoztak és használták fel eszközül a korszellemet. De tisztában voltak vele, hogy jog, törvény, szokás, elv, uralkodó eszme érvényét veszti és lomtárba való, mihelyt igazságtalansággá, a nemzeti élet tovább fejlődésére veszedelemmé válik, mihelyt gyümölcsei megrothadnak, mihelyt mérget választ ki. S ez okvetetlenül bekövetkezik akkor, mikor azok a mérvadó körülmények megváltoznak, amelyek miatt és amelyek alapján ezek a törvények, intézmények, rendszer kifejlődtek. Akkor szabadságra volt szükség és nagylelkűségre. Ezt jelentette az ő eszményi liberalizmusuk. Ma szociális problémák megoldása kell, ma gazdasági és kulturális nemzet-védelem kell. Ma fajerősítésre van szükség. Ma a tekintélyt kell helyreállítani. Ma a szabadversenyben letiportakat kell talpra segíteni. Ma erkölcsi erőket kell felfokozni. Ma *úgy szolgáljuk a nagy ősoket, ha nem tanításuk betűjében, hanem intenciójukban, eszmei célkitűzésükben követjük őket. A magyar nemzet evolúcióját nem áporodott ideológiával, nem korhadó bálványok imádásával*

hanem a mai helyzetnek megfelelő politikai rendszer alkalmazásával kell szolgálnunk, ha azt akarjuk, amit ők akartak: Magyarországot, magyar nemzetet, magyar kultúrát, magyar boldogulást

Alkoholistát nem lehet pálinkával, kártyást baccharát-asztallal, foszformérgezést gyufagyárban gyógyítani. Valamely politikai rendszerből eredő bajokat nem lehet olyan orvossággal gyógyítani, amely ugyanabból a politikai patikából való. *Új politikai rendszer felé kell orientálódni.* Olyan felé, amelynek eszmei tartalma magában foglalja a gyógyító írt az előd által okozott sebekre és egyben alkalmas arra, hogy átvehesse a vezetést s a modern gazdasági rendben biztosítsa mindenki számára az emberhez méltó életet. Ne az erős győzelme legyen a programja, hanem a minél több ember boldogítása. Ne az egyén legyen mindennek közepe, teteje és vége, hanem a köz, az összesség, a nemzet érdeke domináljon minden cselekedetben, amely állampolgároktól és törvényhozástól ered. Legyen képes arra, hogy a kizsákmányolást megszüntesse, az ingyenélőket és gazdasági rablólovagokat száműzze. Annyi fényének és erejének kell lennie, hogy világító tornya, vezető lángoszlopa lehessen a nemzetnek az evolúció további útján. Legyen ösztönző, mozgató, cselekedetekre kényszerítő, előrehajtó, de fegyelmező és kitartó energiája is. Feladata lesz a népet a kaotikus összeviaskodásból, a bellum ominium contra omnes állapotából kiemelni és nem forradalmi kitörések üszkein és romjain át, hanem testvéri egyetértésben és összeműködésben előbbre vinni a megszakítatlan művelődés biztonságos útján.

A világháborúban megtanultuk, hogy a *kultúra és lélek több mint az anyagi civilizáció.* Saját kárunkból tudtuk meg, hogy a *haza és nemzet, népjólét és egészség fontosabb mint a bank és iparvállalat nyereség - veszteség számlája,* hogy mikor milliók

nem magukért, hanem az összességért harcoltak, akkor a jövő politikája nem lehet az egyéni önzésen, az erősebb szabadságán alapuló liberalizmus, hanem a közt, az összességet tekintő *keresztény szolidarizmus*.

A fejlődés eltemette a hűbérsegen, el a rendiségen alapuló kormányzati rendszert. Itt az ideje, hogy eltemesse a liberalizmus politikai rendszerét is, mert már lerodhat az élet fájáról. A halott szultán maszkját hiába hordják már körül a csatában. A seregek más zászlók és más vezérek alatt, más célokért küzdenek. *A régi mankó repedezett, a régi fény már sápadt, nem mutatja az utat, mondja liberalizmusról Mac Donald¹. Itt az ideje, hogy új vezetővel új utakra térjünk.*

¹MacDonald id. m. 118. 1.

A marxi szocializmus.

A történelem szerint *Marius* könnyezve üldögélt *Karthágó* romjai fölött és megsiratta a szép város rombadőlését. Ezzel azonban fel nem támasztotta. Sirathatjuk mi is a pusztulást, amit egy évszázad politikai szelleme erkölcsi tőkében és emberi méltóságban okozott, vagy öklünket rázhatjuk dühünkben, hogy nemzetünket nagyobb károsodás érte mint az erősebbeket. Ezzel még nem sokat használnunk. A baj felismerése lehet kezdete a gyógyításnak, de még nem a gyógyulás. A beteg azonban még mines elveszve. A kór elhatalmasodott ugyan, de a vitalitás még erős. Nincs sóval behintve a társadalmi talaj, mint a punok fővárosának felszántott földje s azért lehet rajta a jobb gyümölcsözés reményében munkálkodni.

De mi hát a teendő?

E fölött nagyon sok nagy szív és nagy elme gondolkozott. Az eredmény igen különböző, sőt gyakran homlokegyenest ellenkező lett. Pedig a kiindulás nagyjából ugyan egy volt: nem lehet az *ént* megtenni a mindenség középpontjává, mint ahogy tette a capitalistico-hberalis rendszer. Nem lehet neki korlátlan szabadságot adni a „*maga egyéniségének teljes kiélésére.*” Ez a szellemi kultúra leigázásához, az anyag uralmához, plutokráciához és tömegnyomorhoz vezet. A szabadság az arany zsarnokságává fajul. Pedig vér és verejték nem azért áztatta a földet sok ezer éven át, emberi lángelmék nem azért alkottak, munkáskezek nem azért dolgoztak,

Krisztus nem azért halt meg, az apostolok nem azért hirdettek *evangéliumot*, hogy a kenyér mindig kisebb, a könny mindig sósabb legyen. Ki tud bele törődni abba, hogy a többség mindig sírjon, hogy a folyton áhított boldog eljövendő mint lidérc fusson mindig előlünk? Az emberiség minden apostola, minden prófétája olyan rendszert akart, amely mindenkit leültessen az élet asztalához, a technika és kultúra vívmányait az összesség boldogítására fordítsa. Mivel erre a capitalistico-liberalis rendszer képtelennek bizonyult, érző és gondolkozó emberek igen hamar fordultak vele szembe. Nem is csoda. A dús virágzás után csakhamar férges gyümölcsökkel lett megtérítve a föld. A festett koporsó hullaszaga kezdett terjedni a levegőben. *Anglia, Francia és Németországban, ahol a rendszer első hódításait tette, egymásután szólaltak meg Ruskin, William Morris, Kingsley, Morus Tamás, Owen, Saint Simon, Fourier, Louis Blanc, Proudhon, Rodbertus, Lassale, Engels, Marx,* megszólalt bennük a méltatlankodás, a felháborodás az eredmények fölött, a kapitalizmus reakciója: a *szocializmus*. A liberalizmus szülte és nevelte nagyra a kapitalizmust ez viszont a szocializmust és kommunizmust. „Ábrahám nemzé Izsákot, Izsák pedig nemzé Jákobot, Jákob pedig nemzé Judát és ennek atyafiait.” (Máté I. 2.)

Nem fér bele ennek a tanulmánynak a keretébe a szocialista rendszerek ismertetése és bírálata. Mivel azonban az egyik t. i. a marxi szocializmus mint politikai rendszer kínálja magát a nemzeteknek és sikerült néki nagy tömegekkel elhíttetni, hogy alkalmas egy jobb világrend megteremtésére, vele röviden mint politikai tényezővel foglalkozni kell.

Marx nem feltalálója a szocializmusnak, hanem fenszerezője azoknak a kritikáknak, amelyek az individualizmus ellen felhangzottak és filozófiai megalapozója azoknak a terveknek, amelyek kapitalisz-

tikus gazdasági rend helyébe egy a munkásság érdekét szolgáló új rendszert kívánnak állítani bvan-gélumában a földi boldogságot helyezi kilátásba miután más világ amúgy sincs. A paradicsomot itt akarja megteremteni s azért úgy kell berendezni a világot, hogy az anyagi javak szétosztásánál senki rövidséget ne szenvedjen. S ha van valami olyan intézmény, amely az elosztásnak ezt a műveletet komplikálja vagy akadályozza, azt meg kell szüntetni. Ilyen a magántulajdon, a termelési eszközök privát birtoklása. Ez segíti uralomra az egyik embert a másik fölött. A gazdasági igazságtalanság tehát nem lesz kiküszöbölhető mindaddig, amíg ennek forrása, a magántulajdon meg nem szűnik. A munkát kiegészítő termelési objektumok, told, gépek, bánya stb. birtokát a közösség számára kell megszerezni, Ez meg is fog történni, mert a harc ezen állandóan folyik. „A két osztály között való ellentét – így írja le Mac Donald Marx teoriáját, – egyre növekszik, mélyül. *Addig mélyül, míg a munkásság osztályöntudatra ébred, magához ragadja a politikai hatalmat, megalkotja a szocialista államot.* A kommunista kiáltvány szerint (Marx-Engels szerkesztették. Szerk.): *A proletariátus politikai szupremáciáját arra használja fel hogy sorban kiragadja a tőkét a polgárság kezéből hogy a termelés eszközeit az állam, azaz az uralkodó osztállyá szervezett proletariátus kezébe összpontosítsa.* Marx csak anyagot ismer, csak érdek. Ez mozgatja az emberiséget. A gyomorkérdés az egyetlen komoly probléma. A történelem sem egyéb mint annak a harcnak a leírása, amely az anyagi érdekek korú tombol. Az emberi haladást is csak az anyagi tényezők determinálják. Az emberi társadalom jól lesz berendezve, ha a gazdasági kérdések helyesen lesznek szabályozva. Minden ettől függ és csak ettől

¹ MacDonald i. m. 89. 1.

függ. Önzés hírvágy, hatalomszomj, minden elmúlik, csak a gazdasági életet kell más alapokra fektetni. Az emberek angyalokká válnak. Minden külön vágy és akarat megszűnik. Egy akol lesz és egy központi vezérkar, amelynek intésére mindenki boldogan és megelégedetten siet engedelmessé válni. A gazdasági törvények elemi ereje félre tol minden más társadalomalakító és építő tényezőt. Lelket, szellemet, vallást nem kell számításba venni. Különösen nem, ha az keresztény hajlandóságú.

Marx és tanítványai számolnak azzal, hogy a létező kapitalisztikus rend nem fogja helyét önkényes átadni a szocialista, kommunista rendszernek. De nem tartanak magukhoz méltónak, hogy nyíltan ki ne jelentsék, hogy *czéljukat a létező társadalmi rend erőszakos lebontásával, forradalommal, katasztrófával, kataklizmával akarják és fogják is elérni.*

A szociáldemokrata apostolok a durva anyagelviség által okozott bajokat anyagelvűséggel akarják gyógyítani. A tüzet tűzzel oltani, az önzést fordítani, a kizsákmányolást a kisajátítók kisajátításával megszüntetni. – *Nincsen ebben a tudományos elméletben semmi emelkedettség. Nincs benne semmi az emberi természet lényegének ismeretéből.* A társadalmi és állami berendezkedést befolyásoló tényezőknek csak egyrészét és nem is a hatékonyabbakat ismeri és veszi számításba. De az építménynek így nincsenek is komoly alapjai. A rendszer nem teherbíró, nem nyújt biztonságot, nem bírja ki sem a tudomány sem a gyakorlat kritikájának súlyát. Ez az érzés nyugtalanítja a marxista szocialistákat is, akik bár többségükben erősen ragaszkodnak a dogmákhoz és kevés meggyőződéssel, de annál több pártfegyelmességgel ragaszkodnak a tudományos (?) szocializmus kiskatéjához, a gyakorlatban csaknem mindenütt megtagadják a marxistalegsarkalatosabb tetteit. Vannak szocialisták,

akik az elmélettel is szembeszállnak és jóformán csak azt tartják meg a marxizmusból, ami benne közös az előtte és utána keletkezett szociális rendszerekkel, így például *Mac Donald* a marxizmusról egészen lesújtó véleményt mond. „Marx és *Engels* írja, a *XVII. század ismert radikális világszemléletéből indultak ki*, – ez volt *Saint Simon* politikájának is az alapja, – az *osztályharcból* De termékenyebbé tették azzal, hogy a hegeli dialektikával kapcsolták össze s hogy a régi idealizmus helyett a gazdasági osztály érdekét jelölték meg a harcot mozgató erejéül, így sikerült nagyszerű munkával egyszerre új történelem-bölcséletet és politikai módszert terjeszteniök. Marx a változást nem a funkciók alkalmazkodási folyamatának, de ellentétes érdekek egyensúly keresésének tulajdonította. *Innét van, hogy a hegeli dialektika metafizikai és logikai tévedései értéktelenné teszik ma is az egyik szocialista irányi a marxi iskola teóriáit és dogmáit*” „Ez a dialektika ezért nem tud meglenni katasztrófa és revolúció, felhalmozódó erő és robbantó ellentállás, ilyen egyszerűen ellentétes erők feltevése nélkül, amelyeket sehol a való életben nem találunk.”¹ Rámutat *Mac Donald* „a haladást egyszerűen osztályharcnak látó elmélet végzetes fogyatékoságára.” Ha osztályérdekre hivatkozunk, tulajdonképpen mire hivatkozunk? Az ember osztályérdekei valójában a magánérdekei. Nem mint bérmunkás, nem mint polgár, nem mint akármilyen közösségnek tagja, hanem mint egyén, a maga egyéni érdekeinek érzi őket napról-napra, *Ebben az érzésben nincs szociális alkotó elv. A tülekedés elve vagy az osztály-védelem megőrzése, az van benne;* vagy bér, vagy rövidebb munkaidő, vagy kedvezőbb munkafeltételek követelése. Egyéb semmi. *Az osztályharc iránya: keresztül mindenem, nem pedig fölfelé. Az osztályharcnak*

¹ MacDonald id. m. 84. | Mac Donald id. m. 85. 1.

nincs alkotó értéke.” „Az osztályharc eszme/e a munka mozgalmának szocializmus előtti, tudomány előtti korszakából való. Tudom a marxisták azt állítják, hogy az elkövetkező osztályharc az utolsó lesz a történelemben (Hányszor harsogott a fülünkbe: Ez a harc lesz a végső... Szerk.) és ha a proletariátus felszabadul, a küzdelmek kora véget ér. Ez az állítás abszurd. A proletariátus felszabadulása jeladás lesz, az ellentétes érdekű osztályok újabb harcára s míg az ellentéteket tartják a szociális változások igazi okának, minden új győzelem új ütközetnek lesz a kezdete. . . Azt a teoriát, amely szerint egy osztály győzelmével végzi a társadalom az osztályharc korát s utána a testvériség békés vizei következnek, amelyekre a harc megszűnik, – csak az hiszi, aki hisz az irracionálisban és csodákban.^{1 2} Kritikáját a volt angol miniszterelnök azzal végzi, – diametrális ellentétben a német és magyar szociáldemokratákkal – „Marx a küszöbe a tudományos szocializmusnak nem a teteje.”³ Mégha csak a tiszta materializmus szempontjából bíráljuk is a marxismust, akkor sem fogadhatjuk el még mint megtámadhatatlan tudományos rendszert sem, annál kevésbé, mint alapját egy új társadalmi berendezkedésnek. A magántulajdon megszüntetésével az anyagi haladás legerősebb rugóját törné el. Ezt nem tudja pótolni semmivel, mert az élet tevékenységéből az ént épp úgy nem szabad kikapcsolni, mint ahogy nem szabad Istenné tenni. A tőke és munka elvi szembeállítás egyrészt nem felel meg a valóságnak, másrészt az erőszakolt szembeállítás nem is szolgálja sem a társadalom sem a munkás érdeket. Az utóbbira vonatkozólag is helyt kell adnunk Mac Donald álláspontjának: „Szabadság és biztosított munka az az állapot, amely megadja az embernek, hogy kedvvel végezze a munkát, amelyet ő

¹ MacDonald id. m. 95. l. ² i. m. 97. ³ i. m. 88. l.

tud elvégezni a legjobban. Ez azonban csak úgy érhető el, ha a társadalmi szervezet funkciója, *a tőkéé és a munkáé, a termelésé és a fogyasztásé együtt működik.* Ha a kettő külön-külön működik, olyan ez mintha az étvágy, az emberi fej, vagy az izmok külön dolgoznának, mindegyik magának, mint ahogy így van néha a gyomoremberéknél, a rabszolgáknál. De ennek következményeit is ismerjük. Az egészség, a fejlődés megakad, egyik szerv elfajul, a másik abnormisan fejlődik. A test időnként fellázad az önkény ellen s megmutatja a részei ellen, hogy *akkor van teljes és meg nem szűnő kielégülés, ha mindegyik végzi a maga szerepét; ha engedelmes, ha nemcsak a maga étvágyát, hanem az egész szervezet szükségletét elégíti ki.*¹

Magántulajdon és tőke annyira kiegészítői az emberi természetnek, tehát annyira lényeges részei ez emberek által és az emberek számára dolgozó gazdasági rendnek, hogy kiküszöbölésük még sohasem sikerült tartósan. A mai, annyi egyéni erőfeszítést, kockázatot, önfeláldozást követelő civilizációt fenntartani vagy éppen tovább fejleszteni az egyéni siker megtartásának lehetősége nélkül, agyrém, fantázia, de nem tudomány. Egyébként itt a példa. Megtörténtek a kísérletek, mégpedig letagadhatatlanul a Marxtól eredő *kommunista kiáltvány* szellemében és egészen úgy, ahogy azt a szociáldemokrácia kanonizált prófétái megjövendölték. A rajtunk végzett viviszekciótól eltekintve, ott van Oroszország. Hét esztendő óta folyik a kísérlet. „Az osztályá” szervezett proletariátus kiragadta, mégpedig forradalmi úton, véres erőszakkal a termelés eszközeit a polgárság kezéből. Megvívta az „*utolsó harcot.*” Másfél millió hulla tanúskodik a „kísérlet” komolyságáról. Azóta természetesen új rend van. Erkölcsös és szociális. Igazságos és emberi. Van boldogság. Siker. Haladás.

¹MacDonald i. m 28. l.

Jólét. Fejlődő kultúra, virágzó civilizáció. Oroszország ma a bibliai paradicsom, az irigyelt Eldorado. A szabadság, egyenlőség, testvériség hazája. Természetesen a dolgozók uralkodnak. Mindenkinek egyformán jut autóból, aranyból, színházból – és hatalomból. A népbiztosok, a Cseka tagjai, a vöröshadsereg generálisai épp oly szerényen élnek mint az orosz muzsik vagy a Putiloff-művek udvarsepregetője. Nincs is sürgősebb vágyuk *Európa* népeinek, mint az, hogy mihamarább áttérhessenek maguk is a marxizmusnak *Lenin* által kipróbált új gazdasági rendjére.

A feltalálók legkritikusabb korszaka, a találmány kipróbálásának ideje. Ekkor válik el, hogy vájjon az összes tényezőt figyelembe véve valóban tudós volt-e és előbbre vitte szakmáját, vagy egyszerűen rossz szerelést végzett és így a találmány csak a szétfoszlott illúziók és kimúlt remények végtelen sorozatát gyarapítja. A marxi szocializmust az orosz próba után ezekhez kell sorolni. Belátják ezt már azok is, akik fanatikus hitüknek emberi hekatombákat áldoztak fel. Nincs hónap, hogy egy lépést ne tegyenek visszafelé. Ma a földtulajdont állítják vissza, * holnap a bankokat. Ma a kereskedést engedik meg, holnap az iparvállalat alapítását. Már visszaállították az öröklést is, vagyis *teljesen cserbenhagyták Marxot – mert a termelési eszközöket – sorban visszabocsátják egyéni birtoklásba*. Persze a régi vagyon, birtok, ház, üzlet új gazdát kapott s az újnak most már fontos, hogy az övé maradjon. A Kommunista angyal, azonnal emberré vált s a birvágy, a kapzsiság úgy kibugyant belőle, mint a forrás a hegy gyomrából. Mert benne volt és nincs az az elmélet vagy gazdasági rendszer, amely természetéből kitudná vetkőztetni. Naturam expellas fucsa, hanem usque recurret: bottal verheted ki a természetet, vagy marxi ideológiával, mégis mindig visszatér.

A marxizmus próbája nem sikerült, az elméletre

rácáfolt a gyakorlat. A rendszer sorozatos hibáiból csak kettőre mutattunk rá: a magánvagyon és tőke kiküszöbölésére, az emberi természet teljes félreismerésére, de e két hibának ismerete is teljesen elegendő ahhoz, hogy ne csodálkozzunk a próba szármalmas balsikerén és kimondjuk azt a szilárd meggyőződésünket, hogy a marxi szocializmus nem lehet azoknak az igazságoknak, elveknek, szabályoknak az összesége, amelyek alkalmasak volnának a kapitalizmus által ütött sebek gyógyítására, az emberibb jövő útjának kikövezésére, az új fejlődési korszak vezetésére, a közboldogulás megteremtésére. Sivár anyaelvűségében nincs semmi, ami az ösztönös állati élet igényeit meghaladná. Nem több, mint reakciója a kapitalizmusnak, tagadása a lelki és szellemi erők társadalomalakító és történelmet csináló hatalmának, az események és élet által megcáfolt feltételezések és ábrándok tudománytalan rendszerénél. Ennek az orvosságnak az alkalmazása vitriol az eleven sebre. A kapitalizmus és marxizmus „aki bírja, marja”, „a fogat fogéri” elve alapján folytatnak közelharcot egymással és a tehetetlen liberalizmus Pókainé módra nézi a gyilkos harcot, nem tudva, melyik szülöttének kívánja a győzelmet vagy pusztulást. *Az egyik jelenti a tömeg számára a jelen, a másik a jövő nyomorát is.* Werner Sombart tanulságtételével zárjuk be fejtegetésünket. A szociáldemokráciának ez a kitűnő ismerője, úgy van meggyőződve, hogy a szociáldemokrata harc éppen az ellenkezőjét éri el annak, amit céloz. Alapítói azt hitlék, hogy annak a társadalmi rendnek a megváltoztatásához, amely az önérdeken épül föl, a legkönnyebben úgy jutnak el, ha ugyancsak érdeket visznek ellene harcba, így lett a szociáldemokrácia a proletariátus érdekarhosává, így lett telítve üzleti szellemmel. A cél: a bérmunkásosztály számára minél több előnynek a kiharcolása. A küzdelem az etetővályú körül folyó harccá aljasult.

*Osztályharccá lett, nem pedig társadalomalakító princípiummá.*¹

A társadalom azonban egységes egész. Elő, eleven test, amelynek minden tagjával egyformán kell törődni. Csak olyan rendszert fogadhatunk el vezetőül, amelyik nem osztályt, nem egyént akar csupán boldogítani, hanem társadalmat, nemzetet, emberiséget. Anyagra és szellemre, egyénre és összeségre kell gondolnia annak a rendszernek, amely azt igényli, hogy vezetését elfogadjuk.

¹ Werner Sombart: *Händler und Helden* 115.

A kereszténység szelleme.

Széchenyi és Eötvös bizonyossága.

Már utaltunk egy ízben arra, hogy *Széchenyi* István volt a legnagyobb magyar reálpolitikus. Az volt oly értelemben, hogy a politikai rendszerváltozást oly eszközökkel, olyan tempóban és olyan célok kitűzésével akarta előidézni és szolgálni, amelyek az emberi természet, a magyar történelem, az anyagi és szellemi világ összeműködésének nagy-szerű ismeretét árulták el. A génusz privilégiuma, hogy ösztönösen megérzi, mi a tenni való, s hogyan kell a megérlelt szándékot végrehajtani. Éppen *Széchenyire* hivatkozunk, akinek azok, akik nem jól ismerték, azt vetették a szemére, hogy csak a gazdasági eredményeket becsüli. Pedig ellenkezőleg. Az Önismerésben mondja: „Az ország *mechanikáját annak morális kifejtése elé tenni, ítéletem szerint annyi, mint az abc-t nem az á-nál, hanem a z-nél kezdeni.*” *A lakosok testi (anyagi – Szerk.) és lelki szebbítése: ez és csak ez lehet a kormányok leg-főbb feladata.*” „A léleknek kifejteti gazdagságait kell boldogságunk alapjaivá lennünk s nem az anyagnak oly hamar elhamvadó kincseit.”¹ „Az embernek legszebb tulajdona a lélek, csak ez és nem egyéb határozza meg valódi becsét.”² Ehhez képest reformátori működésének feladatát nem abban látta, hogy az ország jogi és gazdasági struktúráját változtassa meg, hanem az embereket emelje fel lelki és erkölcsi magaslatra, hogy ők maguk érezzék a

¹ Széchenyi István Kelet népe 21 l.

² Széchenyi István Világ 244 l.

viszonyok javításának szükségét s az új rendben ne csak a külső, hanem a belső, a mozgató lélek legyen jobb és nemesebb. Nem tudta ezt az erkölcsjavítást másképen elképzelni, mint a *kereszténység tanításaihoz való visszatérés által. Célja volt tehát nemzetének igaz keresztény életre való vezetése, amelyet a halhatatlan lélekhez egyedül tartott méltó életmódnak.* „A politikára alkalmazva ez ideát, belőle nem hierarchikus állam – (a liberális terminológia szerint: klerikális állam. Szerk.) következik, melyben az egyházi személyek rendeznék el a világi dolgokat is, hanem *a világi egyének olyatén működése, mely keresztény szellemet, méltányosságot és szeretetet áraszt szét és keresztény életmódot, az emberi méltósághoz*”, *tehát a halhatatlan lélekhez méltót tesz mindenki számára lehetővé. Széchenyi erkölcsisége a keresztény erkölcs, annak legbensőbb, leglelkibb felfogásában, politikai rendszere pedig az a rendszer, amely a keresztény erkölcs megvalósítását tűzi az állami működés feladatául*”.¹ Széchenyi lelkét türelmetlen haladási vágy fűtötte. Korának legmodernebb embere volt. Jól ismerte a nyugati liberalizmust és az árnyékában mértföld léptekkel hódító kapitalizmust. És éppen ezért már ellensúlyozót keresett, meg nem fertőzött tanítást nemzete számára, vezető csillagot, hogy bele ne tévedjen az anyagiasság lidércfényes mocsarába, amely puha a testnek, de ragadós sár a lélek szárnyainak. Nem a liberalizmus korlátlan szabadságában, hanem a keresztény szellem és erkölcs fékében látta a jobb emberségre nevelő princípiumot. Ezért volt abban a korban „*az ő elmélete az egyetlen keresztény magyar társadalmi és államfelfogás, az ő élete és munkája az egyetlen, a példátlan keresztény magyar államférfiú élete és munkája.*”²

¹ Szekfű Gyula: Három nemzedék, 57 l.

² Szekfű Gyula: Három nemzedék 59 l.

Ha tehát *Széchenyi* István útmutatása alapján indulunk el, ha őt elfogadjuk látnoknak és politikai orákulumnak – talán hozzánk magyarokhoz közelebb esik mint akár *Smidt* Ádám, akár Marx Károly, akár a francia forradalom összes enciklopedistái vagy a hazai liberalizmus szóvitézei – akkor javító, gyógyító, a társadalmat helyes irányban fejlesztő és nemzetet erősítőnek mindent megelőzve, a *keresztény szellemet kell elismerni*.

Széchenyi azonban rapszodikus és rajongóan vallásos lélek volt, – halljuk az ellenvetést a liberális érdekeltség részéről, – tehát idevágó tanításainak értékét le kell szállítani. Anélkül, hogy mégcsak bele is bocsátkoznánk ennek a kétségbeesett kibúvónak cáfolatába, tanúságtételre megidézzük báró *Eötvös* Józsefet, akit mint liberális filozófust és államférfiút egészen a magáénak reklamál a jelenkor liberális érdekeltsége, mint tette annak egyik exponense a parlamentben nemrég e sorok írójával szemben.

Báró *Eötvös* József politikai felfogása a legpregnansabban nagy munkájából: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra* – tűnik ki, amelyet úgy fejez be, hogy „a *keresztény polgáriásodásnak nem hanyatlása, hanem teljesevése áll előttünk.*”¹ A mű eszmemenete pedig, amelyért a nagy munka megíródott, ez: korunk minden szenvedését annak kell tulajdonítani, hogy pogánymódra értelmezik a szabadság, egyenlőség, nemzetiség eszméit, holott ezeknek igazi értelmet a kereszténység adott. »Vagy egészen vissza kell térnünk az ókor alapelveihez, vagy *az államban is valósítanunk kell a keresztény polgárosodás alapelveit.*”² Aki ismeri *Eötvös* műveit és beszédeit csak nem fogja rá, hogy a két lehetőség közül, a pogánysághoz való visszatérést tartotta kívánatosnak. Ellenkezőleg az volt

¹ Báró *Eötvös* i. m. III. 217 l.

² M. ott. 208 l.

a meggyőződése, „*hogy az emberiség civilizációja romba fog dőlni, ha azok t. i. a szabadság, egyenlőség, nemzetiség – eredeti értelmét nem sikerül helyreállítani.*¹ *Karthauzija* nem más mint egy hatalmas felkiáltás a kereszténység igényei és jogai mellett.

Fejezeteket idézhetnénk műveiből, amelyekben ismételten és ismételten egész tisztaságában bontakozik ki a *keresztény politikus*, aki egy pillanattig sem helyeselt olyan rendszert, amely az erkölcsöt alárendeli az anyagnak, amely társadalmat berendezni és államot kormányozni a kereszténység szelleme nélkül vagy éppen ellen akarna. „*Egész polgáriasodásunk – írja – keresztényi. A hitágazatokat illetőleg a keresztény társadalom felekezetre oszlott, de a nézetek ezen különbözősége nem terjed ki a kereszténység azon elveire, melyek polgárosodásunk alapjává váltak; sőt ezen elvek hatalma éppen az által, hogy egész társadalmi rendünk alapjául szolgáltak, olyan ellenállhatatlan, hogy az kiterjed még azokra is, kik a kereszténység körén kívül állnak. A családtól kezdve azon viszonyokig, amelyek világrészeket fűznek egymáshoz, keresztény eszmék körében mozgunk. Csak egy van, ami e tekintetben kivételt képez és ez az állam*”. És ezt súlyos hibának tartja. „*Elválasztottuk a jog fogalmát az erkölcsiség fogalmától, elkülönítettük az elveket, amelyeken az állam alapszik a vallás elveitől s azt hisszük, hogy a tudomány haladása csak ezen elválasztás által lön lehetséges. Tudományos elméletnek megjárja, de a gyakorlatban ily különválasztás mindig lehetetlen. A nép a jog fogalmát a morál fogalmától oly kevésbé különíti el, amint nem fog soha elismerni azonegy időben államot és vallást, melyek egymással ellentmondásban állanak.*”²¹ Ennél

¹ Concha: Eötvös levelezése Montolamberttel 274 l.

² Eötvös József br.: A XIX. század uralkodó stb. I. 365.

fogva az államnak kötelessége cselekedeteiben zsinór-mértékül elfogadni a keresztény vallás morális és ethikai igazságait, ha szilárd bázison akar állani. A kereszténység korántsem egy idejét múlta tanítás. Feladatát még egyáltalában nem végezte el. Nem kimerült, nem száraz kút, nem tiszteletreméltó öreg reliquia. Eszméi élnek és még nem is kulmináltak. Sem a szabadság, sem az egyenlőség, de legkevésbé a testvériség. Még ezután kell eljönnie egy kornak, amely egészen a kereszténység eszméinek uralma alatt áll. „A kereszténység korunkban a maghoz hasonlít, amely a föld rögei alatt eredeti alakját ellátszik veszteni, holott a dús vetésnek minden gabonaszára, melyet helyén találunk, e magból származik”.¹

Íme, két nagy magyar szellem, akiknek mind-egyike a liberalizmus delelőjében élt, akik a kapitalizmus által okozott erkölcsi és szociális pusztítást inkább csak megsejttették, a kereszténységre mutatnak, mint a legjobb társadalomalakító erkölcsi rendszerre, mint egyetlen biztos kormányzati zsinór-mértékre, mint olyan erőre, amely egyedül képes a gazdasági haladásban lévő emberiséget megóvni az erkölcsi csódtól s megakadályozni, hogy a civilizáció gyümölcssei lélekmérgezést végezzenek.

Mi volna az ő felfogásuk ma? Az utóbbi ötven év történelmét ismerve, mit tanácsolnának nemzetüknek? Lehet ebben kétség? *Keresztény politikát követelnének.* Visszatérést az ősi forráshoz, amelyből szent *István* merített, mikor állammá szervezte és nemzetté tette a magyar törzseket, amely szent *László* és *Kálmán* törvényeit inspirálta, amely nagy *Lajos* és *Mátyás* kormányzatát naggyá tette. Nem keresnének más orvosságot a jelen bajai ellen, mint azt az erkölcsi megújítást, amely a kereszténységből árad, mert a maguk korában is ezt tartották

¹ Bárány Eötvös József id. m. II. 71.

a legfontosabbnak, a nemzeti haladás legbiztosabb vezetőjének.

A legutolsó ötven év történelme erősen aláhúzza azt, amit ők próféta lélekkel megsejtettek, hogy „a vallásosság sülyedése mindig szellemi, erkölcsi és ezek folytán anyagi sülyedést von maga után”,¹ hogy „a szabadság milyen közel van a zsarnoksághoz”, hogy ahol a gazdasági önzésnek sorompót nem állít az erkölcsi érzés és keresztény felebaráti szeretet, ott a márvány paloták ablakai csakhamar rongyos tömegek menetére vetik elektromos fényüket. Óriás vagyon és kétségbeesett szegénység sohasem tudnak sokáig békében élni egymás bosszantó közelségében. Bennünket, akiknek szemtől szembe kell azt látnunk, amit ők csak megsejtettek, akik az egymásra torló hullámok között egy deszka szálon vagyunk kénytelenek menteni a magyar jövőt, ellenállhatatlan erővel sodor a tanulságok árja abba az irányba, amelyet ők megjelöltek: hogy egyedül a *kereszténységben lássuk a kikötőt, amely a halál torkából való menekülést jelenti számunkra*. A kereszténység szellemét kell érvényrejuttatni a gazdasági életben, a társadalomban és az erre felépített politikai rendszerben. A liberális szellemet ennek kell felváltani, a kapitalizmust ennek kell megjavítani, a marxizmus és kommunizmus helyett, a keresztény szolidarizmusnak kell átvennie a tömegek vezetését.

Az evangélium tanítása.

Alkalmas-e a kereszténység szelleme, hogy a fejlődésnek, a civilizációnak mai fokára eljutott emberiséget tovább vezesse? Nem akarja vájjon egyszerűen csak megállítani a haladást, vagy éppen visszavetni? Nem akarja-e belekényszeríteni egy lelki életbe, amely teljesen elhanyagolja az anyagi kul-

¹ Eötvös id m II. 31 l.

túrát? Nem köti-e gúzsba azokat az erőket, amelyeknek a sok baj és visszásság mellett mégis tagadhatatlanul köszönhetjük, hogy idáig eljutottunk? Ha nem tagadja meg őket, hogyan akarja tevékenységüket szabályozni, hogy éppen ártó hatásaik elmaradjanak. Ha a szabadságot, a tulajdont megtagadja, zsarnoki kommunizmus lesz. Ha megtartja az új rend alapjául, akkor a társadalmi ellentétek tovább nőnek, a tűz tovább emészt, a láva tovább gyűlik a társadalom alulrakerült rétegeiben s a kitérések, a vele járó pusztulás csak megmaradnak mint fenyegető lehetőségek, sőt bizonyosságok. Hogy áll tehát a kereszténység azokkal az ösztönös erőkkel szemben, amelyek mint a szabadság, önrendelkezés, vagyonszerzési vágy erős rugói a szellemi és anyagi haladásnak?

A ki a kereszténység szellemében csak valamennyire is járatos, igen könnyen felel meg ezekre a kérdésekre. Nem is kell theologiai fejtegetésekbe bocsátkozni. Sokkal közvetlenebb és érthetőbb feleletet ad a történelem. Hisz a kereszténység nem tegnapi. Nem is valami távoli világrész hozzáférhetetlen szellemi kincse vagy egy papi kasztnak hétpecsétell őrzött titkos tudománya. A fejlődésnek különféle fokán s ennek alapján a legváltozatosabb gazdasági és politikai berendezkedettségben élő népek között figyelhetjük meg. Kétezer éves tapasztalat áll rendelkezésünkre. S ha *Széchenyi*, *Eötvös* és utánuk annyi nagy gondolkozó, azt mondják: *vissza a kereszténységhez, menjünk vissza és nézzük meg hogyan és milyen eredménnyel befolyásolta a kereszténység a gazdasági életet?* Tudott-e reá hatni, vagy csak tagadólag, vagy éppen tehetetlenül állott vele szemben? Melyek voltak az erkölcsi tételek, amelyeket érvényesíteni iparkodott? S nem hozna-e lényeges javulást a mai helyzetbe, ha azokat újra sikerülne az emberek cselekedeteinek szabályává tenni?

Az ember test és lélekből áll, mondja a kereszténység s ezzel már elismeri a testi szükségleteket, az anyagi javakat, az azokért való küzdelmet. Szükséges a földi testnek a földi jó. De a lélek több. Neki és az ő igényeinek kell tehát uralkodni. A szellemi kultúra a fontosabb. A test cselédje a léleknek – az anyagi kultúra a lelkinék. Fel ne cseréljétek a viszonyt, mert emberi méltóságatokon esik sérelem. Isten fiai, testvérek vagytok. Bűnösök mindannyian és megváltottak valamennyien. S azért szól a parancs – a második, amely egyenrangú az elsővel – szeresd felebarátodat mint tenmagadat. Tehát ne öld meg, ne lopj tőle. Ne légy hozzá méltánytalan. Csak annyit engedhetsz meg magadnak vele szemben, a mi a testvéri köteléket meg nem sérti. Ki ne zsarold, ha szolgád, ne gyűlöld, ha ellenséged. Keresetében meg ne rövidítsd. A munkás elvont bére égbe kiált. Jaj annak, aki így gyarapítja vagyonát, mert egy teve könnyebben át megy a tűfokán, mint a hogy az ilyen üdvözülni. Hajtsátok hatalmatok alá a földet és uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely mozog a földön, de vigyázzatok: csak egy a fontos – lelketek ne vallja kárát a földiek után való futásnak. Mert itt csak vándorok vagytok. A főreg nem emeli fel fejét a földről, mert ő a, sárból és a sárba való. Téged elszólít innen az Úr és a lelketek csak a jócselekedetek fogják szószólók gyanánt az ítélőszék elé kísérni. Jól sáfarkodjatok azzal, amit kaptatok, amit szereztetek. Mert csak sáfárok vagytok – a tulajdonos az Úr – s nemcsak a magatok, a mások javára is kell forgatni a kapott talentumot. Az ember munkára lett teremtve, mint a madár a repülésre. Hat nap dolgozzatok – és végezzétek minden munkátokat. Mert arcod verejtékével eszed mindennapi kenyeredet s ki nem dolgozik, ne is egyék. A császárnak adjátok meg, ami a császáré – az

Istennek pedig, ami az Istené. Amit a testvérek közül a legkisebbnek tesznek, azt nekem teszitek... *Ezekkel a tanításokkal, magával az evangéliumi kereszténység tartalmával az egész gazdasági életet megtámadhatatlan morális és etikai szabályok uralma alá helyezte.* A társadalom fölé egyetemes égboltot borított, amelyen mindenki számára ugyanazok a csillagok ragyognak. Mindenkinek egyformán szól minden parancs. Nincs kivétel. Szabad az embernek uralma alá hajtani a földet, de a szabadság határa a másik ember, a felebarát szabadsága. Szabad dolgoztatni, de nem szabad a munkás helyzetével visszaélni. *A társadalmi együttélés lehetőségét, a szociális bázist teremti meg a kereszténység a testvéri szolidarizmusnak keresztény gondolatával.*

Az első harcok.

De ez még csak a tan. Tudott-e vele hatni, javítani, tudja-e érvényesíteni? Nagyon érdekes végig kísérni azokat a küzdelmeket, melyeket a kereszténység vívott azért, hogy a féket nem tűrő, az önzésben nehezen korlátozható embert reá szorítsa a maga erkölcsi és szociális parancsainak betartására. Az éhes bestiát könnyebb kordában tartani, mint a birvágó embert mértékre szorítani. A kereszténység a római birodalom kapitalizmusa – latifundiumai, bankjai, – rabszolga gazdálkodása között kezdte meg ember és társadalom javító szerepét. Bizony nehéz munka volt és sok mag hullott a kösziklákra. Már maga az a tanítás, – amely alapja a keresztény gazdaságtannak – hogy csak a munkával szerzett jövedelem a tisztességes, az igazságos és jogvédelmet érdemlő jövedelem, a legkrácssabb ellentétben állott a római iparkodással, amely éppen a munkanélküli jövedelem minél erősebb fokozódását tartotta a legkívánatosabbnak. Kifogásolta az erkölcs-

csel meg nem egyező szerzési módokat s a földi vagyon halmozását, annak olyan felhasználását, amely a közre nincsen tekintettel. Ostorozta a kisvagyonok felszívását, a mértéktelen kapzsiságot, az özvegyek, árvák tulajdonának elrablását, az uzsorakamatot, a lelkiismeretlen pénzgazdálkodást. „A pénzkölcsönző – mondja szt. Ambrus, segítséget kér és mérget adtok neki; kenyeret kér és tört nyújtotok neki; könyörög, hogy hagyjátok meg a szabadságát s ti folyton jobban meghurkoljatok a vastag kötelet a nyakán.” Szt. *Ágoston* pedig: „Tartsd meg Isten adományaiból azt, ami szükségleteidet fedezi. Ami ezen felül van, a mások szükségletére kell. *Idegen tulajdont tartasz vissza, ha fölöslegest tartasz meg.*” Nazianzi szt. *Gergely* pedig így aprosztrofálja a fősvény gazdagokat: „Á föld mindnyájunk számára közös. Mindnyájunk számára termi gyümölcseit. *Bűnösök, akik Isten adományát kizárólag a maguk számára akarják kisajátítani.* Gyilkosságot követnek el napnap után azon szegények ellen, akik elpusztulnak amiatt, mert maguknak tartják meg, a mire a szegényeknek lett volna szükségük.” Amit pedig szt. Ambrus a pénztökérről panaszképen elmond, az úgy hangzik, mintha a mai kor szociológusa beszélne: „A nyulakat felülmúlja a pénz a maga szaporaságával. Sem egy növényt, sem egy állatot nem lehet termékenység tekintetében a kölcsön mellé állítani. Folyton nő a pénz; a kamatnyereség nem ismer határt. A hitel a tengerhez hasonlít; vad áramlással magához rántja mindenki vagyonát, anélkül, hogy valaha is beteljen. *A tenger azonban sok embernek megélhetést nyújt, ezzel szemben a kapzsi hitelező mindekit tönkre tesz!*”¹

A kereszténység tehát – az idézett példák eléggé igazolják – azonnal megkezdte az erélyes és éppen nem veszélytelen harcot, hogy a pogány elvek he-

¹ Eberle. Zertrümmert die Götzen 86, 89 1.

lyébe belevigye a gazdasági életbe a maga ideális felfogását s ezzel felszabadítsa az embert az anyag uralma alól. A *Nérók és Diokletianok* üldözésében ott volt a pogány gazdasági rend boszuló ökle is, mely le akarta sújtani a maga végzetesen veszedelmes ellenfelét. A kereszténység elvei mozdították ki az első sarokköveket a római gazdasági imperializmus várfalából. A krisztusi tan reszelte le százezrek kezéről a rabláncokat, hogy szabadon vehessenek részt az anyagi kultúra továbbfejlesztésében.

A keresztény szellem diadala.

Amit a keresztény szellem az ókorban kezdett, azt uralomra juttatta a középkorban. Az annyit gyalázt, de oly kevéssé ismert, a liberális kapitalisztikus rendszer által tudatosan, a saját célja érdekében mesterségesen elsötétített középkorban. Ez a kor a benne élt emberek sokkal nagyobb százalékanak volt derűs, napsugaras, békés, nyugodt és boldog korszaka mint a villanyfényes és autózajos XX. század, amelynek fénye mesterséges, ragyogása hideg és még ezt is megtagadja az emberek 90%-ától. A legpregnansabban mutatja be a kereszténység diadalát a gazdasági élet fölött az ipar középkori szervezete: a *céh*.¹ Az azonos szakmájú iparosok céhbe tömörültek, nemcsak, hogy saját iparuk érdekét megvédjék, hanem a közösség szellemének és a testvériségnek az ápolására is. A céhek biztosítják az ipari hivatás stabilitását, a szakma tapasztalatait az egyes hasznára fordítják. Az egyént hozzákötik az egészhez, anélkül, hogy ezzel önállóságát érintenék, ellenkezőleg, inkább azért, hogy az egész többi tagjaival szemben megvédelmezzék s lehetetlenné tegyék a kisebbek elnyelését. *A céhek a keresztény szoli-*

¹ L. Eberle: Zertrümmert die Götzen 95 1. és Schönere Zukunft 196. I.

dorizmus győzelme a természetes egoizmus ellen. Minden szabályból, minden hagyományból az üzleti tevékenységében a valláshoz igazodó, magasabb célt szem előtt tartó keresztény ember szolidaritás-érzete beszél. Ezek a szabályok védik a fogyasztót, a termelőt, a segédet, a tanulót. A fogyasztót azzal, hogy igen magas erkölcsi és szaktudásbeli követeléssel lépnek a mester elé, a minőséget megállapítják és ellenőrzik, az árat megszabják. A céhtagot védik azzal, hogy korlátozzák a felvehető számát a piac szerint, a fogyasztás szükséglete alapján és úgy osztják szét a munkát, hogy mindegyik tag fenntarthassa gazdasági önállóságát és biztosíthassa tisztességes megélhetését. A segédek külön egyesületbe tömörülnek s a céh maga gondoskodik róla, hogy vitás esetben nekik igazságot szolgáltatson. Nem a nagy, hanem a sok független, önálló kis- és középzem a cél. Az *iparnak ezt a korszakát az ipar aranykorának hívják* még azok is, akik egyébként „elv-ből (?)” kifogásolnak mindent, ami keresztény jelleget visel. Azt hisszük, hogy ma is hasznára lenne fogyasztónak és termelőnek egyaránt, ha ez a szellem uralkodna az iparban, ha nem hazug reklámok, könnyű lelkiismeret, kontár munka, gyári silányság, tudás helyett tőke, szorgalom helyett trükkök volnának azok a tényezők, amelyek a sikert biztosítják s a tisztességes iparkodás és becsületes szaktudás elől a kenyeret elrabolják.

Nemcsak a kézműiparban jutott érvényesüléshez ő keresztény szellem. Uralkodott és rányomta bélyegét földművelésre, kereskedelemre, az egész gazdasági életre. A termelés a fogyasztás kedvéért történt. Árúfelhalmozás, piackeresés, konjunktúra és bukás ismeretlen fogalmak voltak. Nem azért élt az ember, hogy dolgozzon, hanem azért dolgozott, hogy éljen. Nem volt a munka rabja, a tőke szolgája. *Az ember maga volt a központ s őt szolgálta a gazdasági*

élei, nem megfordítva. Soha annyi ideje nem volt az embernek szórakozásra, önművelésre, kultúrjavak élvezetére, lelkének Istenhez való emelésére. Évi átlagban hetenkint öt napot dolgozott a középkor ipari és mezőgazdasági munkása és ezzel megkereste, amire a tisztességes megélhetéshez szüksége volt. Ma sztrájkokkal, nemzetközi konferenciákkal, törvénnyel, paragrafusok százaival, iparfelügyelők seregével, szak- és pártszervezetekkel sem lehet elérni, amit akkor a keresztény szellem magával hozott: emberi életet, elviselhető munkaidőt, megfelelő bért, testvéri bánásmódot. Ennek a korszaknak keresztény idealizmusára, rendezett gazdasági és szociális viszonyaira a történelem szárnyán visszapillantva, teljes egészében alá kell írni, amit *Uhlhorn*¹ mond: „Ha a mai kor tülekedéséből, amelybe az egyes ember beledobva, szilárd támaszték nélkül arra van utalva, amit ki bír magának csikarni és el bír más előtt kaparni, amelyben az egész élet versenyfutásból áll, valóságos létért való küzdelemből és sajnos, sok ezer ember számára teljesen reménytelen küzdelemből, ha ebből a jelenből visszanezünk egy pillanatra a középkorba, valóságos vágyakozás foghat el egy olyan kor után, amikor lokomotív még nem prüszkölt, mikor még inkább a templomtornyok jelezték a városokat, mint a gyárkémények, amikor a tőke még nem gyakorolt olyan szívtelen uralmat, mint ma, amikor tömegtermelés helyett még minden darabot szeretettel és ambícióval állítottak elő és még semmiféle konkurrensvadászat nem nyomta rá az ipari életre ennek a megállás nélküli hajszának a jellegét, amely annyi embert megfoszt a lelki békétől is.”

Álljon még itt a középkori gazdasági élet keresztény szellemének jellemzésére az, amit róla *Werner Sombart* ír: „A keresztény középkorban a gazdasági érdekek centrumában is az ember állott. . . Javakat

¹ *Uhlhorn*: Das Christentum und das Geld. 133. 1.

azért termeltek és ezekkel azért kereskedtek, hogy a fogyasztó bőségesen fedezhesse szükségletét, de a termelő és kereskedő is biztosíthassa állásához mért megélhetését ... *A nyereség utáni határtalan vágy és hajsza a legtöbb gazdasági alany előtt tisztességtelennek és keresztényellenesnek tűnt fel... A gazdasági élet minden változásában állandóan a legfontosabb marad a valláserkölcsei szempont; a gazdasági élet nincs kiemelve a valláserkölcsei rendszerből. Minden egyes cselekedet a legfelsőbb ethika lényegéből folyik: az Isten akaratából. Ez a dolgok mammoisztikus felfogásának a legszigorúbb elítélése.*¹

A lélek kicserélése.

A kereszténység tehát a történelem tanúsága szerint, bár nem gazdasági vagy szociális doktrína a maga mélységes erkölcsi tartalmával tudta alakítani és befolyásolni a gazdasági életet és éppen azok ellen a káros ösztönök ellen tud védelmet nyújtani, amelyeknek a modern gazdasági életben való korlátlan érvényesülése a jelenlegi szociális helyzetet elviselhetetlenné teszik. Az anyag és szellem, a természet és erkölcs közötti egyensúlyt biztosítja s a maga való értéke szerint becsüli meg a civilizációban dolgozó erőket. Az első helyre az erkölcsöt, az eszményt, a közösséget, a testvéri érzést, a felebaráti szeretetet, az idealizmust teszi és ezek által befolyásolja az üzletet, a haszonszerzést, a tulajdonnal való életet. Az embert alárendeli a köznek, a társadalom együttes érdekének, de nem veszi el tőle azt a szabadságot, amely összeegyeztethető a magasabbrendű feladattal. Korlátolt egoizmust ismer és elfogad. *A korlátozás célja a közjó biztosítása, a eyengébb védelme. Határa az elkerülhetetlen szükség.* Ismer magánvagyonot is, de ezt csak úgy védi, ha

¹ Werner Sombart: Die Juden im Wirtschaftsleben. 7. 1.

erkölcsös eszközök igénybevételével jött létre s ha felhasználása észszerű, erkölcsös és nem sérti a közjót. Az álláshoz mért jövedelmet szükségesnek tartja, de a fölöslegeshez a köznek van joga, a kulturális, szociális intézményeknek, a szegényeknek és betegeknek.

Kereszténység nélkül a gazdasági élet reformjáról nem lehet beszélni. A marxizmus anyagelvűségével, atheizmusával, nem lehet bele jobb szellemet vinni. Törvény, paragrafuserdő, szervezet nem fogja kikényszeríteni a javak jobb elosztását. A rossz hajlandóságban megrögzött emberre hiába adunk új ruhát, a régi bűnököt fogja benne elkövetni. Dohos hordóba ne tegyünk jó bort. *A gazdasági helyzet megjavítását a lélek kicserélésével kell kezdeni.* A mammonimádás helyébe a keresztény idealizmust, az önzés és ökölharc helyébe a keresztény szolidaritizmust kell állítani. De az igazságnak, méltánosságának, emberszeretetnek leikéből kell jönni, vallási meggyőződésből kell fakadni. Ezzel kell telíteni az embereket, hogy az emberekből beleszivárognak a gazdasági életbe. Nincs a törvénynek olyan hidraulikus nyomása, amellyel egy csepp emberbaráti szeretetet, irgalmat, jóságot lehetne kipréselni abból, akinek leikéből ezek az érzések hiányoznak. Ki vigye bele? Ki tudja belevinni? Van-e más, mint a kereszténység, amely erre képes?

Eötvös a XIX. század hibáját abban találta, hogy elfordult a kereszténységtől. A XX. század bűne az, hogy *ellene fordult*. Minden erőnek, amely a fórumon dolgozott: sajtónak, tudománynak, politikának, szociológiának keresztényellenes élt adott, új csillagokat gyújtott magának. A két ezer év tapasztalatával és emberismerettel bíró egyház morális fékét ledobta magáról. Elég lesz a villany, gőz, elektromosság, rádió, az arany, a tröszt, a kartel, a szakszervezet. Ezek majd viszik is, védik is. Előre

– előre! Húzzuk a civilizáció szekerét, mint a korszállítványokat a fáraók pyramisához egykor. Nem baj, ha a kerék foglyon gázol, ha a verejték patakká, a sóhaj felhővé, a könny záporrá lesz is, a fő, hogy egynéhányan célhoz jussunk. Igaz, hogy ez az embertelen hajsza a profit, a piac, az arany után világháborúba torkollik! Nem baj. A modern kultúra készen van rá. Golyó, srapel, gáz halmozódik a világ minden sarkában. De pusztul az ember, hullik, mint az őszi falevelek. Nem baj! Aranyfolyó szakad ki a vértengerből s egyenesen azok felé ágazik, akiknek petróleum- és aranybánya kellett, akik hadiszállításra lestek, akik uzorakamatra hadikölcsönöket adtak, akik régen spekuláltak arra, hogy pénzért bocsássák le hálójukat a vértengerbe, amelybe folyton új népeket, új milliókat taszigáltak. Öt évig a halál, azóta a nyomor arat, de előtte járt és vele jár a plutokrácia. És kaszája élesebb, ujja hosszabb és többet pusztít egymaga, mint halál és nyomor együtt. Ezt adta a liberális rendszeren felnőtt kultúra az emberiségnek, a mióta elszakadt a kereszténység szellemétől.

A háborúban tömegek jártak. És együtt áztak és együtt fáztak és véreztek és szenvedtek közösen. Az én felolvadt a seregben. Az individuális érzés a szolidarizmusnak adott helyet. Egyért harcoltak. Egy volt a véleményük, a sorsuk. A régi csillagok újra kigyultak az égen: *hit, szeretet, önfeláldozás, túlvilág, lélek, magasabb rendeltetés. A kereszténység állott fel régi erejében és fényében, szembe a materializmus kultúrájával és visszaköveteli magának a vezetőserepet az emberiség életében.* Mert vissza kell állítani a dolgok helyes rendjét. Első a lélek, azután jön az anyag. Első az ember, azután a kultúra. Első az erkölcs, az igazság, a szeretet, a méltányosság, a közösség érdeke, azután a vagyon, a pénz, a hatalom. *Nem több szabadság, hanem több rend, több*

védelem, több becsület, több emberség kell Keresztény szellem kell a gazdasági és politikai életbe, mert csak vele és általa lehet úgy berendezni társadalmat és államot, hogy az emberhez méltó életet maga az ember biztosítsa egymás számára, miután vaskos törvénykönyvek, milliós hadseregek és paragrafuserdők azt biztosítani amúgy sem tudják soha. „A kereszténységnek abban áll a feladata – írja Eötvös – hogy minden egyest jobbá, bensőleg elégedettebbé tegyen. Mintegy közvetítőül állván, a gyöngét türelemre, az erőt hatalma erkölcsi korlátaira és mindnyájukat kötelesség ökre inti.”¹ Ez az a mai lélek, amelyre szükség van,

Új gazdasági és szellemi kultúrát csak a keresztény szellem tud fejleszteni, a meglévőt csak az tudja megnemesíteni és minden ember javára fordítani. „A társadalmi rend szükséges, tehát a kereszténység isteni. Ő az egyetlen, aki a társadalmat a tökéletesedés felé tudja vezetni, mert tekintetbe veszi az embert minden gyöngeségével és a gazdasági életet minden igényével. Istentől le az emberig s az embertől föl az Istenig egyedül a szeretet az, amely mindent egyesít és betölt. Ez a kezdete, közepe és vége mindennek . . . Ennek azonban ezen a földön a kereszténység a tiszta és önzetlen forrása. Minden egyéb szeretet önző. Csak az egyház mint letéteményese a Kálvárián hozott áldozatnak, csak ő őrizte meg tisztán a tradícióját annak a végtelen szeretetnek, amely nem a test és vér, nem az ember akaratából, hanem magától Istentől ered. És ezzel az elemmel alakította át a világot, azzal, hogy a szívét változtatta meg.”² *A gazdasági és politikai életnek a szívét kell újra megváltoztatni, a lelkét kell kicserélni és erre egyedül a kereszténység szelleme képes.*

¹ Eötvös József: A XIX. század stb., III. 80. 1.

² Lacordaire; Pensées.

XIII. *Leo pápa a „Rerum novarum” -ban a gazdasági élet legbensőbb rugóit is megvilágító reflektorfényvel járja végig a tőke és munka harcterét, az egyéni és államjog forrásait, a köz- és magánérdek egymásba fonódó labirintusát. Rávilágít a magántulajdon természetes gyökerére, az ésszel megáldott ember jogos előrelátására és család-biztosítására, a szerzés és használat erkölcsi korlátaira, a tőke és munka egymásra utaltságára. E küzdő felek elé oda tartja a tízparancsolatot, az állam- és társadalom számára pedig felkínálja a kereszténység egész erkölcsi tartalmát, kultúrerejét, szociális kiegyenlítő tevékenységét. És azután jön a felhívás, amely nekünk is szól.*

„Fogjon munkához késedelem nélkül minden hivatott kéz, nehogy a súlyos bajok gyógyítása még nehezebb legyen. Az állami kormányzatok járjanak elől törvényhozási intézkedésekkel, a munkások, akiknek sorsáról szó van, védjék törvényes eszközökkel érdekeiket, s a vallás, amelyről megmondottuk, hogy egyedül képes az áldatlan viszonyokat belsőleg és tökéletesen orvosolni, terjessze mindinkább azt a meggyőződést, hogy minden az újra felélesztett keresztény meggyőződéstől, erkölcstől függ, ami nélkül a még oly bölcs és még oly sokat ígérő rendszabályok, valódi javulás előidézésére képtelenek lesznek.”

Roma locuta . . .

A keresztény politika kharektere.

A politika össz foglalata azoknak az elveknek, célk tűzéseknak, törekvéseknek, törvényhozási és köz igazgatási normáknak, ethikai és gazdasági szabályoknak, amelyeket a kormányzat törvényben, rendeletben, intézményekben, egyszóval a kormányzásban az állam tekintélyével érvényesít Akit tehát keresztény meggyőződés és kialakult világszemlélet vezet, annak *akarnia* kell, hogy a politikában a keresztény princípiumok nyerier ék min én esetben n-kalmazást. Aki pedig keresztény politikusnak mondja ma át. annak mind η politikai ténykedésével *elő kell mozdítania* a kereszténység eszmeinek érvényesítését és szembe kell fordulni az olyan politikai rendszerrel, amely ezzel ellenkezőt csinál.

A keresztény politika és így a keresztény politikus feladatát könnyű meghatározni: gyakorlatilag kell alkalmaznia a kereszténységet. Ez a teendője és semmi más. Ez azonban a kérdéseknek a kora tömegét foglalj mngában, hogy kiterjedtebb, melyebb, egyetemesebb és részletesebb programot nem lehet elképzelni. Mert *az emberről van szó*. Az ember testi és lelki javának előmozdításáról. *A társadalomról van szó*, annak anyagi és szellemi szükségégeiről. *A nemzetről van szó*, annak vagyonáról, hatalmáról, földjéről, iparáról; *a nemzettest tagjairól van szó*, azok családi, gazdasági, társadalmi helyzetéről *A múlttól és jövőről*. Vagyis *az életről van szó*, erről a rejtett forrásokból táplálkozó folyamatról, amely árad, apad, medret ás és feltölt, termékenyít és tisztít,

amelyet jól ismerünk, de ki nem ismerünk, amelyet ezer törvény és szokás szabályoz, de mégis mindig váratlan helyen fodrosodik a felszíne és örvénylik a mélysége.

Vallásos jellege.

A keresztény politika iparkodik visszaadni a súlyt és közbecsülést azoknak a fogalmaknak és intézményeknek, amelyeken az állam biztonsága, a társadalom rendje nyugszik. Ezek között az első a *vallás*-, a modern államban, a civilizált államban: *a keresztény vallás*. „Ha nem durva erőszak eredményeül, – hanem jogi intézményiek tekintjük az államot – mondja *Eötvös József*¹, melyet az egyesek anyagi és erkölcsi érdekeinek biztosítása végett alkottak s az emberek meggyőződésében kell valódi alapját keresnünk; azon elvek, amelyeket az állam követ, szintoly kevéssé ellenkezhetnek a nép vallásos meggyőződésével, mint amily kexéssé sérthetik az állam tagok érdekeit azon célok, amelyekre az állam lörekszik.” De „*a válás csak annyiban szolgáltat támaszt az államnak, amennyiben az állam a valóst fentebbnek ismeri el s parancsait zsinórmértékül veszi eljárásaiban*. De ha eszközül an arja felhasználni, mint olyan intézményt, amelynek célja az állam fenntartása, szükségképen akkor találja magát megfosztva e támasztól, mikor leginkább rászorult.” A vallást tehát mint *fensőbbrendű intézményt*” elismeri és el is ismerteti, így képes csak léleekben és közlelkiismeretben *kötelező szankciót adni a tekintélynek*, amelyekből ered a törvény ereje. Mert a tekintélynek nyomatékot, a törvénynek életet, nem a börtön és pénzbírság, nem a csendőr és katona, nem is a hóhér kötele ad, hanem a vallásos hit, amely a lelkiismereten keresztül beszél és irányítja a cselekedeteket. Nem eszköze, nem cse-

¹ Eötvös: A XIX. század stb. III. 75-77.

lédje, nem kiszolgálólánya az államnak a vallás. Nem alatta, fölötte van. Oda kell helyezni és ott kell tartani. Árnyékot csak addig ad a fa, amíg alatta vagyok, ha fölébe kerekedem, magamat fosztom meg lombjainak védelmétől. Minél terebélyesebb, minél lombosabb a fa, annál jobb nekem, annál biztosabb a termés, amelyet pedig nem a fa fogyaszt el.

A keresztény politikának tehát a lényegéhez tartozik a keresztény vallás és intézményeinek elismertetése, életforrásainak védelme. Nem a vallás, nem az egyház, az állam és polgárai szorulnak erre. Nem a levegőnek van szüksége a madárra, hanem a madárnak a levegőre, hogy szállni tudjon. A víz meg van hal nélkül, a nap virág nélkül, de nem megfordítva. A keresztény politika karakterének első vonása tehát, hogy *vallásos*.

Itt azonban mindjárt felmerül a kérdés: a *kereszténység melyik formája az, amelyet érvényesíteni kell: a katolikus, a református, a luteránus az anglikán kereszténység?* Felelet: *a kereszténységét.* Nagyon jól jegyezte meg *Eötvös* idézett nagy művében, hogy „bár a kereszténység a hitágazatokat illetőleg felekezetekre osztott, de a nézetek különbözősége nem terjed ki a kereszténység azon elveire, melyek porgárosodásunk alapjaivá váltak.” A *politikában ezeknek az elveknek az érvényesítéséről van szó* s azért sem katolikus sem protestáns privilégiumot nem követelünk, sem szupremáciát, sem kizárólagosságot. A közös alapnak, a közös erkölcsi elveknek az elfogadását és alkalmazását és olyan megbecsülését minden keresztény felekezetnek, hogy erkölcsi erejét kifejtse s hívői seregének kultúrnívóján keresztül az államét emelhesse. Talán megnyugtathat-e tekintetben az utolsó évtizedek legorthodoxabb katolikus politikusának gróf *Zichy Nándor*

nak¹ a néppárt alapítójának és vezérének erre vonatkozó kétrendbeli nyilatkozata: „Hazánkban csak olyan politikát látunk jogosultnak és életrevalónak, mely mindenki iránt egyenlő igazságos és méltányos, mely nem egyesek, legyenek azok akár osztályok, akár hitfelekezetek, de az egész magyar nemzet és állam politikája.” Egy más helyen pedig² „Az állami rend természetszerű jogosultsága félre nem magyarázható. A *katholikusok nem követelhetik, hogy az állam csak katolikus szempontból, csak a katolikusok érdekében alkossa törvényeit; csak katolikus szempontból és csak katolikusok által kezelje ügyeit; legkevésbé követelhetnők ezt Magyarországon, hol számos polgártársaink, kiknek érdekei, nézetei és meggyőződése az állam előtt a mienkkel teljesen egyenlő jogosultságnak, – nem katolikusok. Mi nem óhajtunk bármi értelemben is felsőbbiséggel bírnunk felettük és valamint ők sem kívánják, hogy egyházi és vallási ügyeikbe avatkozzunk, úgy mi sem kívánjuk ezt.*”

Annak az érvényesítésére törekszik a keresztény politika, ami a keresztény felekezetekben közös, mit sem törődve azzal, hogy hitbeli különvéleményüket, a közélet terén hogyan kívánják érvényesíteni. Odáig mehet e tekintetben a keresztény politika a maga felfogásában, a meddig Széchenyi ment, „akár keresztény, akár más felekezetűek az emberek, ha feleberátaikat szeretik és jólétüket testvériesen előmozdítják, a kereszténység szelleme hatja át őket.”³ Mert anima humana naturaliter christiana, az emberi lélek, ha jó, természeténél fogva keresztény. Az államnak nem lévén hivatása, hogy hitvitákat döntsön el, nem hivatása a politikusnak,

¹ Zichy Nándor gróf: *Magyar Állam* 1872. júl. 27-iki szám.

² 1870. febr. 5. a szabadbattyányi esp. kerülethez intézett levelében.

³ Széchenyi István gróf: Stádium 108. I.

hogy a kereszténységnek egyik vagy másik felekezetet rádísputálja a politikára, de igenis hivatása és kötelessége magának a kereszténységnek a szellemét mindenütt reklamálni és minden elnyomás ellen megvédelmezni. A felekezetek ne legyenek féltékenyek egymásra és ne mérlegeljék ellenséges tekintettel egymás haladását, mert a közös eszmei tartalom nyer erőben, akármelyiknek virulásával.

Korhadtt fából ép gerendát már nem lehet ácsolni, puskaport nem lehet a csurgóban szárazon megtartani. Az állam polgárai az iskolapadokból lépnek az életbe, nem szabad tehát, hogy már ott elferdüljön a lelkük és a virágrügyeket már ott lerágja az ágairól a hitetlenség és a tagadás hernyója. Azért a *keresztény politika szemefénye az iskola*. A tanítás jogát nem engedi magától elvitatni s ahol nem tanít még a keresztény felekezet a saját iskolájában, ott a keresztény politika megköveteli, hogy a tanítás szelleme csak úgy vallásos és keresztény legyen, mint a felekezeti iskolában. És ennek így kell lennie az elemi oktatástól az egyetemig, mert nem csak a kapa-kasza pengés, kalapács és üllő zenéje közé kell a keresztény szellem, hanem a tanári katedrára épp úgy mint az orvos rendelőibe és a bíró tárgyalási termébe. A keresztény politika hitvallásos, keresztény szellemű iskolákban magasabb lelki kultúrában neveli fel az új nemzedéket, hogy lelkileg tegye alkalmassá egy igazságosabb és tökéletesebb társadalmi rend kimunkálására..

Egyetemessége.

A nemzet nemcsak fej és nemcsak láb. Eleven test, amely ezernyi ízből, érből, izomból, szívből és velőből van összetéve. Egy résznek betegsége az egésznek rosszullete, egy tag sorvadása, a test csonkassága. Nemcsak *Menenius Agrippa* példázta ezt a gyomorról mondott meséjével, de hirdeti a történelem, hogy csak az az állam szilárd, amely a nemzettest

minden részét egyformán gondolja, mert bár különböző értékű funkciókat végeznek az egyes rétegek és foglalkozási ágak, de nélkülözhetetlen vldamennyi. „Amint a testnek sok része van – írja szent *Pál* a rómaiakhoz (XII) – de valamennyinek más feladata van, úgy sokan együtt egy test vagyunk Krisztusban, mindannyian azonban egymásnak tagjai, más más tehetségünk lévén a kegyelem szerint, amely adatott nekünk.” A nemzetnek ilyen élő organizmusként való felfogásából folyik, hogy a *kereszténység az állami berendezkedést úgy irányítja, hogy az a közösségnek, az egésznek az igényeit elégítse ki, nem pedig egy osztályét. Hogy melyik az az osztály? Mellékes. Az állam nem lehet sem a birtokos, sem a munkás, sem a hivatalnok osztály érdekszervezete. Nem lehet osztályállam sem most, sem a jövőben. Akik a legélesebben támadják a mai államot, éppen azt állítják róla, hogy osztályállam. Annál csodálatosabb, hogy szintén osztályállamot – proletárállamot – akarnak a helyébe állítani. Az osztályállam nyűg. Fentartása csak erőszak árán lehetséges. Régen homályos és csirázó volt csak az emberiségben a politikai öntudat s azért lassan gyűltek csak össze a jármot, a béklyót feszítő erők. De azért végül mindig összegyűltek, a görög szigeteken csak úgy, mint a római birodalomban és a francia sas szárnyai alatt. És időről-időre megtörték a felül levő osztály hatalmát. Ma gyorsabb az élet üteme. A szellemi közlekedés csatorna-rendszere már jobban kiépült. Hamarabb folyik össze még a zsarnokság önsúlya alatt is akkora tömegkeserűség, gyűlölet, elégtelenség, forradalmi elszántság, hogy átcsap a gáton, mint a tavaszi ár. Átcsap még akkor is, ha a gát szuronyerdővel van végig telepítve. Nem lehet tehát kísérletezni sem a vagyonos-, sem a proletárosztály uralmával. Az egyik épp oly igazságtalan, mint a másik, épp oly tarthatatlan forradalmi állapot, mint a másik.*

Csak olyan politika adhat a fejlődésnek szilárd bázist, csak az vezethet békés folyamatossággal a fokozatosan javuló jövő felé, amely *legfőbb feladatának az osztály és foglalkozási ágak érdekeinek és létfeltételeinek összehangolását tartja*. Tőke munka, civilizáció, kultúra, államkormányzat nem öncél. Eszköz valamennyi. *Cél csak egy van: „Az ember lelki és testi jobbitása”*. Az ember kiszolgálása. Ez a teendője a politikának, ez a feladata a pártnak, a politikusnak. És az ember mind egyformán ember. Egyformán természetadta joggal a boldogulásra. Ugyanazzal az emberi hivatással és rendeltetéssel. Része, tagja az egésznek. Csak benne tud boldogulni, így van megteremtve. A társadalom nem veheti ki magából. Nem taposhat rajta, nem mellőzheti, nem sorvaszthatja, nem tépheti le magáról. Az államnak vigyáznia kell erre, nehogy természetellenes bűnnek legyen a részese. *Az embernek joga van arra, hogy a maga társadalmában boldoguljon és az államnak vigyáznia kell arra, hogy ez ne tétesék számára lehetetlenné*. A társadalomban, a maga helyén a köz javára is értékesítheti összes emberi képességeit, ha ezt a lehetőséget elrabolják tőle – a magával tehetetlen és a köznek sem használ. Jól jellemzi az embert ebben a vonatkozásban. *Chamberlain:*¹ „Az egyes ereje és jelentősége megegyezsereződik abban az organikus összefüggésben, amelyben másokkal van. A szükséges közösségből kiszakított ember csaknem olyan természetellenes helyzetben van, mint az a szerencsétlen hang>a, akit fészkeből 10 mérföldre elvittek és ott letettek. Akár-mint gondolkozunk is az élet végcéljáról, egy bizonyos, hogy *az ember nem képes mint önálló, magára hagyott individuum, mint tetszés szerint bárhová rakható flaszterkő, a rendeltetését betölteni, hanem csak mint valamely egész organikus része, mint egy*

¹ Chamberlain: Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts I.

speciális faj tagja.” De ezzel meg van mondva az is, hogy az államnak gondoskodnia kell arról, hogy ilyen lévén az ember, ne lehessen a társadalom számkivetettje és eltaposott nyomorultja. A politikának fel kell karolnia a legutolsó egyedet is, a legkisebb hangyát sem szabad munkakörétől és megélhetésének forrásaitól elszakítani. „Az állam – mondja Eötvös¹ – legyen szabad e hasonlattal élnem, *olyan mint a korallszirt, melynek egyik ágát sem sérthetjük meg anélkül, hogy számtalan életet ne pusztítsunk el egy szerszint.* A keresztény politika tehát olyan, hogy az egyetemes nemzetet, minden részével, tagjával, legfelsőbb és legalsóbb rétegével együtt veszi figyelembe s gondoskodását aszerint osztja meg közöttük, ahogy azt a valódi szükség megköveteli. A kereszténység szelleméből következik, hogy a keresztény politika lényege vonása az egyetemesség.

Szociális vonása.

A keresztény politika elfogadja *a gazdasági egyenlőtlenséget*, mint az emberi képességek különböző voltának természetes következményét. Ennek legpregnansabb kifejezője a *magántulajdon* és a magántulajdon rendszerén alapuló társadalmi és gazdasági rend. Erőszakolt, mértani mechanikus egyenlőségre nem törekszik. Prokruszesz ágyat nem állít fel, hogy a hosszabb lábakat lefürészelje, sem caezári pálcát nem vesz a kezébe, hogy a magasabbra nőtt mákfejeket leüsse. Az egyenlőtlenséget tudomásul veszi, mert nem látja a harmónia megrontását s az igazság megsértését abban, hogy az erdőben másféle fajú és nagyságú fa van együtt. Sőt az *egyenlőtlenségben rugót is lát, amely az egyéni életben igen produktív hajtóerő és a köz számára is jelentékeny haszon forrása.* A haladás

¹ Eötvös id. m I 124 l.

mérhetetlenül sokat köszönhet neki. Nem is tudjuk elképzelni nélküle a gazdasági életet. De a szellemi sem. A magánkezdeményezésnek, az egyéni vállalkozásnak, amely testi és szellemi megerőltetést, néha az élet kockáztatását is megköveteli, köszöni a civilizáció a legtöbb találmányt, a kultúra a legszebb remekműveket, az emberiség a legfenségesebb gondolatokat. Az egész embert másképpen kellene megteremteni, ha a vagyonszerzés lehetőségét, az egyéni előbbrejutás reményét, mint munkára és erőfeszítésre ösztönző rugót, a haladás károsodása nélkül akarnók az életből kikapcsolni. Erre azonban semmiféle mechanikus államrendszer, legyen az akár orthodox marxizmus, vagy annak újabb formája, a leninizmus, nem képes s így a *magántulajdont, mint a gazdasági tevékenység és a társadalmi rend alapját, fenn kell tartani.*

Nem lehet azonban a keresztény politika elfogult a magántulajdonnal szemben. Nem lehet előtte bálvány, főképpen nem moloch, amelynek emberáldozatokat kell hozni. *Szentség is csak* annyiban, *hogy önkényes egyéni akció tárgyává nem tehető.* Nem útszéli virág, amelyet bárki letéphet, eltáposhat, megcsonkíthat. Az állam azonban hozzányúlhat, hasznát szabályozhatja, terjedelmét befolyásolhatja, káros kinövéseit, túltengését lenyesheti. Igaz, hogy ez a keresztény politika legkényesebb és legsúlyosabb problémája. A legnehezebb itt a határt megtalálni és megtartani. De nem lehetetlen. A keresztény ethika úgyis lelkiismeretben kötelező szigorú szabályokat ír elő, amelyek a tulajdon gyarapításánál és a vagyon felhasználásában a célszerűséget és a közérdeket szolgálják. Az államnak csak az a dolga, hogy a maga tételes törvényeivel és intézkedéseivel adjon súlyt ezeknek az erkölcsi szempontoknak, hogy a köztörvény hatálya alatt azok is betartsák, akikre a vallás egymaga nem hat eléggé

A magántulajdonon alapuló gazdasági rendszert azok illették az elmúlt századok folyamán a legerősebb kritikával, akik az anyagi és gazdasági szempontok mellett az erkölcsi és ethikaiakat is figyelembe vették, vagyis éppen azok, akik keresztény szemszögből vizsgálták és bírálták a viszonyokat. Mi sem természetesebb tehát, hogy éppen a keresztény politika nyugodhatik bele legkevésbé a visszaélésekbe. Csakhogy nem követi el azt az együgyűséget, hogy a kanapét dobja ki. Nem leoperálni kell a fekélyes tagot a testről, hanem megtisztítani, meggyógyítani. Nem bénaságra, hanem egészségre kell irányulnia a szociálpolitikának. *Nem a magántulajdon intézményét kell kioperálni a társadalom testéből hanem ennek funkcióját kell megjavítani, kiütéseit erkölcsi vértisztítással eltüntetni és a sebeket meggyógyítani.*

A keresztény politika szelleméből folyik, hogy a társadalomformáló tényezők közé nemcsak felveszi – ellentétben a marxizmus tiszta anyanyelvűségével – a szellemi és erkölcsi tényezőket, hanem egyenesen ezeknek tulajdonítja a vezetőszerpet. Ennek következtében nem bízta a gazdasági élet alanyait egyszerűen a gazdasági törvények kétszer kettőjére, zúzómalmára és vas törvényeire. Nem bízta a kagylóhéjban ülő embert a tenger árára s a vihar szárnyára, hanem *felhívja az államot, hogy avatkozzék bele az elemek harcába. A be nem avatkozás elvét*, – amelyet a liberalizmus vezetése alatt gyakorolt az állam a kapitalizmus hasznára, – *fel kell adni.* Törvénnyel, kormányzással, intézményekkel alakítólag és szabályozólag lehet hatni a gazdasági harcra és így a társadalmi fejlődésre. Az evolúciót lehet is, kell is irányítani, ahogy a folyót lehet és néhol kell is szabályozni. A gazdasági tényezők, osztályok, érdekcsoportok harca nem lehet közömbös az állam előtt. Hiszen testrészeiről, lábáról, szeméről, idegzetéről van szó. A küzdelem az államra is egé-

szen rosszul végződik, ha az igazság legyőzésével ér véget, ha esztelen és káros erőpazarlás történt. *A keresztény politika tehát olyan állami rend ki-munkálásán dolgozik, amelyben az egyéni jog ér-vényesülésének határt szab a közérdek.* A gazdasági intézményeket a szociális igazságnak megfelelően iparkodik átalakítani, az el nem kerülhető harcokat pedig olyan törvényes formák közé szorítani, hogy a győztes ne az legyen, aki az erősebb, hanem aki mellett a jog, az igazság és a méltányosság áll. Az egyént a köz szolgálatába állítja és a köz felügyelete alá helyezi. Magának dolgozik, magának gyűjt továbbra is – nem a közösség számára. Bele van azonban kapcsolva a társadalmi egészbe. Bele van szervezve úgy, mint valamely tag a testbe. El nem választható tőle. Mikor a maga módján, a maga munkáját végzi, a maga hasznát keresi, ugyanakkor elvégzi a testrészt funkcióját is. Magát éltetvén, élteti a társadalmat, az államot is. A keresztény politikai felfogásnak az a meggyőződése, hogy egyedül csak törvénnyel, egyedül csak a gazdasági intézmények átalakításával nem lehet elérni a szociális igazság érvényesítését. Ezen túlmenően a társadalom lelkiismeretének felköltésével, a vallásos és erkölcsös életfelfogás általánossá tételével kívánja a törvényt hatékonyá, az átalakított intézményeket rendeltetésüknek megfelelővé tenni. *Vagyis a társadalom összhangzatos életét, forradalmaktól ment evolúcióját a keresztény szocializmus alkalmazásával kívánja biztosítani.*

Nem elmélet a keresztény szocializmus. Nem ábránd, hanem gyakorlat: *a kereszténység gyakorlása a gazdasági életben.* Nem ígérvény egy világorradalom utáni tündérvilág boldogságára, hanem vezetés egy fokozatosan javuló életre. Előbbre és feljebb juttatás. Nem Eldorádóba, nem a proletár paradicsomba, nem a „minden a mienk, lenini menny-

országába”, hanem lépésről-lépésre feljebb a mélységből a több napfényre, tisztább levegőre, emberibb életre. *Munkásönsegély, szervezett gazdasági, kulturális és politikai erőőkifejtés, állami közreműködés, törvényes védelem, társadalmi erkölcs javítás, ezek azok az eszközök, amelyekkel a keresztény politika szociális tevékenysége a magántulajdon rendjében élő fizikai és szellemi munkás számára méltó emberi sorsot akar biztosítani.* És miután nemcsak testileg, hanem lelkileg is testvérnek tekinti a legutolsó réteg alján lévő embert is, nemcsak az anyagi hanem a szellemi kultúrában is részesíteni kíván, kit kit testi szükséglete és lelki szomjúsága szerint.

S ne hogy azt higgye valaki, hogy a keresztény politika *Magyarországon* csak újabban vette fel, vagy éppen csak kölcsön vette ezt a keresztényszociális vonást, hogy nolens-volens alkalmazkodjék a modern politikai követelményekhez. Szó sincs róla. *A szociális vonás a keresztény politika lényegéhez tartozik s a keresztény szellemből közvetlenül folyik.* Már utaltunk egyízben *XIII. Leó* pápa enciklikájára a *Rerum Novarum*-ra bizonyítékul arra, hogy a kereszténység feje a szociális kiegyenlítést a rekrisztianizálódásban látja s erre fel is hívja a világot. De így fogta fel a keresztény politika feladatát a legorthodoxabb keresztény politikus gróf *Zichy Nándor* is, aki *Széchenyi* és *Eötvös* szellemét képviselte és fejlesztette tovább a magyar politikában. „Ami pedig az anyagi érdekeket illeti, – írja lapjában¹ mi saját jogaink alapján állunk. Tehát ezen alapból és ezen alapnak sérthetlenségéből indulván ki, mindazon támadások ellen védekezünk, illetőleg védjük az állam és társadalom érdekeit, melyek a szocializmus és kommunizmus rémével fenyegetnek. *De igenis támogatjuk és előmozdítjuk a jogi és gazdasági élet fejlődését, a társadalom minden rétege helyzetének*

¹ Fejérmegyei Napló 1894. ápr. 14.

és *jólétének javítását*. Keresetforrásának biztosítása érdekében fáradhatatlan munkásságot akarunk kifejteni és pedig úgy, hogy azon munkában az állami és társadalmi lét minden tényezője közreműködjék. Ez a törvényhozás és a társadalom feladata. Ezt kívánja a szeretet parancsa. *Mi tehát a szeretet parancsának nevében óhajtjuk a sors és viszonyok súlyos helyzetétől üldözött egyedek és osztályok helyzetét megkönnyíteni, amely törekvéseinkben egyedül a kiengesztelődés, szeretet és méltányosság fegyverével fogunk küzdeni.*" Két évvel utóbb az egyik főrendiházi ülésen¹ a szociális reformok követelésében már az egyenesen türelmetlen hangot üt meg, jelezvén egyszersmint, hogy pártalakítási szándékában egyik vezérmotívum éppen az, hogy a kereszténység szociális tartalmát akarja a politikába erősebben bele vinni. „Kárhoztatom, – mondja – a mai sovínisztikus, liberális, vallásellenes irányt s ha nem történik ezentúl sem javítás, akkor körülfogok nézni és vén napjaim dacára keresni fogok barátaim között egy kört, amely annyira amennyire lehetséges, szociális téren pótolni fogja a kormány mulasztásait és a nép szükségleteit kielégíteni iparkodik.” Álljon itt még egy kijelentése gróf Zichy Nándornak², amely bizonyítja, hogy a gazdasági kérdések keresztény szociális kezelése a keresztény politika lényegéhez tartozik: „A nép csak hit és erkölcs által boldogulhat. Keresztény igazságosság, király és hazaszeretetet, Isten előtti egyenlőség; ki nem igyekszik ezeket a földön, az állami és társadalmi rendben megvalósítani? És ez a keresztényszocializmus.” Az a törekvés tehát, amely az erkölcsi szempontok általános érvényesítése által akarja fékezni, korlátozni, szabályozni az individualizmust, a kereszténység szelleméből úgy folyik mint a forrás a hegyből és úgy

¹ Zichy Nándor beszéde a főrendiház 1896. máj. 6. ülésén.

² Zichy Nándor Fehérmegyei Napló 1904. V. 22

hozzátartozik a keresztény politika lényegéhez, mint a naphoz a fény és hő.

És ebben a tekintetben a *keresztény politika nem képvisel valami elmaradott reakciós vagy éppen utópisztikus álláspontot.*

Sőt! Amennyiben az angol szocialistákat és ezek egyik legkiválóbbját, MacDonald-ot, nem tartjuk elmaradott vagy utópisztikus szocialistának, ez az álláspont a modernebb és újabb, a történelem által inkább igazolt, mint a marxizmus történelmi materializmusa. „A társadalmi ellentétek, írja *MacDonald*,¹ amelyekből a haladást jelentő, szerves változás születik, nem kizárólag gazdaságiak. *Erkölcsek és szellemiek is.* Az embert nemcsak a zsebe, a feje is mozgatja, a szociális ösztöne csak úgy, mint a bíróság. *A legnagyobb kincse mégis az embernek a lelkiismerete.* Akinek a meglévő rendszer nem baja, az is azért a *társadalom cselekvéseit a jó és rossz szempontjából bírálja;* belelát sötét zugaiba, a nyomorúság fészkeibe; látja a sok romot és ronsot és utálattal és borzalommal fordul el, kész az új rend megteremtésére megtenni a magáét . . . Még ha elismerjük is, hogy a gazdasági okok mozgatják leginkább a történelmet, akkor is állítjuk, hogy *szellemi vezetésnek és gazdasági szükségnek kell koordinálnia ahhoz, hogy a történelmi változás haladást is jelentsen . . .* Gazdasági szükségletek csak súlyt és terjedelmet adnak a változtatás szükségletének, *de ész, szellem, társadalmi érzés, a társadalmi igazságosság élő valósággá vált eszményei, azok, amelyek e követeléseknek alakot, irányt és politikát szabnak, A szocializmusnak tehát el kell ismernie a szellemi és gazdasági mozgalmat egyaránt. És ha már az egyiket fontosabbnak tartja, tartsa fontosabbnak CÍZ elsőt . . .* *Erkölc és érzelem az a kapu, amelyen a jelenlegi pokolból kivergődhetünk.*” *Erkölc és*

¹ MacDonald: id. m 97. 1.

értelem, szellem és erkölcs. De ki tanít állandóan ezek megbecsülésére? Ki hirdeti szakadatlanul, hogy ezek abszolút nélkülözhetetlen elemei a társadalmi együttélésnek, a törvénynek és kormányzatnak? A kereszténység! Akár a modern szociológus, akár a történelemkutató, akár az államférfiú szemüvegén keresztül vizsgáljuk az életet és próbáljuk megállapítani a teendőket, mindenképpen arra a következtetésre kell jutnunk, amelyre Todt¹ jutott, hogy a nemzetgazdaságtan megállapítja a szociális bajokat, a gyógyítószereket, azonban a kereszténység írja elő s azért aki a szociális kérdéssel foglalkozik, *tartsa nyitva maga előtt az evangéliumot.*

Demokratikus.

Ha úgy fogjuk fel a politika feladatát, ahogy azt a kereszténység szelleme megköveteli, t. i. hogy hivatása az egész nép minden tagjának, minden rétegének anyagi és erkölcsi javán dolgozni, akkor az természetszerűleg *nem lehet más, mint demokratikus.* A démos, a nép azonban mindenkit magában foglal. A demokrácia nem jelenti a földműves- vagy ipari munkásosztályt, nem jelenti a falut vagy a várost, a napszámost vagy a kereskedőt, a Teréz- vagy a *Lipótvárost*, hanem *az egész nemzetnek részvételét az állam életének intézésében.* Jelenti mindenképp azt a törvényhozói, közigazgatási tevékenységet, amely az egész nép bevonásával, *az egész nép javát célozza.* A hangsúly az utóbbin van. Az előbbi követelés is tulajdonképpen az utóbbiban bírja alapját. Azért kell arra törekedni, hogy megfelelő törvényes formák között lehetőleg mindenki résztvegyen, természetesen csak közvetve, a törvényhozásban és kormányzásban, mert egyéb-

¹ *Rudolf Todt* protestáns lelkész: *Der radikale deutsche Sozialismus und die christliche Gesellschaft.*

ként nem volna megnyugtatható afelől, hogy az ő érdekei a többieké mellett figyelembe vannak véve s a közösség ereje épp úgy lesz-e az ő, mint a többi állampolgárok javára fordítva. Az állam sorsának irányításában való részvétel a mód és eszköz. A *cél: az összesség boldogításának elérése*. Minél többen érezzék egynek magukat az állammal. Minél többet nyugtasson meg az a tudat, hogy önmagára veti ki az adót, maga állapítja meg az igazgatás, a bíraskodás szabályait, maga dönt arról, hogy az állam jövedelmei milyen célokat szolgáljanak. A jog és kötelesség között így a leghamarabb áll elő olyan összhang, amely megalapozza a felelősségérzetet. A követeléssel így szemben fog állni az áldozat s a mérleg serpenyője, nem lesz szabálytalan ingadozásoknak kitéve. *Általános választói jog, komoly parlamentarizmus, szilárd keretű közigazgatási autonómiák velejárói a keresztény politikának*. Ezekben testesül meg és kap cselekvő erőt a demos, a nép akarata és lesz demokráciává, a nép érdekének uralmává.

„A demokratikus állam – mondja MacDonald¹ – a nép szervezete; a demokratikus kormányzat önkormányzat, a demokratikus törvény a nép akaratának kifejezése és a nép engedelmessé válik a törvénynek, nem egyéni akaratnak, hanem a közakaratnak, amely kifejezi valamennyi osztály szükségletét, ha kapcsolatban áll az egésszel, amelyet tisztelni kell, ha a kisebbség ellenszegül is, mert mindig az összesség javáért alkotódott.”

A kereszténység maga a legősibb demokrácia. Nem is volt egyéb soha. Egy evangélium, egy templom, egy szószék, egy igazság. Nincs születési előjog, nincs kaszt, nincs nemesség, nincs jobbágyság benne. Nem is volt soha. A pápai tiarát is *választás* útján kaphatja meg az arra érdemesnek talált és

¹ MacDonald: id. m. 66. 1

soha sem kellett neki százados ösöket felmutatnia. A kereszténységgel együtt jár a demokrácia. Soha sem félt tőle. Ő tanította meg a modern emberiséget a demokrácia szellemére, de vigyáz is arra, hogy el ne fajuljon. „A demokrácia óceánjára egyedül az egyház merészkedhetik, mert oly iránytűvel bír, amely soha nem hajlik el és oly kalauzzal, aki sohasem téved. Ezt a demokráciát meg kell javítani a szabadság által, mert csak az egyenlőséget vette fel magába; a szabadságába meg kereszténységet kell beoltani.”¹ „A demokrácia alaptételei: az egyenlőség, a kiváltságok hiánya, a lelkiismereti szabadság, nem elégségesek a demokráciát fenyegető veszélyek leküzdésére. Az egyháznak sokkal több ereje van erre.”² *A demokrácia is csak keresztény felfogásában akceptálható egészen és fogadható el mindenki részéről.* Mert megfér benne mindenki nagyobb és kisebb vagyónával, több vagy kevesebb műveltségével és végzi benne azt a munkát, amelyre képessége predesztinálja. És csak úgy jó a demokrácia, ha ilyen. „Amely demokráciának nincs meg az ellensúlya, szint oly bizonyosan kényuralomra vezet, mint az arisztokrácia, szükségképen mindig oligarchiává fajul, ha nincs mellette politikai joggal bíró nép.”³ A demokrácia nem lehet a tömegszenvédelek kiszolgálója, a középszerűségek trónraültetője, egy hibásan szelektáló irányzat, amely az érvényesülést azért tagadja meg valakitől, mert százados tradíciók levegőjében nevelkedett és mindennapos kenyérgondjai nincsenek. A keresztény demokrácia mindenkit összefog, hogy minden erőt felhasználjon az összesség javának munkálására.

Erre a demokráciára a kornak szüksége van, más demokrácia pedig veszedelmes.

^{1, 2} Concha· Eötvös és Montalambert barátsága 178, 130.

³ Eötvös: A XIX. század stb. III. 193.

Nemzeti.

Jaj annak a nemzetnek, amely nemzeti géniuszát elárulja és meggyilkolja.

Igy kezdi Széchenyi István nagy magyar szatíróját. Nemzetének kultúrhivatását abban látja, hogy saját egyéniségének kifejtése által olyan színfoltot vegyítsen a nemzetek kultúrájába, amely új és eredeti, minden mástól különböző és éppen ez által emelje az egésznek összhangját és szépségét. Az *új Magyarország annál többet fog érni, minél magyarabb lesz, a szó legnemesebb értelmében.* „Minden törekvés, amely már kialakult nemzeteknek összeolvasztására vagy egy másikba olvasztására, általában az emberi egységre törekszik, a fejlődés ellen dolgozik és annak útjába akadályokat gördít. Ellenben előmozdítja az emberiség továbbfejlődését a nemzetek szabadsága, hogy saját géniuszuk sugallata szerint rendezzék be életüket, gátolatlanul fejthessék ki sajátos képességeiket.”¹ Tehát minden nemzet úgy szolgálja a legjobban, sőt egyedül csak így szolgálja az emberi haladást, ha saját egyénisége, nemzeti jellege szerint fejlődik tovább és nem hagyja magát beleszürkíteni egy világpolgárságba, amelyben eltűnik, mint egy homokbucka a Szaharában, egy vékony erecske a végtelen óceánban.

De vajjon nem fenyegeti-e ez a veszedelem a magyar kultúra nemzeti jellegét, mikor azt akarjuk, hogy keresztény szellem hassa át, ez színezzé és éltesse, ez adja tartalmát és illatát? Az a kereszténység, amelyet nem Árpád hozott magával, amely nem Etelközben született meg s amelynek nem határai a trianoni vonalak, sőt a Kárpátok sem? Az egyetemes kereszténység, amely azonos *Pekingtől San Franciskóig*, nem uniformizálja a kultúrát? Vannak, akik azt hiszik, hogy a magyar kultúra faji jellegének

¹ Apáthy István: Kultúra és Tudomány 11. 34 l.

védelmében vissza kell menniök *Hadúrig, Ármányig*, a berekben emelt kőoltárig és fehér lóig. Ezen a túlzáson nem is szabad nagyon csodálkoznunk. Nem láthatunk benne egyebet, mint túlzó reakcióját annak a szerencsétlen korszaknak, amely minden nemzeti sajátosságot elhanyagolt, sőt kigúnyolt. Valóságos szadista kéjjel tapodta a faji érzést, a nemzeti öncélúságot, a specifikus magyar színt, érzést, gondolatot művészetben és irodalomban. A nemzetet megtagadó, a világért, az emberiségért lelkesedő, a nemzetközi testvériséget hirdető és saját testvérét szégyenlő világszemlélet uralkodott nálunk az utolsó évtizedekben. Ebből a kietlen sivatagból alig emelkedett ki itt-ott egy oázis, ahová a nacionalizmus menekülhetett. Akiknek a lelkét ez a tövis megvérezte, természetesen szemben állnak minden olyan gondolat sorozattal, amely a magyar fejlődést újra ilyen nemzetközi irányba sodorhatná.

A keresztény politika ebben a tekintetben fölötte áll minden gáncsnak és minden aggodalomnak. Kétségtelen, hogy az egész emberi kultúrára termékenyen hatott. Beoltotta minden ágát. Elárasztotta új gondolatok magvával, megöntözte új érzések vizével. Es a legváltozatosabb, a legdúsabb virágzást fakasztotta, amelyet csak a kultúra valamely korszakban felmutathat. Ki merné állítani, hogy a német, francia, spanyol, olasz, magyar kultúra egymás másolata, hogy *Michel Angelo* és *Dürer*, *Geöthe* és *Sakespeare*, *Arany* és *Pefőfi* szellemi uniformisban jártak? Más szín, más illat árad mindegyiknek a művészetéből, bár valamennyi a kereszténység emlőjén nőtt nagyra.

A kereszténység éppen, mert egyetemes talaja a kultúranak, nem szab határt és nem állít korlátokat az egyéni kiteljesedés elé. A beléndek mérget, az akác mézet szív ugyanabból a földből. A galagonya cserjét, a makk tölgyet nevel egy domb oldalban s bár ugyan az a nap ragyogja be s ugyanaz a harmat

hűsíti mind a kettőt, mégis törékeny lesz az egyik és vihartálló a másik. A keresztény politika nem csak szabad fejlődést biztosít a kultúra nemzeti jellegének, de óvja és ápolja azt, mint a nagy kert olyan virágát, amely csak helyhez kötötten fejlődhetik ki. Ha elpusztul, végleg elveszett és kisebb lett a kert változatossága, kevesebb az értéke. Teljesen *Széchenyi* István nyomán jár a keresztény politika, mikor *nem kultúrát, hanem magyar kultúrát, faji, nemzeti karakterrel megjelzett kultúrát akar iskolában és iskolán kívül fejleszteni*. Ami francia ízű és szellemű, azt a francia mindig jobban fogja csinálni mint más. Amiben a német jellem jegecesedik ki, abban a némettel nem versenyezhet senki. Miért akarnánk mi bárhol rossz utánczóknak lenni, mikor a saját területünkön maradva az elsőséget, az eredetiséget nem vitathatja el tőlünk senki? Nemzetközi kultúrát csak az olyan nép akar fejleszteni, amely a maga lelkéből a maga képeré és hasonlatosságára nem tud teremteni. Az utánczat soha sem értékesebb az eredetinel. Szégyeljük azt a korszakot, amely ezt nem tudta és sajnáljuk azokat a vakokat, akik még ma sem tudják. Ahogy a művész úgy igazi, ha önmagát adja, úgy a nemzet is csak úgy járul hozzá az emberiség kultúrkinésnek gyarapításához, ha silány utánczat helyett önmagát adja. Zenében, képmen, szoborban, irodalomban, gazdasági és szellemi termelésben a magyar géniusznak szárnycsattogását kell meghallani. Ez a nyelv minden nép számára érthető, mint az apostolok pünkösdi beszéde és tiszteletet ébreszt irántunk mindenütt, ahol a szépmen hódolóí, a főségesnek imádóí vannak.

A nemzeti jelleg nem ütökközik ki hirtelen, mint a rügy tavasszal. Lassan fejlődik. Néha évszázadok alatt kapnak határozott formát. Generációk megszokása alatt lett atavizmussá, amely a vérben tovább öröklődik. Ennek következtében nincs nemzeti karak-

tér ott, ahol a hagyományokat nem becsülik, ahol a múlt tisztelete az ősi intézményekhez és szokásokhoz való ragaszkodás nincs meg. A kőműves nem falazhat a levegőben Minden téglát, amit kezébe vesz, egy előbbire rakja s ha nem becsüli meg az alapot, soha sem fog tetőt rakni a falakra. A jelen haladásnak múltja van s a jövő számára maga is azzá lesz. E kultúra élete megszakítást nem tűr. Azért a keresztény politika éppen a nemzeti jelleg megőrzése miatt *konzervatív* is. Ez azonban nem jelenthet múzeumi hangulatot és régiségimádatot. De jelenti elvetését annak a felfogásnak, hogy építeni csak rombolás árán lehet. A társadalmi épület még sem olyan, mint egy roskadozó bérkaszánya, amelyet csákvánnyal kell szétverni, hogy a falakat megújíthassuk. A régi intézményt az új szellem újítja meg és ez ablaknyíláson, ajtó hasadékon is befér. A múlt megbecsülése nem akadály a újításnak, főképen nem a javításnak. Sőt a haladást nagyon megkönnyíti és biztossá teszi ha a kipróbált útról le nem térve megtartjuk azt, ami, modern igényeink szerint is berendezhetünk. Tökéletesen elfogadhatjuk e tekintetben Eötvös¹ álláspontját, aki a konzervatív gondolatot olyan formában fejtette ki, ahogy azt be kell illeszteni a keresztény politika rendszerébe. „Mindig megbosszulja magát – írja – ha meg akarunk feledkezni a múltról s a fennállónak nem akarjuk megadni, ami illeti, de szint oly dőreség a jelent a múltnak áldozni fel s a történelmi jog nevében a fejlődésnek olyan megállapodását követelni, aminek a történet egész folyamata ellent mond. Valamint az egyesnél mindig jelen állása, sőt multia határozza meg, mire törekedjék s még inkább, hogy milyen úton és módon igyekezzék céltni, anélkül, hogy az okos ember lemondana minden további törekvéséről s létezése valamely percéhez tapadna; ugyanez ad az államokról is. *Csak ott*

¹ Eötvös: A XIX. század stb. II, 169.

lehet szó ép fejlődésről békés haladásról hol úgy van rendezve az államélet, hogy minden pillanat a múlt folytatásának s a jövő kezdésének tetszik, ahol a történetet közvetíteni tudják a jelen szükségével s a régit nem dobják el mivel régi, de nem is tapadnak ahhoz makacs önhittséggel.” Alig lehet precízebben kifejezni, hogy a múlt az egészséges jövő anyja és a tradíció nélküli politika úgy nem tud életképes gyökereket fogni, mint a sziklára vetett mag. Konzerválni kell tehát a múltból azt, ami az új szellem befogadására képes, ami épp azért képes átalakulni, mert eleven. A mi él azt nem szabad eltemetni. Tisztelet a múltnak, mert a jelen szülőanyja és a jövő dajkája. *Ily értelemben hozzátartozik a konzervatív vonás a keresztény politika jellegéhez.* Megbecsüli a múltat, de fontosabbnak tartja a jelent és legfontosabbnak a jövőt.

A keresztény politika karakterének főbb vonásait íme szemügyre vettük. Megállapíthatjuk, hogy alapja rendkívül szolid. Nincs műkövekből, tudósok hypothesisaiból összeróva. A változhatatlan emberi természet ősz gránitjára van fektetve. Úgy veszi az embert, amint van, testével, lelkével, anyagi és szellemi szükségleteivel, jóra való képességeivel és rosszra való hajlandóságával. Ennek alapján a köz javára korlátolt egyéni szabadságot és magántulajdont engedélyez, de úgy szervezi meg a közhatalmat, hogy az összesség javát mindenkiel szemben intézményesen biztosítsa. A jobb jövőt nemcsak az intézmények és törvények átalakításában látja, hanem a lélek rekrisztianizálásában. És ha a társadalomalkító tényezők közül valamelyiknek elsőbbséget kell adni, akkor nem az anyagi, hanem az erkölcsi tényezőknek tulajdonít nagyobb fontosságot s azért úgy irányítja cselekedeteit, hogy mindenekelőtt ezeket erősítse. Igazság, szeretet, méltányosság és csak azután haszon, civilizáció, kultúra. A kereszténység

kétezer éves alapjára helyezett épület tehát logikus, összhangzatos. Valóságos embernek épült, nem pedig egy elképzeltnek. Nem levegőtlen börtön és nem légvár. *Keresztény, szociális, demokratikus és nemzeti.* Erre a négy pillérre van támasztva a kupolája. Alatta magasan szárnyalhat az idealizmus anélkül, hogy elvesztené kapcsolatát a való élet szükségleteivel. Nem akar romhalmazra Zukunftstaatot gründolni, hanem az évezredek alatt verejtékes munkával kifaragott köveket akarja úgy összeilleszteni, hogy azok között a vízvezeték, központi fűtés, villany, rádió, a modern civilizáció vívmányai és a lelki kultúra szükségletei otthon legyenek.

A keresztény politikának olyanok a jellemvonásai, hogy mindenki bizalommal lehet hozzá. Kicsiny és nagy rábízhatja érdekeinek képviselőjét és elfogadhatja vezetőül. A magyarság egyesítését más alapon nem lehet elérni, nem lehet még el sem képzelni. Hogy együtt lehessünk: keresztény, szociális, demokratikus és nemzeti érzésűeknek kell lennünk valamennyiünknek. Egyiket sem áldozhatjuk fel a másik kedvéért, mert csak szintézisük adhat mindegyiknek eleven erőt. A mi erőnk pedig az ország ereje, a mi egységünk az ország egysége.

A keresztény politika teendői.

Nem fogjuk felsorolni valamennyit. Nem is lehet. Minden napnak megvan a maga feladata. Egyik sem tűr halasztást és megoldatlanul el nem távozik.

Csak a legsürgősebbekre fogunk rámutatni. Azokra is csak úgy, ahogy a gazda beszél a maga teendőiről. Tudja, hogy az éven át mit termel, mit kell elvégeznie. Az idő és a részletek adódnak. Ezeket kár volna előre fixírozni. Nem is teszi.

Utaltunk arra, hogy külső eszközökkel egyedül nem lehet, hogy ezzel a most divatos kifejezéssel éljünk, szanálni az új kor határtalan nyereség-hajszolásában elnyomorodott, anyagiasságba sülyedt és ellenséges táborokra oszlott társadalmat. Nem a tőke a telhetetlen, hanem az ember. Nem a vagyon a forrása az elnyomásnak, kizsákmányolásnak, a gyöngébb elgázolásának, hanem a hatalomszomjas, a mammont imádó ember. Nem a gazdasági formákat kell tehát kicserélni, hanem a szellemet, az erkölcsöt, amely bennük él, az embert, aki bennük dolgozik. Ezt sohase tévesszük szem elől. De azért nem vontuk kétségbe, hogy a külső tényezőknek is van szerepük a társadalmi élet alakításában, hogy intézmények befolyásolják, törvények irányítják az embert. Rajtuk keresztül tehát leköthetjük káros és elősegíthetjük nemes ösztöneinek cselekvő erejét. Ez a törvényhozás feladata.

A keresztény politikának iparkodnia kell, hogy átalakítsa mindazokat a törvényeket, amelyek csak az egyén jogát bátyázták körül, a közről pedig

megfelelnek. Ezek helyébe olyan törvényeket kell alkotnia, amelyek az egyént a közérdekbe bekapcsolják és az önös cél szolgálata mellett a közérdek figyelembevételére és a közkötelességek teljesítésére is rászorítják. A közösség érdekét ki kell domborítania azzal, hogy olyan természeti kincseket vagy üzemeket, amelyeket a közhasználat nem nélkülözhet, kivon a magánbirtoklás hatásköréből és állami vagy községi tulajdonba vesz. A nagy üzemeket korlátozza, mert a cél a minél több, ha mindjárt kicsiny önálló existencia, független gazdasági alany. A spekulációs haszonszerzést a keresztény politikának meg kell nehezíteni, a termelő munkát könnyebbé tenni. Azon kell lennie, hogy határt szabjon az industrializálódásnak, a mammutvárosok keletkezésének és megóvja a birtokos osztályt, minden nép és nemzet gerincét. Összhangzásba kell hoznia a termelést a fogyasztás szükségletével s lehetetlenné tenni az anyag és munkaerő elpazarlását olyan cikkek termelésére, amelyeket a szükségletek sorába a legtágabb értelmezéssel sem lehet beleszorítani. A jövedelem megosztás nem hagyható a tőke önkényére. Az erősebb féllel szemben a munkást a törvényhozásnak kell megvédenie és számára a végzett munka igazságos jutalmát biztosítani.

Amit felsoroltunk, inkább irány- és állomásjelzés. Egy keresztény politikai programnak csak a fejezetcímei. A részletekkel való beható foglalkozás nem fér bele ebbe a keretbe.

Egy-két pontot azonban mégis ki kell ragadni a teendők tömegéből, mert benne vannak az aktualitás homlokterében.

Pénzügyi emancipáció.

A közelégtelenség igen jelentékeny hányada a bankokat ostromolja ma és bennük látja a gazda-

sági élet szociális bajainak legfőbb forrását. Tagadhatatlan, hogy a liberális kapitalista rendszernek a bank, a hitelszervezet, az arany internacionále a legérettebb gyümölcse, képének és jellemének, fényének és rothadásának, magasságának és mélységének legpregnansabb kifejezője. Rezervoár volt és öntöző csatorna. Segédeszköze a közgazdaságnak. Cselédje, bérese. Aki fizetett, annak dolgozott. Méhkas, amelynek mézét nem a herék fogyasztották el. Ma öncél. A cseléd zsarnokká lett. A reservoár emésztőcsatorna és polip, amely a termelés hasznának legnagyobb hányadát magához szívja és elfogyasztja. Saját életét éli és saját célját követi. Az útja éppenséggel nem párhuzamos mindig a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem útjával. Akárhányszor, sőt mindig gyakrabban, keresztezi. Mikor a legtöbb a pénz, akkor van „pénzszűke”. Mikor termelő munkára nincs pénz, akkor tisztán spekulációra korlátlanul áll rendelkezésre. Az egyiknek van korlátlan hitele, a másikkal egyáltalán nincs. Pártoskodó, rendszertelen, önkényes lett a hitelszolgálat és ennek következtében nem kiszolgálója a termelő tevékenységnek, hanem állandó nyugtalanítója. Aminek a legbiztosabb bázisának kellene lennie, az a legszeszélyesebb, a legkiszámíthatatlan ismeretlenje lett a termelői egyenletnek.

Itt az ideje, hogy a magángazdaságot és az államot emancipáljuk a privát bankok s azok nemzeti és nemzetközi trösztjeinek szolgaságától. Nem szabad ettől a feladattól visszariadni, bármilyen nagy horderejű, bármilyen kényes legyen és főképpen bárminő elszánt hadsereg álljon is a mai állapot védelmére készen. A hitelszervezetei államosítani kell és közjóvedelemmé tenni azokat a milliárdokat, amelyek ma privát vagyont gyarapítanak. Mihelyt lehámozzuk a pénzügyi intézetekről az uzurpált feladatokat, mihelyt megakadályozza a törvény, hogy a bank iparos, kereskedő, gazdálkodó is legyen, le van

egyszerűsítve az élete. Marad az, ami volt eredetileg : pénzgyűjtő és szétosztó szervezet. Mint ilyennek nincs szüksége üzleti hálózatra, műszaki személyzetre és nincs szüksége a betétek 80%-ára, a saját vállalkozásainak alimentálására. Mint ilyen nem folytat saját üzleti politikát. Mint ilyen nem érdeke konkurens iparvállalatokat megölni és birtokosokat vagyonából kiforgatni. Mint ilyennek nincs más érdeke, mint odaadni a pénzt, ahol arra reális szükség van és ahol annak biztonsága kétségtelen. A legfontosabb, a legsürgősebb teendője tehát a keresztény politikának, kifejleszteni a községi, városi takarékpénztárakat, a postatakarékpénztárt, a hitelszövetkezeteket, szóval a nem privát jellegű pénzügyintézeteket, azzal a határozottan kitűzött céllal hogy a privát bankokat elsorvasszák, felszívják és fölöslegessé tegyék. A takarékoskodó betevőnek ebből semmi kára sem lesz. A kamatot ezektől a pénzügyintézetektől épp úgy, vagy jobban megkaphatja, mint a privát banktól. A vállalkozónak több és olcsóbb pénz fog jutni mint eddig, mert a betevő pénzt nem fogja a bank saját vállalata lekötni. Aki pedig pénzével vállalkozni akar ipari vagy kereskedelmi részvénytársaságban, csak úgy megetheti, mint eddig. A különbség csak az lesz, hogy nem a bank lesz a többségi tulajdonos, hanem a magánügyének s nem lesznek mammutüzemek, hanem jó közép vállalatok. És ez nemzeti és szociális szempontból igen jó csere lesz. A pénzügyi emancipáció magával hozna egy másik emancipációt is. Egy nem kevésbé kívánatosat s a népek jövője szempontjából szükségeseget. Magával hozná az arany internacionale alóli emancipációt. Van-e aki ennek szükségét nem érzi ? Van-e állam, amely a háború óta ne szaporította volna nemzetközi adósságát? Van-e, melynek nem az a legsötétebb gondja, hogy miképpen teremti elő a kamatot és tőketörlesztést a nemzetközi hitelező szá-

mára? Egész Európa az arany internacionalénak dolgozik, mint ahogy nekik vérzett. *Július Caesar-nak, Nagy Károlynak* a minden oroszok *cárjának* soha nem volt annyi adófizetője, mint neki és soha még ennyien nem koplaltak és rongyoskodtak, hogy adóságot és kamatot fizessenek. *Bezzeg ez ellen a kizsákmányolás ellen sem népszövetségi ligák, sem nemzetközi szervezetek nem kongresszusoznak, ez ellen a legszégyenletesebb függőség és elnyomás ellen nem hoznak határozatokat.*

Meg kell kezdeni a hegy lehordását és a mélységek kitöltését. *Nincs fontosabb és sürgősebb feladata a keresztény politikának, mint a pénztőke kezelését az állam hatáskörébe utalni.* A bankvárak kulcsát át kell szolgáltatni az állam kezébe, mert olyan mammonarchák laknak bennük, akik magán-célokat szolgálnak a köz javával.

A közgazdaságnak van olyan ága, amely a bankoknál is érettebb már az államosításra. Ez a biztosítási üzlet. Hiba volna magánkezelésben hagyni. Az állam hovatovább kénytelen lesz bevezetni az egyetemes aggkori biztosítást. Ezt minden modern szociológus elkerülhetetlennek tartja. A probléma megoldását nemcsak előkészítheti, de óriás lépéssel előbbre is viheti a jelenlegi biztosítás államosítása. Hatalmas jövedelem és vagyon vetné így meg az alapját az általános biztosításnak. Hogy anyagi és erkölcsi tekintetben ez mit jelent az államnak, fölösleges magyarázni.

Ne vessen ellen senki, hogy a fenti proposíciók a magántulajdon elvébe ütköznek. Bele ütközött a földreform is, az általános védkötelezettség, az adózási kötelezettség is. Mind el vett tőlem valamit, ami eddig az én tulajdonom volt. Földet, pénzt, sőt életet. De a *közérdek követelte.* Oda kellett adnom. A kapitalista sajtó nem is emelt kifogást a földbirtok-reform ellen. Nem védte a magántulajdon „szentsé-

gét.” Talán nemcsak azért, mert nem volt első sorban érdekelt, hanem azért is, mert tényleg belátta, hogy az egyéni jognak fölülte áll a közjog. Ez történnék akkor is, ha a pénzgazdálkodás terén az állam kiterjesztené a maga aktivitásának sugarát és a közjó érdekében magához vonná polgárai pénzének kezelését. Megszüntetné azt a rablógazdálkodást, amelyet a hitelszervezet az ország kárára folytat. *A komoly gyógyítást itt kell kezdeni. Éneikül minden reform, minden szociális törvény csak tüneti kezelés a bajok gyökereinek érintése nélkül.*

A zsidókérdés.

Egynémely strucltól eltekintve, aki szereti kényes kérdések elől a homokba dugni a fejét, Magyarországon senki más nem vonja már kétségbe ennek a problémának a létezését. Lehet, hogy nem létezik *Angliában, Svájcban, Olasz- és Franciaországban.* De létezik *nálunk, Német-, Lengyelországban, Romániában, Oroszországban, az Északamerikai Egyesült Államokban, Palesztinában.* És fel fogja ütni a fejét mindenütt, ahol a zsidóság a népesség számában egy bizonyos százalékot túlhalad. Nálunk régen túlhaladta. Anyagi és kulturális birtokállománya pedig a népességben elért percentet is messze-messze maga mögött hagyta. Az egész magyar vagyontól, az egész magyar kultur-lehetőségből sokkal nagyobb részt foglalt le magának, hogy sem a maradékkal a trianoni határok köré szorított magyarság beérhetné. *A probléma faji, hatalmi, gazdasági, kulturális és szociális elemekből van összetéve.* Kitérni előle, gyávaság és vakság volna.

A liberalizmus és annak államférfiai nem tehetek mást, mint, hogy *letagadták a kérdés létezését!* Harakirit csak nem végezhettek magukon! Csak nem vallhatták be, hogy amíg pro és kontra közjogi

harcokban kötötték le egymást, addig a zsidóság a magyar faj kezéből saját magán való uralkodás összes számottevő tényezőit kivette. Csak nem vallhatták be, hogy politikájuk eredménye egy olyan anyagi és szellemi kultúra, a melyben a prímet egy pár százalékos kisebbség játssza a saját fajtájuk helyett? Nem látták, hogy mi történik a mélységekben, körülöttök, saját osztályosaik között; hogy újabb generációjuk már hiába szerez diplomát is, állomás-helyeit is elfoglalta a liberalizmusuk által nagyra nevelt faj

Amit ők nem akartak észrevenni, az előtt nekünk nem szabad szemet hunyni. A *keresztény politika feladata a társadalmi, kulturális és gazdasági szervezkedés eszközeivel visszaszerezni a hegemoniát a magyarság számára*. Kereskedelem, bank, börze, nagyipar, sajtó nem lehet monopóliuma a zsidóságnak. Az intellektuális pályákon is le kell szállítani az arányukat, hogy a nemzeti munkafelosztásban egészséges és igazságos viszonyt teremtsünk és megélhetést biztosítsunk a magyar intelligenciának. Akár felekezetenként tüntesse fel magát a zsidóság, akár elismerje, hogy faj, a dolog lényegén ez mit sem változtat. Nem követelheti, hogy az a túlsúly, amelyet a gazdasági téren szerzett, érintetlen maradjon, sőt gyorsuló tempóban növekedjék.

Nem a *gyűlölködés* – ezzel a szóval nagyon szeretik stigmatizálni a nekik nem kedvező álláspontot – *hanem a védelem politikáját kell velük szemben folytatni, mindaddig, amíg meg nem szüntettük a zsidó imperializmust*. Igaza van azonban P. *Banghának*: „Törekednünk kell arra is, hogy a zsidóság értékesebb, megnevelhetőbb részét, keresztény és nemzeti irányban csakugyan megneveljük. Ne a pusztán nyelvi, vagy társadalmi asszimiláció legyen a célunk, mert ezzel semmit sem érünk el, legfeljebb csak ártunk vele az ügynek. A zsidók

befogadásának s aggodalom nélkül való alkalmazásának legelső feltétele kell, hogy az *erkölcsi és hazafias asszimiláció legyen, az az erkölcsi átitodulás, mely a zsidót kivonja a nemzetközileg együttérző, a hazát csak érvényesülési területnek tekintő, destruktív tulajdonságokban gazdag zsidó népközösségből*¹ Ez azonban nem sikerülhet mindaddig, amíg a zsidóság szociális és kulturális helyzete nem lesz nagyjából ugyanaz, mint a befogadó népe. A keresztény politika feladata ezt szolgálni kettős irányban: a *keresztény lakosságnak a zsidóság által elfoglalt pályára való erősebb ránevelésével, hogy így a monopolisztikus területeken versenyt támasszon neki, másrészt azzal, hogy a munkamegosztást és foglalkozásbeli tagozódást törvényes intézkedésekkel is elősegíti és kikényszeríti.* Céltudatos gazdasági és kultúrpolitikával ezt belátható időn belül el lehet érni s akkor meg fog kezdődni az az asszimiláció, amelyet P. Bangha s vele sokan a kérdés egyedüli megoldásának tartanak. Ez kell, hogy vezérelve legyen a keresztény politikának a zsidó kérdésben.

Harc a munkássáért.

A kapitalista fejlődésnek munkást sulykoló kinnövései ellen először a kereszténység nevében kezdtek meg a harcot *Ruskin, Kingsley, Carlyle, Ketteler, La Play* és mások. Amiből kiindultak ez volt: Az emberek testvérek. Az igazságtalanság fáj. Egyénnek és családnak meg van az elidegeníthetetlen joga a boldogulásra. Ezt a jogot megerősítette a kereszténység. Biztosítania kell az állami és társadalmi berendezkedésnek is. Embertelen sorsa ne legyen senkinek. Ha valaki gyöngé ahhoz, hogy magát megvédje, joga van embertársai, joga van a törvény védelmére. A *társadalmi szolidaritás, a szó-*

¹ P. Bangha Béla: Magyarország újjáépítése stb. 159. 1.

ciális érzés, a testvéri szeretet kötelező az egész vonalon, leni és fent egyaránt.

Ma a munkásosztály a keresők legnagyobb rendje, a legalsó és így legjobban megterhelt osztály. A kapitalizmus malomkövei között a legtöbbet ez őrlődik, az élet tőle rabol el a legtöbb értéket s neki juttat a legkevesebbet. *Azért a munkásosztály helyzetét megjavítani, a legsürgősebb feladata a keresztény politikának.*

A kommunizmus magyarországi gyászos és véres próbája a szociális kérdéshez való állásfoglalás tekintetében sok embert téves irányba fordított. Bírósági és rendőrségi kérdéssé degredálta a szemükben. A munkásszervezkedést általában veszedelmesnek tartják. Az állam tilalmát, a törvény büntető szigorát, a közigazgatási és karhatalmi ellenőrzést kívánják vele szembeszegezni. Az önsegélynek harci eszközét, a *sztrájkot* a gazdasági rend és közbéke ellen való lázadásnak vélik. Folyton vörösnek látják az eget arrafelé, ahol munkáslégiók sorakoznak. *Nem tudják elképzelni, hogy a fizikai munkában verejtékezők százezreiben* nemcsak forradalmi lobogások vannak és nemcsak az osztály gyűlölet lángja ég, hanem *értékes emberi, nemzeti, kultúrérzések is lappanganak.* Pedig így van. Magyarországon inkább, mint másutt. Nem a munkásság a hibás benne, hogy nem az értékes, hanem a veszedelmes és bűnös érzések nőttek benne nagyra. Csak ezeket ápolták, táplálták benne. A politika – mulasztásaival, a magyar intelligencia a közömbösségével, a zsidóságból rekrutálódott vezetőség pedig tervszerű munkával. A magyar politika legsúlyosabb bűnei közé tartozik – s ez egészen közvetlenül folyt a liberalizmus szelleméből – a munkásosztály érdekeinek tökéletes elhanyagolása. Szociális téren alig tett valamit s így kiszolgáltatta két hatalmi tényezőnek, két malomkönek: *a tőkének és a szociáldemokráciának.* A tőké-

vel szemben a szociáldemokrácia ígér védelmet, ezzel szemben pedig nem nyújt védelmet senki.

A liberális politika elmulasztotta a szervezkedés és a munka szabadságának körülbástyázását és törvényes biztosítását. Nem csinált szakszervezeti törvényt. Nem kodifikálta a sztrájtörvényt. Nincs megállapítva a vagyoni felelősség kizárás, bojkott, sztrájk esetére. Nem rendezte az egyesülési jogot. Nincs akkor és munkanélküliség esetére való biztosításunk. Hiányosak a nők, gyermekek, tanoncok védelméről, a közegészségügyi és iparvédelmi intézkedésekről szóló törvényeink. A felsorolást még soká lehetne folytatni. De fölösleges elveszni a részletekben. Ha a törvényhozást egyszer áthatotta a szociális szellem, akkor megtalálja a hiányokat, meg tudja állapítani a teendők sorrendjét s nem fogja szemét elkerülni egyetlen súlyosabb seb sem, amely a nemzettestet izgatja. A fő, hogy a nap felkeljen, hogy az égen magasra hágjon. Sugarainak azután már nem kell utat mutatni és feladatokat kitűzni. A szociális szellemet magát kell ébreszteni, istápolni, általánossá tenni. Ellenállhatatlan erejűvé kell fejleszteni a vágyat, hogy a munkástársadalmat meggyógyítsuk s a nemzeti élet részesévé tegyük.

Meg kell szabadítani a munkásságot a szociáldemokráciától. A nemzetnek és a munkásságnak egyformán érdeke. Sokkal több áldozatot, követel tőle, mint amennyiért kárpótolni tudja. Örök harcba, állandó izgalomba hajszolja s ezért beválthatatlan ígéreték káprázatával fizet. Kifosztott lelkében egyedül az önérdek és gyűlölet parazsát ápolja. Vele mint rabul ejtett, megvakított Sámsonnal akarja megrázni a mai társadalmi rend tartó oszlopaikat. Hogy maga is a romok alatt marad?! Vigasztalódjék azzal, hogy majd másoknak, akik hullájára hágnak, jobb dolguk lesz. Vállalkozzék az áldozat szerepére. A szociáldemokrácia a forradalom ekevasával szeretné fel-

hasogatni a jövő állam talaját és behinteni trágyával a vérrel, könnyel kevert munkásverejtéket, csontot és hamut, hogy dúsan teremjen majd azoknak, akik bölcsen a *vezérkarban* maradnak s a végrehajlást a „*tömegekre*”, a „*fizikai munkásokra*” bízzák.

Mi azonban ezt a „tömeg”-játékot, ezt a „forradalmi gőzölgést” tétlenül nem nézhetjük. A tömegben vérrokonaink sodródnak a mélységek felé, testvérek, akik rá vannak szorulva a gyámolító kézre. *Fogjon össze a többi testvér a mentő munkára. Az intelligensebb, a vagyoniilag függetlenebb legyen a tanító és vezető. Legyen a levegősebb műhely, a higienikusabb berendezés, a nagyobb kenyér, a több jog és kultúra szószólója, a szociális törvényhozás előharcosa. Nevelje bele a munkásosztályt az államba, a társadalomba. Győzze meg róla, mert meg lehet erről győzni, hogy az ő érdeke is a fejlődés, az átalakulás, az építés, nem pedig a forradalom, a rombolás, a bizonytalanság. Bizonyítsa be neki, hogy nem mostohája sem a törvényhozásnak, sem a társadalomnak. Nyugtassa meg, de nem szociális olajcseppekkel, nem türelemigéekkel, hanem gyors és energikus segítéssel, elszánt melléállással.*

Egyetlen állam, faj, társadalom nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy erőinek legnagyobbikát, a negyedik rendet, elvegyék tőle, sőt ellene fordítsák. A szociáldemokrácia ezt csinálja. És könnyen csinálja mindaddig, amíg nincs komoly *szociálpolitika*. Mert – és ezt soha ne tévessze senki szem elől – *a munkásság ostoba volna, ha trösztök, kartellek, bankok, latifundiumok, gyárak keduéért lemondana emberi méltóságáról és az ehhez megkövetelhető életmódról*

Több önálló egzisztenciát!

A keresztény politika feladata végleg szakítani azzal az elmélettel, hogy az állam szempont-

jából csak az a fontos, hogy a nemzeti vagyon gyarapodjék, de egészen mellékes, kinek a kezében van és miképen oszlik meg. Ezzel a porhintéssel dolgoztak a múlt államférfiai. Faj és nemzetellenes volt ez az álláspont, de nagyon elősegítette a plutokrácia fejlődését s azért legyezgette a liberális sajtó. Nem a milliárdok a nemzet erőssége, hanem az anyagilag szilárd lábon álló milliók. A nagy vagyon birtokosa, kivált, ha a vagyon mobil tőkében van, igen gyöngye támasza az államnak veszély idején. De a földjéhez, kereseti helyéhez kötött, kis existenciákra biztosan számíthat.

Ilyen existenciák szaporítása a komoly nemzeti politika célja. Nem a kevés mammut vagyon, hanem a sok, a minél több kis és közép vagyon, ez a nemzet szempontjából az ideális állapot. *Tehát erős és népes kisgazda, kisiparos, kiskereskedő osztály.*

A kis és kisközép birtokos, földműves osztályt ugyan nálunk is a nemzet gerincének mondják, de legtöbb párt és politikus azután, ezzel a bókkal szalválja is magát minden további kötelesség alól. Pedig komoly és sürgős teendők várnak itt elintézésre, hogy a „gerinc” sorvadásba ne essék. *A mezőgazdasági hitel és értékesítés nem maradhat meg mai elmaradott állapotban.* A nagyobb állattartásnak, a gépekkel való intenzívebb gazdálkodásnak, az értékesebb, de nagyobb ápolást követelő ipari növények termelésének akadálya a tőkehiány vagy annak uzsora kamata. Az értékesítés ki van szolgáltatva az üzérkedésnek, a spekuláció kénye-kedvének. *A hitel-, raktár-, értékesítő szövetkezetek hálózatát magának az államnak kell kiépíteni,* hogy a tőkét a termelés természetének megfelelő feltételek mellett kapja a gazdálkodó csak úgy, mint az iparos, a termény és árú hasznát pedig az lássa, aki dolgozott és kockázatot vállalt. Ez a demokratikus politika.

A mindenáron való industrializálódás hozzátartozott az utolsó évtizedek magyar politikájának dogmatikájához. Nem annyira országos, mint kapitalista érdek volt. Sok ezer önálló kisexistencia pusztulása adta meg az árát. Olyan gyári üzemeket honosított meg, amelyekre nem volt semmi szükség, mert fejlett kézműiparunk a szükségletet tökéletesen fedezte. De amilyen gonddal védte vámokkal a külfölddel szemben a gyáripar termékeit, olyan keveset törődött azzal, hogy a gyáriparral szemben megvédje a kézműipart. Mikor erre nógatta valaki, azonnal a „szabadverseny” köpönyegébe burkolódzott és a „haladás,” „fejlődés” vattájával dugta be a fülét a halódó kis existenciák „mentsétek meg lelkünket” vészkiáltása előtt. Pedig, ami iparunkban értékes, mert egyéni, eredeti, nemzeti vonás, az a kézműiparostól ered. Ezért kellett volna egy némely iparágat egyenesen rezerválni a kézműipar számára. Ha ez nem történt meg eddig, a keresztény politika feladata erről a jövőben gondoskodni. Amint végzetes volna egy olyan fejlődés, amely az ország mezőgazdasági tagozódást a latifundium felé terelné, épp oly végzetes egy olyan ipari vagy kereskedelmi haladás, amely az országot egyetlen gyárrá, egyetlen áruházzá alakítja át. Pedig trösztök, kartelek, koncernek egy-egy gazdasági téren már is egyeduralmat képviselnek. Nemzeti szempontból ez káros és veszedelmes állapot, mert ezek a független existenciák felfalásával növekednek s nyereség-mérlegüket a nemzeti életerő vesztesége duzzasztja meg.

A korlátlan vagyonnövekedést olyan fokozatosan növekedő adótételeknek kell megakadályozni, amelyek alól kibúvót az ingó tőke épp úgy ne találjon, mint a hogy az ingatlan nem talált eddig. *Magyarország hivatása az élelmiszer termelés. Ebben utolérhetetlenek és felülmúlhatatlanok lehetünk.* Ezen a téren nem fenyegethet semmiféle krízis, konkur-

rencia, nemzetközi konfliktus. Amíg a mai határok között vagyunk kénytelenek élni, addig éppenséggel ez a vagyonosodás legbiztosabb útja.

A nagykereskedelmet a kivitel és behozatal lebonyolítására kell korlátozni. Nem a nagykereskedői hivatás, minden utcasarkon egy-egy fiókkal konkurálni a kiskereskedővel. Olyan munkakört vállaljon, amelyhez nagyobb tőke, nagyobb látókör és összeköttetés kell. *A gyáripárt a mezőgazdasági szükséglet kielégítésére és nyersterményeink feldolgozására kell szorítani,* a kézműiparnak pedig biztosítani kell a hazai fogyasztópiacot. A vámrendszer megállapításánál ez a szempont is találja meg a maga paragrafusait. *A cél pedig,* amelyet minden gazdaságpolitikai intézkedésnek szem előtt kell tartania, *csak ez lehet: szaporítani az erős gazdasági alappal bíró polgárságot, hogy az önálló és független kenyérkeresők sokasága adja azt a reservoirt, amely a nemzeti vagyon és kultúrerő kimeríthetetlen forrása.* Sok kiscgazda, sok kisiparos! Minél több középbirtokos és középiparos! Nagybirtokos és gyáriüzem csak az elkerülhetetlenül szükséges számban.

A keresztény politika feladatainak és sürgős teendőinek taglalását abbahagyjuk. Nem soroljuk fel a szükséges reformokat a *sajtó,* a nemzetnevelés, a népművelés, a közigazgatás és egyéb téren. Hiszen célunk nem az volt, hogy a teendők tarka mozaikját állítsuk össze, hanem, hogy rámutassunk *a szellemre,* amelyre szükség van, *a vezető gondolatokra,* az *utat mutató lángoszlopra.* A patak megtalálja az utat a völgybe és folyóvá nő. Csak ismerjük be nyíltan és férfiasán, hogy a kereszténység az egyetlen erkölcsi rendszer, amelyre modern politikát lehet építeni, olyat, amely az ember méltóságának,

szabadságának, természetes boldogság vágyainak, az állam stabilitásának, az anyagi és szellemi kultúra idényeinek megfelel. A többi magától jön.

Ki képes féket rakni az ember vak ösztöneire?

A kereszténység!

Ki tudja a vagyonszerzést és használatát erkölcsi korlátok közé szorítani? A kereszténység!

Ki jelöli ki a szabadság, az önzés, a bírvágy határait? A kereszténység!

Ki hozza egyensúlyba az anyagi és szellemi élet igényeit? A kereszténység!

Ki fogja megváltani az anyagiasságba süllyedt emberiséget a ma nyomorúságából, lelki szegénységéből örömtelenségéből ? Nem a liberalizmus, nem a marxizmus, hanem az általuk félretolt kereszténység, a keresztény politika útján.

A legnagyobb magyar államférfiak politikai rendszerében a kereszténység volt az alap és mozgató erő. Egyes korok eszmeáramlataiban is a kereszténység gyöngyeinek a felcsillámlását látták s azért vártak tőlük az emberboldogítás és jobbítás terén sikert. Csak az ő nyomdokukba lépünk, ha a kereszténység szellemének győzelméből várjuk a jobb magyar jövőt.